

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

BREXİT SONRASI DÖNEMDE
BİRLEŞİK KRALLIK-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ:
KUZEY İRLANDA PROTOKOLÜ

HAZIRLAYAN
OMAR MANFI ADDAY

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŐMANI
DOÇ. DR. OĞUZ GÜNER

KIRŞEHİR-2023

©2023- OMAR MANFI ADDAY

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI

BREXİT SONRASI DÖNEMDE
BİRLEŞİK KRALLIK-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ:
KUZEY İRLANDA PROTOKOLÜ
UNITED KINGDOM-EUROPEAN UNION
RELATIONS IN THE POST-BREXIT ERA: NORTHERN
IRELAND PROTOCOL

HAZIRLAYAN
OMAR MANFI ADDAY

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
DOÇ. DR. OĞUZ GÜNER

KIRŞEHİR-2023

KABUL VE ONAY

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana bilim dalı yüksek lisans öğrencisi, Omar Manfi ADDAY tarafından hazırlanan “*Brexit Sonrası Dönemde Birleşik Krallık-Avrupa Birliği İlişkileri: Kuzey İrlanda Protokolü*” adlı tez çalışması 31.07.2022 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından oy birliği ile YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman .....(İmza)

Doç. Dr. Oğuz GÜNER

Üye.....(İmza)

Doç. Dr. Şuay Nilhan AÇIKALIN

Üye.....(İmza)

Dr. Öğr. Üyesi Burak GÜNEŞ

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

..

.../.../2023

Prof. Dr. Hüseyin ŞİMŞEK

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı, her yerden erişime açılabilir.
- Tezim, sadece Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin 5 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

31/07/2023

Omar Manfi ADDAY

İmza

ÖZET
BREXIT SONRASI DÖNEMDE
BİRLEŞİK KRALLIK-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ:
KUZEY İRLANDA PROTOKOLÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan: Omar Manfi ADDAY

Danışman: Doç. Dr. Oğuz Güner

2023 – (XII+87)

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü

Uluslararası İlişkileri Ana Bilim Dalı

Jüri

Doç. Dr. Oğuz GÜNER

Doç. Dr. Şuay Nilhan AÇIKALIN

Dr. Öğr. Üyesi Burak GÜNEŞ

Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden ayrılması anlamına gelen Brexit hem Birleşik Krallık hem de Avrupa Birliği için önemli bir dönüm noktasıdır. Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'ne üye olduktan sonra Avrupa Birliği politikalarının bazılarını karşıt olması ve Avrupa Birliği'nin pek çok bütünleşme hareketinden muaf kalması gibi durumlar Brexit Referandumu'nu kaçınılmaz kılmıştır. 2016 yılında yapılan Brexit Referandumu, Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği üyeliğinin sona yaklaştığının bir göstergesidir. Geri Çekilme Antlaşması'nın Kuzey İrlanda Protokolü'nün 5-10. maddelerindeki hükümleri uyarınca, anlaşma yürürlükte olduğu sürece, ticaret düzenlemelerine periyodik olarak izin verilmesi istenecektir. Bu durum kurumlara, düzenlemelerde kalıp kalmama veya onlardan çıkma konusunda oy kullanma fırsatı verecektir. İlk onay oylaması Aralık 2024'te yapılacaktır. Kuzey İrlanda'nın orta ve uzun vadede merkezî mi yoksa periferik olarak mı ele alınacağı kesin değildir. Çoğu, Birleşik Krallık, genel olarak AB ve özel olarak İrlanda tarafından alınan "pratik eylemlere" bağlı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Brexit, İrlanda, Britanya, Birleşik Krallık

ABSTRACT

UNITED KINGDOM-EUROPEAN UNION RELATIONS IN THE POST-BREXIT ERA: NORTHERN IRELAND PROTOCOL

M.Sc. THESIS

Preparer: Omar Manfi ADDAY

Advisor: Doç. Dr. Oğuz Güner

2023 – (XII+87)

Kırşehir Ahi Evran University, Graduate School of Social Sciences

International Relations Department

Jury

Assoc. Prof. Dr. Oğuz GÜNER

Assoc. Prof. Dr. Şuay Nilhan AÇIKALIN

Assoc. Prof. Dr. Üyesi Burak GÜNEŞ

Brexit, which means the United Kingdom's divorce from the European Union, is an significant turning point for both the United Kingdom and the European Union. The fact that the United Kingdom has opposed to numerous policies of the European Union since becoming a member of the European Union and being exempted from many integration movements is in a way a harbinger of the inevitability of the Brexit referendum. The Brexit Referendum in 2016 is an indication that the UK's membership in the European Union is nearing its end. Under the terms of the Withdrawal Agreement, Northern Ireland institutions will be required to periodically allow the trade arrangements in Articles 5-10 of the protocol as they remain in force. It will give institutions the opportunity to vote on whether to stay in the regulations or to get out of them. The first approval vote will be held in December 2024. It is unclear whether Northern Ireland will be treated centrally or peripherally in the medium and long term. Much will depend on the 'practical actions' taken by the United Kingdom, the European Union in general and Ireland in particular

Keywords: Brexit, Ireland, Britain, United Kingdom

ÖNSÖZ

Yüksek Lisansa/Doktora başlamamda ve yüksek lisans/doktora ders sürecinde kendisini tanıdığım günden bu yana gösterdiği sakin ve sabırlı hali ile her zaman bana örnek olmasının yanı sıra bir bilim adamının nasıl çalışması gerektiğini kendisinden öğrendiğim değerli danışmanım Doç. Dr. Oğuz Güner'e büyük bir içtenlikle teşekkür ederim. Tezimin her aşamasında gerek sorularıyla gerekse altı ayda bir yapılan tez izleme komitesi sunumlarında tezin şekillenmesinde ve nihai hale gelmesinde katkıları olan değerli jüri üyelerime teşekkürlerimi içtenlikle sunarım.

Son olarak eğitim hayatım boyunca, bana her türlü maddi ve manevi her desteği sunan çok kıymetli aileme ve yol arkadaşıma aynı zamanda kızım olarak gördüğüm Tabarek AL MANFİ ve yanımda olup destekleyen kıymetli babam Av.Manfî AL ADDAY sonsuz şükranlarımı sunarım.

Temmuz, 2023

OMAR MANFI ADDAY

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER	x
KISALTMALAR	xi
1.GİRİŞ	1
1.1. Avrupa Birliği ve Birleşik Krallık İlişisine Genel Bakış	1
1.2. Brexit Çıkışının Ünelere Etkisi	2
1.3. Hukuki Durum Ürün Temini Hakkında	4
1.4. Kuzey İrlanda Protokolü	4
1.5. Avrupa Birliği ve Birleşik Krallık ile Kuzey İrlanda Protokolü Çözümü	6
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	8
2.1. Uluslararası Örgütler Ve Özellikleri	8
2.1.1. Uluslararası Örgütlerin Tarihsel Gelişimi	9
2.1.2. Uluslararası Örgüt Türleri	10
2.1.3. Uluslararası Örgütlerin İşlevleri	11
2.2. Ekonomik Entegrasyon Tanımı	13
2.3. Ekonomik Entegrasyonların Oluşum Şekilleri	16
2.3.1. Serbest Ticaret Bölgeleri	18
2.3.2. Gümrük Birliği	20
2.3.3. Ortak Pazar	22
2.3.4. Ekonomik ve Parasal Birlik	23
2.3.5. Tam Ekonomik Birlik	25
2.4. Ekonomik Entegrasyonların Etkileri	25
2.4.1. Statik Etkiler	26

2.4.1.1 Ticaret Saptırıcı Etki	26
2.4.1.2. Ticaret Yaratıcı Etki	27
2.4.2. Dinamik Etkiler	27
2.4.2.1. Yatırım Yaratıcı Etkiler.....	28
2.4.2.2. Ölçek Ekonomisi Etkisi	28
2.4.2.3. Rekabet Etkisi	29
2.4.2.4. Kutuplaşma Etkisi	29
2.4.2.5. Dışsal Ekonomiler Etkisi	29
2.4.2.6. Döviz Rezervlerinin Artması Etkisi	30
2.4.2.7. Kaynak Hareketliliği Etkisi	30
2.4.2.8 Kalkınma, Büyüme ve Sanayileşme Etkisi	30
2.5. Avrupa Birliği	31
2.5.1. Avrupa Birliği'nin Tarihsel Süreci	31
2.5.2. Avrupa Birliği Kurumları	33
2.5.3. Avrupa Birliği Ortak Politikaları	36
2.6. Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'ne girişi	38
2.7. Birleşik Krallık'ın AB'den Ayrılma Süreci	42
2.8. Birleşik Krallık'ın AB'den Ayrılma Sebepleri	45
2.8.1. Siyasi Sebepler	46
2.8.2 Ekonomik Sebepler	48
3. BİRLEŞİK KRALLIK'IN AVRUPA BİRLİĞİ'NDEN ÇIKIŞININ GELECEKTEKİ YANSIMALARI KUZEY İRLANDA PROTOKOLÜ	52
3.1. Brexit Öncesi Genel Görünüm	52
3.1.1. 2008 Ekonomik Krizi	52
3.1.2. AB Ülkelerinden Gelen Göç	53
3.1.3. 2010 Genel Seçimleri	54
3.1.4. İskoçya Bağımsızlık Referandumu	58
3.1.5. 2015 Genel Seçimleri	59
3.1.6. Avrupa Birliği ile Yürütülen Müzakereler	61
3.1.6.1. Egemenlik	61
3.1.6.2. Göçmenler ve Sosyal Yardımlar	62
3.1.6.3. Ekonomi ve Para Politikası	62
3.1.6.4. Rekabetin Temini	62

3.1.7. Brexit Referandumunu	64
3.2. BİRLEŞİK KRALLIK'IN AVRUPA BİRLİĞİ'NDEN ÇIKIŞININ GELECEKTEKİ YANSIMALARI KUZNEY İRLANDA PROTOKOLÜ	65
TARTIŞMA VE SONUÇ	71
KAYNAKÇA	75

KISALTMALAR

Kısaltmalar	Açıklamalar
Brexit	İngiltere'nin Avrupa Birliği'nden çıkışı
AB	Avrupa Birliği
BM	Birleşmiş Milletler
AET	Avrupa Ekonomik Topluluklarına
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NAFTA	Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşması
KEİ	Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
VP	Varşova Paktı
OAU	Afrika Birliği Örgütü
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
EFTA	Avrupa Serbest Ticaret Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AFTA	Asya Serbest Ticaret Bölgesi
ASEAN	Oluşan Güneydoğu Asya Uluslar Birliği
ANDEAN	And Ülkeleri Paktı
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
EURATOM	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
AP	Avrupa Parlamentosu
OTP	Ortak Tarım Politikası
OPD	Ortak Piyasa Düzenleri
KOBİ	Başta Küçük Ve Orta Büyüklükteki işletmeler

AT	Avrupa Topluluğu
EERM	Avrupa Döviz Rejimi Mekanizmasının
BK	Birleşik Krallık
DUP	Kuzey İrlandalı Demokratik Birlik Partisi
UKIP	Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi
FTA	Serbest Ticaret Antlaşması
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
FED	Amerikan Merkez Bankası
ECB	Avrupa Merkez Bankası
SNP	İskoç Ulusal Partisi
DUP	Demokratik Birlik Partisi

1. GİRİŞ

1.1. Avrupa Birliği ile Birleşik Krallık İlişkinine Genel Bakış

Avrupa Birliği (AB), dünya tarihinde şimdiye kadar benzerine rastlanmamış ekonomik ve siyasi bir birliktir. Bu birlik, hem küresel ekonomi hem de küresel siyaset için dengeyi oluşturan bir güç olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle bazı ülkeler için oldukça önemli bir etkiye sahiptir. Fransa, Almanya ve Birleşik Krallık gibi ülkeler Avrupa Birliği içerisinde oldukça önemli bir konuma sahipken Birleşik Krallık, tarihi açıdan Avrupa Birliği için kilit konumdadır. Çünkü Birleşik Krallık tarihi açıdan ele alındığında aslında Büyük Britanya'dır (Karaaslan, 2023).

Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden ayrılması anlamına gelen "Brexit" hem Birleşik Krallık hem de Avrupa Birliği için önemli bir dönüm noktasıdır. Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'ne üye olduktan sonra Avrupa Birliği politikalarının bazılarına karşı olması ve Avrupa Birliği'nin pek çok bütünleşme hareketinden muaf kalması gibi durumlar Brexit Referandumu'nun kaçınılmaz olduğunun habercisi niteliğindedir. 2016 yılında yapılan Brexit Referandumu Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği üyeliğinin sona yaklaştığının göstergesidir (Konuralp ve diğeri, 2018).

Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden ayrılma kararı, Avrupa Birliği açısından bir itibar kaybına neden olmuştur. Ayrıca bu karar, Birleşik Krallık için önemli ekonomik kayıpların ortaya çıkacağı bir sürecin başlangıcını getirmiştir. Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler (BM), Uluslararası Para Fonu (IMF), AB Komisyonu, Birleşik Krallık Hazine Bakanlığı, AB Parlamentosu gibi pek çok kurum ve kuruluş Brexit'in Birleşik Krallık ile Avrupa Birliği ekonomileri üzerinde önemli kayıplar yaşanacağını ortaya koymuştur (Atmaca, 2021: 3).

Birleşik Krallık ile İrlanda 1973'te Avrupa Ekonomik Topluluğuna (AET) katılırken "sorunlar" olarak bilinen iç çatışma, Kuzey İrlanda sokaklarını etkisi altına almış ancak Avrupa sahnesinde bu durumun adı geçmiyordu. Buna karşılık, 47 yıl sonra AB, "Önce İrlanda" politikasını benimsediğinden Kuzey İrlanda ve onun hâlâ kırılgan olan barışı İngiltere'nin AB'den çekilme sürecinde "Brexit" başrol oynamıştır (Juncker, 2018). Burada, "Kuzey İrlanda sorununun" üyelik sırasındaki marjinal konumu ile Brexit sürecindeki merkezi konumu arasındaki fark, Robert Schumann'ın Avrupa'nın "pratik eylemlerle" inşa edileceğine ilişkin kehanet niteliğindeki düşüncesinin kanıtı olduğunu tartışılmaktadır (Yazgan, 2021).

Birleşik Krallık ve İrlanda AB'ye katıldığında Kuzey İrlanda ciddi bir siyasi istikrarsızlık içindeydi. İki eyalette katılımı resmileştirmek için gerekli yasal ve anayasal süreçler gerçekleşirken Kuzey İrlanda halkı şiddet ve siyasi kargaşayla dolu en kötü yıllardan birini “sorunlar” dönemini yaşıyordu. Fakat Avrupa Komisyonu'ndan bir üyenin belirttiği üzere bu durum katılım müzakerelerinde hiçbir zaman fark edilmemiştir (Yılmaz, 2022).

Londra'da Avrupa Toplulukları temsilcisi Johannes Linthorst Homan tarafından yayımlanan bir raporda, Kuzey İrlanda'nın ekonomik durumunun ciddi zorluklarla karşı karşıya olduğu ve 1969 isyanlarıyla birlikte daha da kötüleştiği belirtilmiştir. Homan, Birleşik Krallık ve İrlanda'nın aynı Avrupa Topluluğu'na katılmasının olumlu bir atmosfer oluşturabileceğini ileri sürmüştü ancak bu iyimserliği sınırlayan “*Avrupalı bir taahhüt, insanları yatıştırmak ve onlara fırsat vermek amacıyla oldukça belirsiz olabilir*” şeklinde açıklama yapmıştır (O'Driscoll ve ark., 1970, 2013: 373). Brüksel, İngiltere ile İrlanda'nın katılım sürecinde artan güvenlik endişelerinin farkında olmasına rağmen Kuzey İrlanda sorunu, AET'nin genişlemesi üzerinde etkisi sınırlı, daha çok yerel ve ikili sorunların bir parçası olarak kabul edilmiştir. Bu çalışma, Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden çıkmasının gelecekteki sonuçlarına odaklanarak Kuzey İrlanda Protokolü'nü ele almaktadır (Hekimoğlu ve diğerleri, 2022).

1.2. Birleşik Krallık'ın Brexit Çıkışının Ükelere Etkisi

Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden ayrılma hamlesi birçok bölge ve ülke üzerinde ciddi sonuçlar doğurmuştur (Konuralp ve diğerleri, 2018).

Birleşik Krallık, akaryakıt istasyonlarında yakıt sıkıntısı yaşama dönemleri geçirmiş ve bu durum gıda ve ilaç gibi temel maddelerin yanı sıra diğer ihtiyaçların da daha da azalmasına yol açmıştır. Söz konusu ihtiyaçlara erişmek için sıraya giren insanlar arasında şiddetli çatışmalar ve anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır. Bu olumsuz gelişmelerin temel nedeni, Brexit'in göç ve AB üyeliği konularında popülist yaklaşımları teşvik etmesi ve ulusal kurumları etkilemesidir (Yılmaz, 2022).

Avrupa'dan ayrılmak ve göçü kısıtlamak, Birleşik Krallık'ı sorunlarını tatmin edici bir şekilde çözme konusunda zorlayan bir duruma sokmuştur. İngiltere'deki deneyimler, küresel ekonominin günümüzdeki karşılıklı bağılıklarını yansıtan

mevcut ilişkilerin Avrupa'nın diğer bölgelerini etkileyebileceğini göstermektedir (Örmeci, 2017).

Brexit deneyimi, Brexit yanlısı toplumların liderlerinin derinlemesine ve kapsamlı bir analizi gerektiğini açıkça göstermektedir. Bir ülkenin tarihsel yönünü tamamen değiştirerek geriye dönmesi, iş birliği yerine tek taraflı bir yaklaşım benimsemesi, Avrupa Birliği'nin sunduğu fırsatları yakalama potansiyelini göz ardı etmek anlamına gelmektedir (Avery, 2016).

İngiltere'nin Brexit Bakanı Lord David Frost, Brexit Antlaşması kapsamında müzakere edilen Kuzey İrlanda Protokolü'nde, İrlanda ile Kuzey İrlanda arasında fiziksel bir sınır oluşturulmasını engellemek ve Kuzey İrlanda'yı Avrupa pazarının bir parçası olarak tutmak amacıyla önemli bir değişiklik yapılması gerektiğini vurgulamaktadır (Konuralp ve diğerleri, 2018).

Bu durum, Kuzey İrlanda'daki Birleşik Krallık yanlısı sendikacılar tarafından İngiltere ile Kuzey İrlanda arasında Belfast gibi Birleşik Krallık'ın bir parçası olarak yasal statüsünü zayıflatan bir ticaret sınırının oluşmasına yol açabileceği endişesiyle eleştirilmiştir (Damar, 2021).

AB'nin "sosis savaşı" olarak da anılan Kuzey İrlanda'nın İngiliz sosisi ve soğutulmuş et ithal etmesini yasaklaması gibi durumlar protokolün birçok sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Bu sonuçlar arasında Birleşik Krallık'ın Brexit sonrası Avrupa gıda hijyen yasalarına olan bağlılığını gevşetmesi de bulunmaktadır (Çiğdem, 2021).

Brexit Antlaşması düzenlemeleri için Başbakan'ın Başmüzakerecisi olarak görev yapan Frost, kabinedeki zamanının çoğunu büyük ölçüde AB'yi antlaşmanın değiştirilmesi gerektiği konusunda ikna etmeye çalışarak geçirmiştir (Yazgan, 2021).

Brüksel ile Londra arasında Kuzey İrlanda'nın statüsünü ilgilendiren uzun süredir devam eden anlaşmazlıkta ilerleme kaydediliyor. Kuzey İrlanda'nın AB'nin pazar ve gümrük birliği kurallarına uymaya devam etmesi Kuzey İrlanda ile AB üyesi İrlanda Cumhuriyeti arasında fiziksel bir sınırın oluşmasını engelliyor ancak İngiltere artık AB standartlarına bağlı kalmak istemediği için Birleşik Krallık ile Kuzey İrlanda arasında kontrollerin gerekliliğine inanmaktadır (Haughey, 2021).

Bugün Birleşik Krallık'ı oluşturan İskoçya veya Galler'den Kuzey İrlanda'ya giden mallar bildirilmeli ve kısmen izlenmelidir. Bu pratik ve politik netice, İngiliz

hükümetinin yanı sıra İngiliz yanlısı Kuzey İrlanda İttihatçıları tarafından kabul edilemez (Damar, 2021).

1.3. Hukuki Durum Ürün Temini Hakkında

23 Haziran 2016'da Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden ayrılması lehine oy kullanılmış ancak rakamlar yüzde 52 lehine, yüzde 48 karşı olmak üzere birbirine yakın bir sonuçla gerçekleşmiştir. Bu ayrılık, uluslararası sahnede ve Avrupa Birliği ülkeleri arasında tepkilere neden olmuştur. Göç, egemenlik, güvenlik, ticaret, ekonomi ve üyelik ücretleri gibi nedenler bu tepkilerin ana kaynağıydı (Karaaslan, 2023).

Birleşik Krallık, 1 Ocak 2021'de Avrupa Birliği'nin Tek Pazar programından ayrılmış ve Kuzey İrlanda için özel hükümler içeren bir Geri Çekilme Antlaşması yapılmıştır. Ancak yeni kuralların uygulanması gecikmiş ve özellikle mal tedariki konusunda ek süreler tanınmıştır. Kuzey İrlanda'daki National Health Service (NHS), Büyük Britanya'dan gelen kaynaklara bağımlı olmakla beraber ve bu kaynakların kesilmesi hastaların bakım kalitesini etkileyebilmektedir. Bu kaynaklar kesintiye uğradığında hastalara sunulan bakımın kalitesi düşecektir. Bu durum NHS'ye ürün tedarikiyle ilgili önemli maliyetleri ve belirsizlikleri ortaya çıkarmıştır (Topaloğlu, 2018).

Yeni ürünlerin hastalara Büyük Britanya'dan daha geç ulaşması ve bazı ürünlerin Kuzey İrlanda'daki NHS için tedarik edilmesinin zor veya imkânsız hale gelmesi olasılığı hasta bakım kalitesinin düşmesine neden olacaktır (Hervey, vd. 2021).

1.4. Kuzey İrlanda Protokolü

Kuzey İrlanda Protokolü, Brexit sonrası dönemde Kuzey İrlanda'nın statüsü ve ticaret ilişkilerini düzenlemek amacıyla Birleşik Krallık ile Avrupa Birliği arasında varılan bir antlaşmanın bir parçasıdır. Protokolün temel amacı, Kuzey İrlanda ile İrlanda Cumhuriyeti arasındaki sınırı açık tutarak barış ve istikrarı korumaktır. Bu doğrultuda, Kuzey İrlanda'da mal ve hizmetlerin serbest dolaşımı ve ticaretin engellenmemesi hedeflenmektedir (Cengiz ve diğerleri, 2021).

Ana prensip olarak Kuzey İrlanda Protokolü şunları içerir:

- Kuzey İrlanda, AB Gümrük Birliği kurallarına uygun hareket eder ve bu nedenle mal taşıma konusunda daha sıkı AB kurallarına tabi olur. Amacı, Kuzey İrlanda ile İrlanda arasında sınırdaki kontrolleri önlemektir.
- Birleşik Krallık, kendi gümrük düzenlemelerini uygular ve Kuzey İrlanda'ya yönelik ticaretin bir kısmını denetler ve düzenler.
- Kuzey İrlanda'dan İngiltere'ye taşınan mallar için bazı denetimler ve formaliteler gerekebilir ancak İrlanda sınırındaki ağır kontrollerden farklıdır.
- Gıda ve tarım ürünleri gibi bazı mallar için Kuzey İrlanda'da daha ayrıntılı denetimler uygulanabilir.

Kuzey İrlanda Protokolü, Birleşik Krallık'ta siyasi ve hukuki tartışmalara yol açmış ve özellikle bazı kesimler tarafından eleştirilmiştir. Bazıları, protokolün Kuzey İrlanda'yı Birleşik Krallık'ın geri kalanından farklı bir ticaret rejimine tâbi kılarak Birleşik Krallık'ın iç bütünlüğünü zayıflattığı düşünmekte ancak diğerleri, bu düzenlemenin, barışın korunması ve İrlanda sınırında fiziksel kontrollerin önlenmesi adına önemli bir rol oynadığını savunmaktadır (Tüzünkan ve diğerleri, 2022).

Sonuç olarak Kuzey İrlanda Protokolü, Brexit sonrası dönemde Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği ile ilişkilerini düzenleyen karmaşık bir düzenlemeyi ifade etmektedir. Protokolün uygulanması ve etkileri ilerleyen dönemlerde de yakından takip edilecektir. Kuzey İrlanda Protokolü, Birleşik Krallık'ın Brexit sonrası AB ile ilişkilerini düzenlemeye yönelik önemli bir adım olarak öne çıkmaktadır. Protokolün uygulanması ve etkileri çeşitli boyutlarıyla incelenmelidir (Cengiz ve diğerleri, 2021).

Ticaret ve Ekonomi: Kuzey İrlanda Protokolü, Kuzey İrlanda ile AB arasındaki ticaretin kesintisiz devamını hedeflemektedir. Ancak, uygulama aşamasında bazı zorluklar yaşanmıştır. Gümrük ve düzenlemelerin etkin bir şekilde yönetilmesi, ticaret akışının sağlanması için önemlidir (Onursal, 2021).

Siyasi İlişkiler: Protokol, Birleşik Krallık'ın dört ülkesi arasında dengeyi sağlama konusunda siyasi tartışmalara neden olmuştur. İskoçya ve Galler gibi

bölgeler, kendi özerklik ve ticaret hakları konusunda taleplerde bulunabilmektedir (Tüzünkan ve diğerleri, 2022).

Barış ve İstikrar: Protokolün temel amacı barışın ve istikrarın korunmasıdır. İrlanda sınırındaki fiziksel kontrollerin önlenmesi, geçmişte yaşanan çatışmaların tekrar alevlenmesini engellemeyi amaçlamaktadır. Ancak bazı kesimler, protokolün Kuzey İrlanda toplumunda bölünmelere neden olduğunu düşünmektedir (Tüzünkan ve diğerleri, 2022).

İşletmeler ve Tedarik Zincirleri: Özellikle Kuzey İrlanda'dan İngiltere'ye yapılan mal taşımacılığındaki ek bürokratik işlemler ve denetimler, işletmelerin ve tedarik zincirlerini etkilemektedir (Onursal, 2021).

Uygulama Sorunları: Protokolün uygulanması sırasında, özellikle gıda ve tarım ürünleri gibi alanlarda bazı aksamalar yaşanmıştır. Bu sorunların çözümü ve protokolün daha etkin bir şekilde uygulanması gerekmektedir (Cengiz ve diğerleri, 2021).

Kuzey İrlanda Protokolü'nün uygulanması ve etkileri, Birleşik Krallık ile AB arasındaki ilişkileri, Kuzey İrlanda'nın iç dinamiklerini ve uluslararası ticaretin geleceğini etkileyen önemli bir faktördür. Protokolün uygulanma süreci ve sonuçları, ilerleyen yıllarda da yakından izlenmeye devam edecektir (Hekimoğlu ve diğerleri, 2022).

1.5. Avrupa Birliği ve Birleşik Krallık ile Kuzey İrlanda Protokolü Çözümü

AB, Kuzey İrlanda Protokolü'nün, Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılmasının (Brexit) yarattığı zorlukların üstesinden gelmek için bir çözüm olduğunu doğruladı. Protokol, Kuzey İrlanda'da barışı ve istikrarı koruma amacı taşımakta olup, İrlanda Adası'nın ve Avrupa pazarının bütünlüğünü korurken sınırların zorlaşmasını engellemeyi amaçlamaktadır. Bu amaçlara; protokolün uygulanması ve uluslararası yasal yükümlülüklere saygı gösterilerek ulaşılmalıdır (Cengiz ve diğerleri, 2021).

Kuzey İrlanda Protokolü, 2020 yılındaki Brexit Antlaşması'nın bir parçası olarak İngiltere ve AB tarafından kabul edilmiştir. AB, protokolün uygulanmasındaki zorlukların üstesinden gelmek için esnek ve pratik çözümler aramaktadır. Örneğin, uzun vadeli ilaç tedarikini sağlamak amacıyla kuralların değiştirilmesi gibi acil sorunlar için önlem paketleri sunulmaktadır (Ertuğral, 2020).

AB, Birleşik Krallık ile ilişkisini sürdüreceğini ve Kuzey İrlanda'daki toplulukların yararına Protokol çerçevesinde yaratıcı çözümler aramaya devam edeceğini belirtmiş ancak Protokol'ün yeniden müzakere edilmeyeceğini vurgulamıştır (Şahin, 2021).

Kuzey İrlanda Protokolü, öncelikle İngiliz anakarası ile Kuzey İrlanda arasındaki mal kontrolünü gerektiriyordu ancak bu uygulama, AB yanlıları tarafından engellendi, çünkü Kuzey İrlanda'nın Birleşik Krallık'ın bir parçası olarak kalmasını destekliyorlardı (Ertuğral, 2020).

1998 Barış Antlaşması, Kuzey İrlanda ile İrlanda Cumhuriyeti arasındaki sınırı gizlemişti. Ancak Brexit, Birleşik Krallık ve İrlanda Cumhuriyeti'nin AB üyeliği nedeniyle yumuşak olan bu sınırların gümrük kontrollerini gerektirdi, bu da hassas dengeyi bozdu (Baz, 2021).

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Uluslararası Örgütler ve Özellikleri

Örgüt kavramı, genel olarak belirli bir amacı gerçekleştirmek veya bir işi yürütmek üzere insanların katılımıyla örgütlülük hayatının içinde bir unsur olarak kimliğe sahip olan oluşumlardır. Uluslararası örgütler; uluslararası arenada devletlerden sonra ikinci önemli aktör olarak nitelendirilmektedir ve “iki veya daha fazla egemen devleti içerebilen üyeler arasında yetkili anlaşma araçlarıyla kurulan sürekli yapılara sahip kuruluşlardır.” şeklinde tanımlanmaktadır. Birçok tanımı bulunan uluslararası örgütler genel itibarıyla; küresel veya bölgesel ölçekte genel ya da özel amaçlara ulaşma doğrultusunda birkaç devletin ortak amaçlar doğrultusunda bir araya gelerek kurduğu mekanizmalar olarak tanımlanabilmektedir (Aksu, 2022: 81).

Çeşitli amaçlar etrafında kurulup ve devletlerin doğrudan inisiyatif alıp karar verme mekanizmalarında rol oynadığı bu örgütler birçok nesneyi içeren yapılanmalardır (Ateş, 2014: 15).

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ülkeler güçlerini birleştirmek durumunda kalmıştır. Devletlerin ortak sorunlarının ortaya çıkmaya başlamasıyla örgütlenme yoluna girmeye çalışmışlar ve böylece uluslararası örgütler ortaya çıkmıştır. Uluslararası örgütlerde sözü geçen bir ülke yoktur, örgüte üye olan bütün ülkelerin sözü alınmalıdır.

En dar kapsamlı bütünleşme şekli olan ekonomik bütünleşme, bir iş birliği anlaşmasıdır. Çünkü bu bütünleşmelerde anlaşmaya taraf olan ülkeler, sadece belirli mallar üzerinde gümrük tarifelerini kaldırabilirler. Bu tip birleşmede asıl amaç, taraflar arasındaki ticaret hacmini artırmak ve uluslararası ticarete ait çeşitli engelleri ortadan kaldırarak bu alandaki kontrolleri en aza indirmektir. Ekonomik iş birliği sistemine de 1992 yılında kurulan Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü örnek verilebilmektedir (Öztürk, 2016: 5).

Uluslararası örgütler belirli bir kurumsal yapıyı kapsayan tüzel kişiliklerdir. Bir kere kurulduktan sonra kendi kendilerine ayrı bir hukuk kişileri olurlar ve her ne kadar organları üyelerin temsilcilerinden meydana gelse de bu organlar tarafından alınan kararlarla kurucularından onları da etkileyecek şekilde hukuken bağımsız hareket etmektedir (Kaya, 2017: 624).

Evrensel üyelik, uluslararası örgütleri sadece belirli bir bölgedeki üye devletlere açık olan benzer kurumlardan ayırmaktadır. Bölgesel örgütlere örnek olarak Avrupa Birliği, Afrika Birliği ve Amerikan Devletleri Örgütü verilebilmektedir. Bu örgüt; üyeleri arasında yapılan anlaşmalarla kurulur, uluslararası yasal statüye sahiptir ve anlaşmalar yapabilmektedir. Üye devletlerden oluşan ve tarihi birliktelik (İngiliz Milletler Topluluğu), ekonomik kalkınma (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı) ve din (İslam İşbirliği Teşkilatı) gibi belirli kriterlere dayanan başka örgütler de vardır (Güneş, 2015).

2.1.1. Uluslararası Örgütlerin Tarihsel Gelişimi

Her ne kadar bugünkü anlamıyla olmasa dahi, uluslararası örgütlerin ortaya çıkışıyla ilgili bilgiler ilk çağlara kadar uzanmaktadır. Tuncer'in (1991) Eski ve Yeni Diploması adlı doktora tezinde, tarihteki ilk örgütlenmenin yanı sıra diplomatik dokunulmazlık ilkesinin ve konsolosluk kurumunun Eski Yunan'da, "Amphictyony" adı verilen konseylerde yer aldığı belirtilmektedir. Yunan şehir devletleri arasında kurulmuş olup dinî alanlarda işlevler üstlenmiştir fakat söz konusu cemiyetler ilkel olduğundan uluslararası örgüt yapısından çok farklıdır (Özgöker ve Batı, 2017: 1).

Devletlerin ve uygarlıkların ortaya çıktığı dönemlerde kabileler birlikte yaşamışlardır. Bunun yanında eski devletlerin örgütlenmesinde de rol almışlardır. Orta çağa bakıldığında Mısır, Sümer ve Eti Krallıklarının bu türden olduğu görülecektir. Ayrıca feodal yapıların birleştirilmesi, Çin'de bulunan eski devletlerin meydana gelmesiyle oluşmaktadır. Asya kavimlerinde, konfederasyon türünden örgütlenmeler bulunmaktadır. Buna örnek olarak: İran'daki Pers ve Med Krallıkları, Orta ve Kuzey Asya'da yer alan Hun İmparatorluklarının kurulması gösterilebilmektedir. Söz konusu devletler, bir anlaşma sisteminin sonucunda, ilkel uluslararası sistem sayesinde büyük devletler haline gelmişlerdir (Hasgüler ve Uludağ, 2012: 13-20).

Avrupa'da modern anlamdaki ilk uluslararası örgütler, 18. yüzyılda ortaya çıkmış ve 19. yüzyılda da gelişimlerini devam ettirmişlerdir. Daha çok bölgesel tarzda olan ve farklı konuları kapsayan örgütlenmeler; Kuzey, Güney ve Orta Amerika kıtalarındaki devletler arasında oluşmuştur. Şüphesiz uluslararası örgütlenmelerin asıl gelişimi; 20. yüzyılın başından hemen sonra Milletler Cemiyeti (Cemiyet-i Akvam) ile ikinci yarısına doğru kurulan Birleşmiş Milletler örgütü ile ilk

defa küresel çapta, hemen her dünya devletine açık olan örgütlenmelerle oluşmuştur. Bu sayede uluslararası örgütlenmeler tür ve örgüte dâhil olan ülkeler bakımından farklı hale gelmiş, çeşitlenmiş ve sayı olarak artmıştır (Koyuncu, 2019: 6).

Bir kısmı halen günümüzde dahi devam eden söz konusu örgütlenmeler Hasgüler ve Uludağ'a (2012) göre kuruluş hedeflerine göre aşağıdaki gibi gruplandırılabilir:

- Ulaştırma amaçlı ilk uluslararası örgütler: "Tuna Rejimi Avrupa Komisyonu", "Ren Seyrüsefer Merkez Komisyonu" ve "Tanca Spartel Burnu Feneri Uluslararası Komisyonu"dur.
- Teknik amaçlı ilk uluslararası örgütler: "Uluslararası Telgraf Birliği", "Evrensel Posta Birliği", "Uluslararası Jeodezi Birliği", "Uluslararası Demiryolları Birliği" adı altında kurulan örgütler örnek olarak verilebilir.
- Siyasi ve ekonomik amaçlı ilk uluslararası örgütler: Bu tür örgütlenmelerin ilk örnekleri "Germany Konfederasyonu", "Parlamentolar Arası Birlik", "Alman Gümrük Birliği" ve "Latin Para Birliği" olarak verilebilir.
- Sivil örgütlenmeler: "Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Hareketi/Örgütü", "Sosyalist Enternasyonaller" örnek olarak verilebilir.

Özet olarak ifade etmek gerekirse 20. Yüzyılda ülkeler hem küresel hem de bölgesel hale gelmişlerdir.

2.1.2. Uluslararası Örgüt Türleri

Uluslararası örgütlerin özelliklerine göre gruplandırıldığı bilinmektedir. Bunlar şu şekildedir (Özgöker ve Batı, 2017: 3):

- Bileşimlerine göre uluslararası örgütler: Bölgesel ve evrensel uluslararası örgütler.
- Fonksiyonlarına göre uluslararası örgütler: Kültürel, siyasi, askerî, sosyal, sağlık, bilimsel, yardım amaçlı ve ekonomik örgütler.

- Yetkilerine göre uluslararası örgütler: Uluslararası örgütler ve uluslar üstü örgütler olarak ifade edilmiştir.

Uluslararası örgütler, uluslararası ilişkilerin önemli bileşenleri arasında yer almanın yanı sıra, egemen devlet merkezli birçok farklı bakış açısı vardır. Çelik'e (2017) göre her şeye rağmen egemenliğin büyük ölçüde J. Bodin'in yapmış olduğu tanımla kabul edildiği ifade edilmektedir. 20. yüzyıldan başlayarak niteliksel ve niceliksel anlamda öne çıkan "uluslararası örgütler" aktör olan devletlerce kurulmuştur. Başlangıçta devletleri tek uluslararası aktör olarak kabul eden, 1648 Vestfalya Antlaşmaları'yla kurulduğu kabul edilen modern uluslararası ilişkiler; bu dönemde egemenliğin öne çıkmasına, geleceğin ulus devletleri olarak varsayılan merkezi devletlerin, imparatorluk ve bu tür yapıların bağımsızlıklarını ilan etmelerine de neden olmuştur (Denk, 2015: 21).

Uluslararası örgütlerin ortaya çıkması zaman zaman farklı bir örgüte bağlanmak suretiyle kurulma şeklinde de olmuştur. Örneğin; Amerikan Devletleri Örgütü, BM sisteminin gerektirdiği "bölge antlaşmaları" kapsamında BM'lerin uyumlaştırıcı birimi olmak üzere kurulmuştur. NATO ve Varşova Paktları ise BM şartının "meşru müdafaa" hakkı kapsamında kurulmuştur. Daha farklı bir doğuş türü olarak bir örgütün girişimiyle bağlı olarak hayata geçirilen örgütler bulunmaktadır. Bunlar yan örgütler olarak kabul edilmektedir (Koyuncu, 2019: 15). Emsal olarak UNESCO, BM'ye bağlı bir yan kuruluş olarak bazı hedefleri gerçekleştirmesi için bağımsız devletlerce kurulmuştur (Şener, 2014).

2.1.3. Uluslararası Örgütlerin İşlevleri

Uluslararası örgütler, ortak amaçlarının ve çıkarlarının gerçekleşmesi doğrultusunda uluslararası düzene ve sürekliliğe katkıda bulunmaktadır. Devletler tek başlarına elde edemeyecekleri amaçlara bu örgütler sayesinde daha kolay ve etkili bir biçimde ulaşabilmektedir. Uluslararası örgütlerin; kültürel, bilimsel, askerî, siyasi, yardım, sağlık, ekonomik ve sosyal amaçlı işlevleri vardır. Bunun ışığında uluslararası düzenin korunması ve uzlaşmanın artması için örgütler, küresel politika gibi pek çok alanda işlevler üstlenmektedir. Bu işlevler (Kaya, 2015):

- Sosyalleşme: Devletlerin; bazı gelenek, anlayış ve değerlerinin etkileşimin artması sayesinde bunların kabul görmesi ile başlayan süreç; bu değerlerin veya anlayışların ortak hale gelmesi ile

gerçekleşmektedir (Ateş, 2019). Bunların ortak hale gelmesi sonucunda ülkeler arasında iletişim ve iş birliği daha anlamlı olmaktadır. Böylece birlikte hareket etmek ve bağlar kurmak yolunda atılan adımlar sağlamlaşmaktadır.

- Uluslararası Hukuk Oluşumu: Hukukun varlığının temsilini, devletler arasındaki anlaşmalar ve sözleşmeler göstermektedir. Örgütlerin kurucu statüsü sayılan sözleşmelerinin hazırlanışında ortaya çıkan anlaşmazlıkları çözerek bu statü sözleşmeleri düzenlenmektedir (Ateş, 2019). Yürürlükte olan sözleşme ile ilgili yorumlama ve mutabakat sağlama durumlarında bazı yeni yorumlar da kural haline getirilebilmektedir.
- Dış Politika: Her bir devlet, örgüt bünyesinde katıldığı ve gerçekleştirdiği faaliyetler sonucunda kendi çıkarlarını gerçekleştirme ve koruma amacını taşımaktadır (Ateş, 2019). Bu sebeple bu örgütler üye ülkelerin birer dış politika aracı haline gelmektedir. Bununla birlikte örgüte üye olan devletler, örgütün dış politika aracı olarak nitelendirilmesi ile küresel politikanın genel ilkelerinden birini temsil etmektedir. Sonuç olarak her ülke, üye örgütleri kendi amaçları doğrultusunda karar almak için zorlamaktadır.
- Bilgi Akışı: Uluslararası örgütler, üye devletlerin örgüt organlarına bilgi sunmasını yükümlü hale getirmiştir. Örgütün statüsü gereği üye devletler istenen bu bilgileri zamanında ve tam şekilde örgüte iletme yükümlülüğü taşımaktadır (Ateş, 2019). Bu bilgiler örgüt tarafından tüm üyelere de sunulmaktadır.
- Küresel İstihdam: Uluslararası örgütler önemli oranlarda istihdam imkânı sunmaktadır. Bu istihdam sadece örgüt içerisindeki çalışanlarla sınırlı kalmayarak denizaşırı şube, temsilcilik ve operasyon birimlerinin bulunması ile de artış göstermektedir (Ateş, 2019). Özellikle bazı durumlarda uluslararası örgütlerin devamlılığının en önemli sebebi olarak istihdam gösterilmektedir.
- Küresel Faaliyet: Gerçekleştirilen operasyon ve çalışmalar uluslararası örgütlerin faal ve işlevselliğini göstermektedir. Ekonomik, sosyal, askeri alanlarda uluslararası örgütler pek çok çalışma

gerçekleştirmektedir. Bu operasyonlar örgütlerin küresel düzendeki varlığını ve görünürlüğünü tüm ülkelere yansıtmaktadır (Ateş, 2019). Sıradan insanların uluslararası örgütlerin varlığından ve çalışmalarından haberdar olması için kamuoyu dikkatine bu faaliyetler sunulmaktadır.

- Temsil: İnsanlığın tek bir elden temsili ve birliği konusunda uluslararası örgütler, bu düşüncenin oluşturulmasına imkân tanımaktadır (Ateş, 2019). Ortak sorunların tartışıldığı en önemli platform olan küresel örgütler, genel veya bölgesel konularla ilgili ortak sorunları ve bunların tartışmalarını insanlığın ve toplumların dikkatine sunmaktadır.

2.2. Ekonomik Entegrasyon Tanımı

Ekonomik entegrasyonlara ilişkin ilk katkı gümrük birliği çalışmasıyla Viner (1950) tarafından gerçekleştirilmiş olsa da teoriye temel yaklaşımın Balassa (1961) ile yapıldığı, literatür taramasında görülmüştür. Balassa'ya (1961) göre ekonomik entegrasyon, “bir alan içinde ayrımcılığın kaldırılması” olarak tanımlanmaktadır. Kahnert'e (1969) göre “ekonomik entegrasyon, ulusal sınırlarda meydana gelen ayrımcılıkların aşamalı olarak ortadan kaldırılması sürecidir.” Ekonomik entegrasyonların temel özelliği, taraf ülkelerin üçüncü ülkelere farklı olarak birbirlerine karşı uyguladıkları ayrıcalıklı ticaret politikası, diğer bir ifadeyle bölgesel ticaret uygulaması olarak özetlenir (Demiroğlu, 2019). Bir bakıma entegrasyonlar ile ülkeler siyasi bağımsızlığını korumakla birlikte ekonomik yönden birbirlerine bağımlı hale gelmektedir (Öztürk, 2019).

Ekonomik birleşmelerin ivmelenmesinin ilk kilometre taşlarının savaşlarda kritik rol oynayan kömür ve çelik malları üzerinden yani jeopolitik sebeplerle olduğu görülmektedir (Baccini, Dür ve Elsig, 2015). İlerleyen süreçte ekonomik entegrasyonların temel motivasyonunu göreceli olarak birbirine yakın kabul edilecek ülkelerin, başta mesafeden kaynaklı maliyet avantajını kullanmak suretiyle oluşturdukları bölgeselleşme dalgasından almıştır (Baier, Bergstrand and Feng, 2014). İktisadi birleşmelerin ticaret yaratıcı etkileri sebebiyle refaha olumlu etkilerde bulunması, ülkeleri ekonomik birleşmelere istekli kılan bir diğer nedeni oluşturmaktadır. Diğer taraftan ekonomik entegrasyonlar, sanayileşmiş ülkelerin

ölçek ekonomisinden faydalanarak daha geniş pazarlara yönelik üretim yapmalarına imkân vermektedir. Bu sayede içsel ve dışsal ekonomiler oluşturulup teknolojik gelişmeler ivmelenmekte ve gelişmekte olan ekonomilerin sanayileşmelerinin önünün açıldığı izlenmektedir (Öztürk, 2021). Ayrıca gelinen noktada, ekonomik entegrasyonlarla ekonomik büyüme arasındaki korelasyonel bağ; başta yer seçimi, kaynak dağılımı, beşerî sermaye ve teknolojiye dayalı bilgi birikimi ile kurulmaktadır (Çınar, 2004).

Bu kapsamda, iktisadi birleşmelerin kurulmasını sağlamak için ülkelerin izledikleri temel yolun; ticari korumacılık önlemlerini azaltarak veya tamamen kaldırarak serbest ticaretin önünü açma çabaları olduğu görülmektedir. Krugman ve Wells'e (2011) göre ticari korumacılığın üç temel gerekçesi: Ülke güvenliği hassasiyeti, istihdam oluşturma ve bebek endüstrileri koruma güdüsüdür. Ticari korumacılıkta en yaygın iki enstrüman; tarife ve kotalar olup ihraç endüstrilerinin sübvanses edilmesi ve dış ticarete teknik engeller gibi araçların görece daha az tercih edildiği görülmüştür.

Bagwell, Bown ve Staiger'e (2016) göre, ülkeler; ticaret haddi dışsallığını önlemek, iş birliği olmayan ticari ilişkiyi ve iş birliği olan iki tarafın kazandığı bir dengeye ulaştırmak için ticaret anlaşmaları yapmaktadır. Bir ülke tarifeleri tek taraflı olarak artırdığında ticaret hadlerini kendi lehine çevirerek kazançlı çıkacaktır ancak her ikisinin de tarifeleri (gümrük vergisi oranlarını) artırması, iki ülkeyi de zarara sokacaktır. Böyle durumlarda ülkeler arasındaki dış ticaret miktarı düşecek ama ticaret hadlerinden bir avantaj da sağlanamayacaktır. Bagwell, Bown ve Staiger (2016), bu durumun mahkûmlar açmazına sebebiyet verdiğini vurgulamaktadır. Bir ticaret anlaşması, kooperatif davranışı geliştirerek ülkeleri iki ülkenin de kazançlı çıktığı bir dengeye taşımaktadır. Eğer çok taraflı anlaşma mümkün değil ise iki taraflı anlaşma ile de aynı sonuca ulaşılabilir.

Rönback (2015), İsveç için yaptığı araştırmada, hükümetin yürüteceği ticari müzakerelerde çıkar gruplarının (büyük firmaların) ve lobilerin etkili olduğunu dile getirmiştir. Buna karşın Rodrik (2018), ekonomik entegrasyona dâhil edilecek ülkelerin seçiminde; söz konusu ülkelerin geçmiş dönemlerde yaşanan ticari deneyimleri ile gelecek dönemlerde sahip olmaları beklenen potansiyelleri gibi kriterlerin etkili olduğunu belirtmiştir.

Ülkelerin bölgesel entegrasyonların içinde yer alma isteğinin nedenleri birden fazladır. Ülkeleri bölgeselleşmeye iten ekonomik etkenler arasında ticari kazançlar, pazarlık gücü, oluşturulan piyasadan faydalanma ve ekonomik zarara uğramama arzusu bulunmaktadır. Ülkelerin iktisadi entegrasyonlarda yer almasının temel sebebi, ticaretin serbestleşmesi sonucu ilerleyen zamanlarda piyasadan elde edeceği ticari kazançtır. Buna yönelik olarak ölçek ekonomilerinin sunduğu imkânları geliştirerek ve sermayeyi kendine doğru çekmeye çalışarak hızlı büyümeyi niyet etmektedirler. Ayrıca bulunduğu coğrafi bölgede oluşturulan birliğe katılmayan bir ülke ekonomik olarak kayba uğramamak için birliğe entegre olmak zorundadır. Meksika'nın NAFTA'ya üye olması bu duruma örnek verilebilir. Bir diğer taraftan, anlaşmaya dâhil olan gelişmekte olan ülkeler, üçüncü taraf olan ülkelere karşı serbest ticaret anlaşmaları yerine ortak dış ticaret bariyerleri öngören bir gümrük birliği oluşturarak ve çıkarlarını gelişmiş ülkeler vasıtasıyla koruyarak pazarlık gücüne sahip olabilmektedir. Bunun dışında ülkeleri, bölgeselleşmeye yönelten bir diğer faktör ise küreselleşen dünyadır. Örneğin, devletlerin birbirleriyle rekabet potansiyelini artırması ve yüksek teknolojik çıktılar elde etme isteği bölgeselleşmenin nedenlerinden biridir. Ek olarak bölgesel kuruluşlar katılma isteği uyandıran bir diğer etken ise karşılaştırmalı üstünlük yasasına dayanmaktadır. Üretimde ihtisasın oluşması ve efektif kapsamın büyümesi birliklere rağbeti artırmıştır (Erol, 2006:16; 14; Özer, 2013: 33;Yardımcı, 2012: 13-14).

Ülkeleri bölgeselleşmeye iten politik faktörler arasında iç politika, savunma, altyapı ve pazarlık gücü gibi kriterler bulunmaktadır. Ülkeler iç politikada uygulamak istedikleri birçok reformun daha çabuk gerçekleşebilmesi adına iktisadi birliklere entegre olma çabası içindedir. Meksika'nın NAFTA'ya üye olması AB'ye adaylık aşamasındaki ülkelerin yeniden yapılanma süreci içerisine girmesi de bu duruma örnek verilebilmektedir. Ayrıca bölge içerisinde bulunan ülkeler, entegrasyonlara katılarak hem iç hem de dış tehditlere karşı kendini koruma altına almış olmaktadır. Bir diğer taraftan, iktisadi birlik altında toplanan ülkelerin birbirleriyle ticareti geliştirmesi için altyapı zeminin oluşturulması gereklidir. Çevre kirliliğine karşı alınacak tedbirleri, doğal kaynakların dağılımı ve ulaşım konusunda alınacak kararların ortak verilmesi gerekir. Bunun dışında gelişmiş ülkeler bir araya gelerek pazar gücünü uluslararası ticaret alanında artırarak uluslararası alanda daha etkin rol oynayabilmektedir (Erol, 2006: 15, Yardımcı, 2012: 14-15).

Kıyası, bölgesel entegrasyonlardan beklenen siyasi ve ekonomik kazançlar ülkeleri iktisadi entegrasyona adapte etmeye yöneltmiştir. Ticari müzakereler, reformların düzenlenmesi, yerli ve yabancı yatırımcıların ilgisini çekme isteği, dış piyasalarda yararlanma isteği ve pazarlık gücü gibi kıstaslar iktisadi entegrasyona dair izlenen bölgeselleşme politikalarıdır (Şanlı, 2004).

2.3. Ekonomik Entegrasyonların Oluşum Şekilleri

Ülkeler arasında bölgesel iş birliği; siyasi, ekonomik, askeri, sosyal ve kültürel alanlarda gelişmek, iyi ilişkiler kurmak ve hareket alanlarını küresel ölçekte genişletmek için küreselleşmenin yarattığı fırsatlardan yararlanmaları olarak görülebilmektedir. Bu açıdan bölgesel iş birliği yapılarının küreselleşme ve yerelleşme olgusu ile yakından ilişkili olduğu denilebilir. Bölgesel iş birliklerinin uluslararası ilişkiler üzerindeki düzenleyici etkisi, tartışılmaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Üye ülkelerin ekonomilerine ve karşılıklı ticaretine dayalı bölgesel iş birlikleri; siyaset, sosyal meseleler, güvenlik, ilişkiler üzerinde büyük etkisi vardır (Bakan ve Güven, 2021: 529). Türkiye'nin bölgeselleşme hareketi sadece KEİ ile sınırlı kalmamıştır. Birçok bölgesel örgütlere hem üyeliği bulunmakta hem de kurucusudur. Bölgesel iş birliğine dayalı olarak oluşturulan uluslararası kuruluşların amaçlarına bakıldığında ilk hedefler: Bölge ülkeleri arasında iş birliği ile siyasi, ekonomik ve sosyal bir sinerji alanı oluşturmak ve diğer bölgesel ile küresel güçlerle rekabet edebilecek güçlü bir yapı yaratmaktır (Şenine, 2017: 3).

Bölgeselleşme; genel olarak coğrafi bir içeriğe sahip olmakla birlikte ekonomik, sosyal veya siyasi iş birliği yoluyla ülkeler için fırsatlar yaratmayı amaçlamaktadır. Bölgesel iş birliği esas olarak malidir. Siyasi ve toplumsal bütünleşmeyi sağlama çabalarından doğduğu söylenebilmektedir. Küreselleşmenin artan karşılıklı bağımlılığı, ülkelerin özellikle ekonomik entegrasyonu teşvik etmek için iş birliğini uygulamak için bölgesel organlar oluşturmasına yol açmıştır. Ekonomik entegrasyon, siyasi olarak bağımsız ülkeleri ekonomik olarak birbirine bağımlı hale getirmiştir. (Şanlı, 2008: 14).

Küresel, bölgesel, toplumsal ve siyasi değişimler sonucu oluşan uluslararası örgütlerin temelleri esas olarak Otuz Yıl Savaşları'ndan (1618-1648) sonra atılmıştır. Savaşın sonunda, Vestfalya Antlaşması imzalanmıştır. Ülkeler uluslararası örgütler oluşturarak yeni uluslararası sisteme uyum sağlamaya çalıştılar çünkü ortak sorunlar

karşısında ülkeleri ortak hareket etmeye yönelten unsurların varlığı, iş birliği alanlarının genişletilmesi ihtiyacını doğurmuştur. Bu nedenle ülkeler arasında ortak forumlar oluşturarak ortak sorunlar karşısında bir araya gelme fikri yaygındır (Aksu, 2022: 81). Nitekim iki ya da daha fazla devletin bir araya gelerek kurulduğu ve muhataplarının yalnız devletler olduğu uluslararası örgütler değişik kategoriler altında sınıflandırılabilir. Bunlardan ilki, coğrafi kriter (global, evrensel ve bölgesel örgütler) esas alınarak yapılan sınıflandırma olurken diğeri ise fonksiyonel bağlamda örgütün; sosyal, askeri, ekonomik, siyasal ve çok amaçlı olarak kurulduğu yani fonksiyonların esas alınarak yapıldığı sınıflandırmadır. Bölgesel örgütlere örnek olarak: Avrupa Birliği, Varşova Paktı (VP), Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), Afrika Birliği Örgütü (OAU) ve Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı (AGİT) gösterilebilmektedir. Bunlar, sadece dünyanın belli bir bölgesinde yer alan ülkelerin üyeliğe açık uluslararası kuruluşlardır (Aksu, 2022: 83).

Bölgeselleşmenin en önemli özelliği, aynı bölgede bulunan ülkeler arasındaki ticarettir çünkü aynı coğrafi bölgedeki eyaletler daha düşük nakliye maliyetleri karşılığında ticaret yapabilmektedir. Aynı bölgedeki ülkeler benzer tüketim modellerine ve gelir seviyelerine sahip olma eğilimindedir. Bu iki yön, belirli bir bölgede ticari ilişkileri teşvik etmektedir (Budak, 2019: 23). Aktif bölge ekonomilerinin ülke ekonomisindeki öneminde çeşitli gelişmelerin büyük rol oynadığı söylenmektedir. Bu nedenlerle “Bölge ekonomisi nedir?” diye sorulduğunda genel bir tanım vermek oldukça zordur. ILO'nun (Uluslararası Çalışma Örgütü) tanımına göre: “Yerel ekonomik kalkınma; kamu ve özel sektör, ortaklık, işbirliği faaliyetlerinin ülke içinde belirli bir bölgede yerel kaynaklar ve rekabet avantajları kullanılarak uygulanmasını destekleyen, aynı zamanda önemli hedefleri olan, katılımcı ve kalkınmacı bir süreçtir (Batmaz, 2019: 284).

Ekonomi literatüründe entegrasyon türleri ilk kez Balassa (1961) tarafından sınıflandırılmıştır. Balassa (1961) ekonomik açıdan entegrasyon türlerini; serbest ticaret bölgeleri, gümrük birliği, ortak pazar, ekonomik ve parasal birlikler, tam ekonomik birlikler olarak beşe ayırmaktadır. Ekonomik entegrasyon türleri, farklı entegrasyon derecelerini temsil etmektedir (Balassa, 1961: 5). Serbest ticaret bölgeleri, gümrük birliği ve ortak pazar saf ekonomik entegrasyon olarak adlandırılmakta ve bu üç aşamaya bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler (laissez-faire, laissez passer) düşüncesi hakimdir (Bakkalcı, 2008: 60). Ekonomik ve parasal

birlikler ile tam ekonomik birlikler ise “politika entegrasyonu” olarak adlandırılmaktadır.

Literatürde entegrasyon türleri için fikir birliği olmamakla birlikte çalışmada değinilen entegrasyonlar beş grupta incelenebilmektedir (Şanlı, 2004):

- Serbest Ticaret Bölgesi
- Gümrük Birliği
- Ortak Pazar
- Ekonomik ve Parasal Birlikler
- Tam Ekonomik Birlikler

2.3.1. Serbest Ticaret Bölgeleri

Serbest ticaret bölgeleri, üye ülkelerin kendi aralarındaki tüm ticaret engellerini kaldırmış olmalarına karşın dış dünyaya karşı kendi politikalarını belirleme konusunda özgürlüklerini korudukları alanlardır. Bir başka ifadeyle serbest ticaret bölgeleri, üye ülkeler arasında ticareti kısıtlayan kota ve tarifelerin kaldırıldığı ekonomik entegrasyon türüdür. Erdoğan (1985) “serbest ticaret bölgesi” kavramını genellikle uluslararası ticaret yolları üzerinde kurulan ev sahibi ülkenin diğer kısımlarından fiziki olarak ayrılarak polis kontrolü altında bulundurulmuş ve ikamet yasak olduğu bir bölge olarak tanımlamaktadır. Serbest ticaret bölgelerinde üye ülkeler arasındaki tarifeler ve kota kısıtlamaları kaldırılmakta ancak her ülke üye olmayan ülkelere karşı kendi tarifelerini korumaktadır (Balassa, 1961: 5).

Serbest ticaret bölgeleri arasında Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA) bulunmaktadır. EFTA; Birleşik Krallık, Danimarka, Avusturya, Norveç, İsviçre, Portekiz ve İsveç tarafından oluşturulmuştur (McCarthy, 2006: 108). EFTA için 4 Ocak 1960 tarihinde Stockholm’de anlaşma imzalanmış ve 3 Mayıs 1960 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Hepaktan ve Çınar, 2011: 70). Serbest ticaret bölgelerine bir diğer örnek olarak Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (NAFTA) verilebilmektedir. NAFTA; Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Kanada ve Meksika tarafından kurulmuş serbest ticaret bölgesidir. Bu üç ülke arasındaki ticarete mevcut tarifeleri ortadan kaldırmak için kurulan NAFTA, 1 Ocak 1994’te yürürlüğe girmiştir (Anderson, 2018). Asya Serbest Ticaret Bölgesi (AFTA) serbest ticaret bölgelerine örnek olarak gösterilebilmektedir. Brunei, Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayland

ve Singapur'dan oluşan Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN) ülkelerinin oluşturdukları serbest ticaret bölgesi "AFTA" olarak bilinmektedir (McCarthy, 2006: 129). AFTA için Ocak 1992'de Singapur'da anlaşma imzalanmış ve 1993 yılında yürürlüğe girmiştir (Sakane, 2018).

Üye ülkeler arasındaki anlaşmalar, birkaç sektörü kapsayabileceği gibi ekonominin tüm sektörlerini de kapsayabilmektedir (Mıstaçoğlu, 2010: 60). Avrupa Birliği'nde olduğu gibi ticaretin tüm sektörleri bir arada yer alırken EFTA'daki gibi belirli bir sektör veya Avrupa Kömür Çelik Topluluğundaki gibi belirli bir mal grubu için serbest ticaret bölgeleri de oluşturulabilir (Özçelik, 2006: 12).

Ülkeler arası anlaşma ile kurulan serbest ticaret bölgelerinde ticaret kolaylaşmaktadır. Serbest ticaret bölgeleri, bölgesel entegrasyonların en basit şeklidir. Ülkeler; diğer ülkelerle karşılıklı olarak ekonomik ilişkilerini artırmak, ekonomik ilişkiler sonucunda yükümlülüklerinin sınırlı düzeyde kalmasını sağlamak için entegrasyona serbest ticaret bölgesi oluşturarak başlamayı tercih etmektedir (Atamer, 2004: 97). Serbest ticaret bölgelerinde üye ülkeler, üye olmayan ülkelere uygulanacak tarifelerin belirlenmesinde özgürdür. Bu nedenle üye olmayan ülkelerle etkileşimler esnek olduğu için bir serbest ticaret bölgesindeki üyeler başka serbest ticaret bölgesi kurmakta ve bunlara katılmakta özgürdürler (Geldi, 2010: 9).

Serbest ticaret bölgesinde, bölge içi serbest ticareti menşeli ürünleri veya bölgede üretilen ürünlerle sınırlamak için düzenlenmiş menşe kuralları geçerli olmaktadır. Menşe kurallarının amacı; tarife farklılığından yararlanmak amacıyla ithalatın en düşük tarifeli ülke üzerinden yeniden yönlendirilmesi anlamına gelen "ticaret sapmasını" sınırlamaktır (Robson, 1998: 28).

Serbest ticaret bölgelerindeki başlıca faaliyetler; ev sahibi ülkenin transit ticaretinin geliştirilmesi, ithalat ve ihracatın kolaylaştırılması ile depolama ve malların işlenmesine yönelik olarak yapılan faaliyetlerdir (Erdoğan, 1985: 36). Serbest ticaret bölgeleri transit ticaret faaliyetlerinin uygulanmasının daha hızlı, kolay ve güvenilir olması açısından oldukça önemlidir. Serbest ticaret bölgelerinde gümrük vergisi ödeme zorunluğunun olmaması ve bölge içerisinde tüm bürokratik süreçlerin minimum düzeyde olması transit ticaret faaliyetlerinin hızlı ve sorunsuz bir şekilde gerçekleşmesini sağlamaktadır.

Serbest ticaret bölgelerinde üye ülkeler arasındaki ekonomik ilişkiler gelişip kuvvetlendikçe serbest ticaret bölgeleri, gümrük birliklerine dönüşebilmektedir (Bakkalcı, 2008: 62).

2.3.2. Gümrük Birliği

Gümrük Birliği, ekonomik entegrasyonun temel biçimlerinden biridir. Serbest ticaret bölgelerine kıyasla daha gelişmiş bir entegrasyondur. “Gümrük Birliği” terimi Seyidoğlu (1992: 319) tarafından aralarındaki ticareti geliştirmek amacıyla bir grup ülkenin birbirlerinden ithal ettikleri mal ve hizmetler için uyguladıkları gümrük tarifleri, kota kısıtlamaları ve aynı etkiye sahip diğer ticari kısıtlamaları ortadan kaldırarak ticareti serbestleştirmeleriyle birlikte üçüncü ülkelere karşı da ortak bir gümrük tarifesi uygulamalarıyla oluşan bir birlik olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım altında birliğe üye ülkelerin ekonomileri birliğe üye olmayan üçüncü ülkelere karşı aynı düzeyde korunmuş olmaktadır (Dura ve diğerleri, 2007).

Gümrük Birliği, üye ülkeler için tarifelerin ortadan kaldırılmasını ve buna ek olarak üye olmayan ülkeler için ortak bir tarifinin belirlenmesini kapsayan bir anlaşma türüdür (Geldi, 2010: 9). Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) içerisinde yer alan tanıma göre bir gümrük birliği aşağıdaki gereklilikleri karşılamalıdır (Balassa, 1969: 21):

- Üye ülkeler arasındaki tüm tarifeler ve diğer ticaret kısıtlamaları ortadan kaldırılmalıdır.
- Üye olmayan ülkelerle dış ticarete ilişkin tek tip (ortak) tarifeler belirlenmeli ve diğer düzenlemeler yapılmalıdır.

Gümrük Birliği’ndeki üye ülkeler, üçüncü ülkelere karşı uygulayacağı gümrük tarifelerini belirleme kararını uluslar, üst bir kuruma bırakmaktadır. Bu kararla Gümrük Birliği içindeki ülkeler, üçüncü ülkelere karşı istedikleri gibi hareket etme özgürlüğüne sahip değillerdir. Gümrük Birliği’ndeki üye ülkeler dış ticaret politikasının belirlenmesi için üst kuruma bağlanmaktadır. Bu kuruma bırakılan en önemli karar, yeni gümrük tarifesinin nasıl belirleneceğidir ve ortak gümrük tarifesinin ne olacağıdır. Üye ülkeler bu kurumun aldığı dış ticarete uygulanacak gümrük tarifeleri ve kotaları gibi kararlara uymak zorundadır (Bora, 1996: 212).

Gümrük Birliği’nde üretim faktörleri serbest dolaşıma sahip değildir fakat özellikle sanayi mallarında ortak gümrük tarifesinin uygulanması ve tüm

kısıtlamaların kaldırılması yani sanayi malları ticaretinde bir bütünleşme söz konusudur (Özçelik, 2006: 13). Bu nedenle entegrasyon sürecinde Gümrük Birliği oldukça önemli bir aşamadır.

Gümrük birliği teorisini ilk olarak 1950 yılında yayınladığı kitap ile inceleyen Jacob Viner olmuştur. Tam bir gümrük birliğinin aşağıdaki koşulları taşıması gerektiği genel olarak kabul edilmiştir (Viner, 2014: 4).

- Üye ülkeler arasında gümrük tarifelerinin tamamen ortadan kaldırılması gerekmektedir.
- Birlik dışındaki ülkeler için ortak bir tarifinin uygulanması gerekmektedir.
- Gümrük gelirlerinin belirlenen bir formüle göre üyeler arasında paylaşılması gerekmektedir.

Viner (1950) tarafından belirlenen koşullardan ilk ikisi, GATT Anlaşması'nın 24. maddesi ile düzenlenmiştir. Viner tarafından geliştirilen gümrük birliği teorisi için yapılan çalışmalar ekonomik entegrasyon için temel analiz niteliğindedir. Analizin daha kapsamlı hale gelmesinde Meade (1956), Lipsey (1957), Gehrels (1956-57), Dam (1963), Cooper ve Massel (1965) tarafından yapılan çalışmalar önemli derecede katkı sağlamıştır (Geldi, 2010: 14).

Gümrük Birliği, üye ülkeler arasında rekabeti ve ticareti artırmaktadır. Bu yönüyle serbest ticaret hareketidir. Diğer yandan ise birlik, birlik dışı ekonomilere karşı görece olarak daha koruyucudur. Bu yönüyle de korumacılık hareketidir (Atamer, 2004: 14).

Gümrük Birliği ile serbest ticaret bölgesi arasındaki fark; serbest ticaret bölgesinde üçüncü ülkeler için her ülke kendi gümrük tarifelerini ve dış politikasını belirlerken, Gümrük Birliği'nde üçüncü ülkeler için ortak bir gümrük tarife ve ortak bir dış ticaret politikası belirlenir (Robson, 1998: 3).

Bir gümrük birliğinin kurulması ile birlikte üye ülkelerin iç pazarlarındaki malların nispi fiyatları genel olarak değişecektir. Bu durum üye ülkelerin ticaret akışlarına, üretim ve tüketimlerine yansımaktır. Gümrük birliği teorisine bağlı olarak birlik dışındaki ülkeler için ortak gümrük tarifesi istenilen herhangi bir

düzyeyde belirlenebildiği için prensipte bir gümrük birliği, tarifeyi üye ölkelerin sosyal refahını maksimize edecek düzyeyde belirleyebilir (Robson, 1998: 17).

Gümrük birliğinin tarihteki örneğine bakıldığında 19. yüzyılda ilk gümrük birliği uygulaması, Alman Gümrük Birliği (Zollverein) olarak bilinmektedir. Alman Gümrük Birliği, Almanya'nın ekonomisinin gelişmesindeki en temel nedenlerden biridir (Tahsin, 2007: 12). Gümrük birliği için bir diğer örnek ise 1957 yılında oluşturulan Avrupa Ekonomik Topluluğudur (AET). Avrupa Ekonomik Topluluğu, Roma Antlaşması ile kurulmuştur. Avrupa Ekonomik Topluluğu bugünkü Avrupa Birliği'nin öncüsü durumundadır. And Ölkeleri Paktı (ANDEAN) gümrük birliklerine örnek olarak gösterilebilmektedir. ANDEAN; 1969 yılında Şili, Bolivya, Kolombiya ve Ekvador'un aralarında Cartagene Antlaşması'nı imzalamaları ile kurulmuş bölgesel gümrük birliğidir (Hepaktan ve Çınar, 2011: 70).

Gümrük birliğine üye ölkelerin daha entegre bir topluluk istemeleri durumunda ortak pazar uygulamalarına geçilebilmektedir (Bakkalcı, 2008: 64).

2.3.3. Ortak Pazar

Gümrük birliğinden daha ileri bir ekonomik entegrasyonun gerçekleşmesi; mal, hizmet, emek ve sermaye gibi önemli üretim faktörlerinin ölkeler arasında serbest dolaşımına bağlıdır (Yüksel, 2011: 7). Sadece ticaret kısıtlamalarının değil, üretim faktörlerinin hareketlerine ilişkin kısıtlamaların da kaldırıldığı ortak bir pazarda daha yüksek bir ekonomik entegrasyon biçimi elde edilmektedir (Balassa, 1969: 2). Ortak pazarda, Gümrük Birliği'nde olduğu gibi üye ölkeler arasındaki ticaret serbestleştirilmekte ve üye olmayan ölkelere karşı ortak bir tarife uygulanmaktadır. Bunlara ek olarak ortak pazarda emek ve sermaye gibi üretim faktörlerinin bölge içinde serbest dolaşımı söz konusudur (Şanlı, 2004: 164). Bu yönüyle ortak pazar, Gümrük Birliği'nden daha ileri bir ekonomik entegrasyondur.

Ortak pazar, üye ölkelerin iç pazarından meydana gelmiş genişletilmiş bir iç pazar olarak da tanımlanmaktadır. İç pazarın temel ilkeleri; vergi uyumlaştırması, ekonomi politikalarının görelî uyumlaştırması, üretim faktörleri dolaşım serbestliği sağlanarak sınırların kalkmasıdır. Sınırların ortadan kaldırılması üç açıdan ele alınmaktadır (Özçelik, 2006: 15):

- Kişiler ve mallar için fiziksel sınırların kalkması.

- Hukuk prosedürleri, sermaye dolaşımı, normlar, hizmet dolaşımı gibi teknik sınırların kalkması.
- Mali sınırların kalkması ve vergi uyumlaştırması.

Bu ilkeler uygulandığında iş bölümü, verimlilik ve uzmanlaşmanın artması maliyetlerin düşmesi beklenen sonuçlardır.

Ortak pazarda firma sayısı artacağı için rekabet artacak ve buna bağlı olarak tekelleşme azalacaktır. Ortak pazar ile piyasa genişlerken bir yandan işletmelerin büyümesiyle içsel ekonomiler, diğer yandan da pazar içindeki işletmelerin birbirleriyle sıkı bir ilişki içinde olmaları nedeniyle dışsal ekonomiler ortaya çıkmaktadır.

Ortak pazarın olumlu sonuçlarının yanında olumsuz sonuçları ortaya çıkabilmektedir. Prensipde sermaye, emekten daha hareketlidir. Bir ortak pazarın yaratılması, belirli bölgelerde yoğunlaşmış yatırımlara ve bunun sonucunda diğer bölgelerde işsizliğin artmasına neden olabilmektedir. Bu tür durumlarda ortak sosyal ve bölgesel politika önlemleri almak gerekir (Moldosanov, 2005: 10).

Bir ortak Pazar, aynı zamanda bir serbest ticaret bölgesi ve bir gümrük birliğidir. Fakat Gümrük Birliği bir ortak pazar değildir. Bunun nedeni ise üretim faktörlerinin hareketliliğinden kaynaklanmaktadır. Gümrük Birliği'nde üretim faktörlerinin serbest dolaşımına izin verilmezken ortak pazarda üretim faktörlerinin serbest dolaşımı esastır. Ortak pazarda üretim faktörlerinin yani emeğin ve sermayenin serbest dolaşımı ile birlikte üye ülkeler kurumlardan izin almadan diğer üye ülkelerde yatırım yapma, iş kurma, çalışma olanağı elde edebilmektedir. Üye olmayan ülkelere karşı ise üretim faktörleri dolaşım serbestliği sınırlandırılmaktadır (Hobikoğlu, 2007).

Ortak pazar uygulamalarının en bilinen örneği AB Ortak Pazarı'dır. Ortak pazar düzenlemelerinden sonra Avrupa Ortak Pazarı'nın adı Avrupa Birliği olarak değişmiş ve üye ülkeler arasında ekonomik ve parasal birlik işlerlik kazanmıştır (Bakkalcı, 2008: 64).

2.3.4. Ekonomik ve Parasal Birlik

Ortak pazarda mevcut olan özelliklerin yanında ek olarak yeni özelliklere sahip, ortak pazardan daha ileri olan bir entegrasyon şeklidir. Ekonomik ve parasal

birlikler ekonomik ve mali politikaların koordinasyonunu gerektirmektedir. Ekonomik ve parasal birliklerde üye ülkelerin bireysel ekonomik politikalarındaki özgürlükleri bir anlamda birliğe devredilmektedir (Bahçekapılı, 2006: 22). Birliğe üye ülkelerin makroekonomik politikalarının belirlenebilmesi için ortak bir para biriminin belirlenmesi ve ortak bir bankacılık sisteminin olması gerekmektedir. Birlik üyeleri kapsamında makroekonomik politikaları belirleyecek ve uygulamaya koyacak uluslar üstü bir kurumun olması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu aşamada birliğe üye ülkeler belirli kararları kendileri alamamakta fakat uygulamayı her ülke kendisi yapmaktadır (Bora, 1996: 212).

Ekonomik ve parasal birliklerde, üye ülke paraları birbirleri cinsinden sabit bir kura bağlanmaktadır. Üye ülke paralarından oluşan ortak para sepeti, birlik parasının değerinin belirlenmesinde kullanılmaktadır. Böylece yeni oluşan birlik parası, üye ülkeler arasında kur farkını ortadan kaldırmaktadır (Bakkalcı, 2008: 65). Avrupa Birliği, ekonomik ve parasal birlik olarak bu alanda bilinen en iyi örnektir.

Avrupa Ortak Pazarı'nı oluşturan üye ülkeler Maastricht Antlaşması (1992) ile entegrasyon sürecini daha ileri boyuta taşıyarak ekonomik ve parasal birlik aşamasına geçmişlerdir. Maastricht Antlaşması, hem ortak bir pazarı hem de ortak bir parayı içermektedir (Robson, 1998: 10). Ekonomik ve parasal birlik, hem parasal hem de mali olmak üzere ekonomi politikalarının uyumlaştırılmasının şartı ile ortak pazarın genişlemesi sonucu oluşan birliktir.

Ekonomik ve parasal birliklerde ortak makroekonomik politikalar oluşturma hususunda çeşitli kurumlar devreye girmektedir (Mıstaçoğlu, 2010: 63). Maastricht Antlaşması'nın 1993 yılında yürürlüğe girmesiyle ekonomik ve parasal birliğe geçiş öngörülmüştür. 1992 yılında imzalanan ve 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile Avrupa Ortak Pazarı, Avrupa Birliği olarak dönüşüme uğramıştır. Bu antlaşmanın hedefleri aşağıda verilmektedir (Atamer, 2004: 105):

Üye ülkeler ile üye olmayan ülkeler arasındaki sermaye dolaşımına ilişkin tüm kısıtlamaları ortadan kaldırmak (Türel, 2013),

- Fiyat istikrarını sağlamak,
- Kamu maliyesini sağlamlaştırmak,
- Merkez bankalarını bağımsızlaştırmaktır.

Bu hedefler doğrultusunda 1994-1999 yılları arasındaki süreçte fiyat istikrarının sağlanması ve kamu maliyesinin sağlamlaştırılması için üye ülkelerin parasal ve ekonomik politikalarının bütünleştirilmesi söz konusu olmuştur. 1 Ocak 1999 tarihinden itibaren ise Avrupa Merkez Bankası sisteminin kurulması ve Euro olarak adlandırılan tek para biriminin yürürlüğe girmesi gerçekleşmiştir (Tahsin, 2007: 94).

2.3.5. Tam Ekonomik Birlik

Ekonomik ve parasal birlik sürecinden sonra beklenen entegrasyon, tam ekonomik birliktir. Tam ekonomik birlik siyasi birlik olarak da adlandırılmaktadır. Tam ekonomik birlik; kurulan birliğin ekonomik, siyasi ve sosyal açıdan tek bir ortak politika uygulaması durumu olarak tanımlanmaktadır (Mıstaçoğlu, 2010: 64). Bir diğer ifadeyle tam ekonomik birlik; ekonomik ve siyasi politikaların uyumlaştırılmasını, tek bir devlet haline gelmeyi kapsayan entegrasyon türüdür (Geldi, 2010: 10).

Tam ekonomik birliklerde, üye ülkelerde uygulanacak ortak politikaların belirlenmesi için uluslar üstü bir kurum oluşturulmakta ve ortak politikaların kararlaştırılması bu kuruma bırakılmaktadır. Tam ekonomik birliklerin gerçekleştirilebilmesi için birliğe üye ülkeler arasında bazı şartların olması gerekmektedir. Bu şartlar şu şekildedir (Oğuz, 2009: 21):

Ekonomik ve parasal birlik şartlarını düzenleyen ortak yapılar ve bu ortaklığı başlatıcı mekanizmalar (Şahin, 2002);

- İş birliğinin basit bir dereceden başlatılması,
- İleriye yönelik ortak bir amaç güdülmesi,
- Ortak siyasal ve hukuki değerler ile uygulamaların varlığı,
- Üye ülkeler arasında iletişimi sağlayacak mekanizmaların olması,
- Üye ülkelerin halklarının bu birlikleri desteklemesi ve inanmasıdır.

Ekonomik ve parasal birlik başarılı bir şekilde sağlandıktan sonra bu bütünleşmenin iyi işleyebilmesi için tam ekonomik birliğin sağlanması olması

gereken bir sonuçtur. Dolayısıyla tam ekonomik birlik basit bir süreç değil, aşamalı olarak ilerleyen bir süreç olarak görülmektedir (Şahin, 2002).

2.4. Ekonomik Entegrasyonların Etkileri

Ekonomik entegrasyonların, bu birliklere katılan ülkeler ve birlik dışında kalan ülkeler açısından pek çok etkileri olacaktır. Bunları öncelikle statik etkiler ve dinamik etkiler şeklinde gruplandırmak mümkündür. Her bir grubun da kendi içinde alt kırılımları olacaktır. Ekonomik entegrasyonların bu etkileri zaman içinde ortaya çıkmaktadır (Şanlı, 2004).

2.4.1. Statik Etkiler

Yeni kurulan veya var olan bir ekonomik entegrasyonda yer alan ya da var olan bir ekonomik entegrasyona sonradan katılan ülkelerin ekonomik (üretim, tüketim ve ticaret) yapısında bir defaya mahsus olarak gerçekleşen dönüşümlere, “ekonomik entegrasyonun statik etkileri” adı verilmektedir (Kreinin, 1962).

Kösekahyaoglu (2012) ekonomik entegrasyonların statik etkilerinin; entegrasyona katılan ülkenin hâlihazırdaki teknoloji ve ekonomi seviyesinin sabit kaldığı varsayımı altında üretim, tüketim, ticaret hadleri ve gelir dağılımında bir defaya mahsus yaşanan değişimlerle birlikte gerçekleştiğinin altını çizmiştir. Entegrasyonların etkilerinden ticaret etkisini ise ticaret saptması ve ticaret yaratılması ile açıklamıştır.

Viner (1950) gümrük birliklerinin birincil amaçlarının arz kaynağının değiştirilmesi olduğunu ifade etmektedir. Hiç kuşkusuz ki ekonomilerin refahı için asıl olan; söz konusu değişimin, yüksek maliyetli ülkelere düşük maliyetli ülkelere yönelmesidir. Buna karşın gümrük birlikleri sonuçları itibariyle her zaman söz konusu etkiyi oluşturamayabilir. Bu noktaya Viner (1950), gümrük birliklerinin ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkilerinden söz ederek açıklama getirmiştir.

2.4.1.1. Ticaret Saptırıcı Etki

Ekonomik entegrasyona üye olmadan önce en düşük maliyetli arz kaynağından yapılan ithalatın, üyelik ile yüksek maliyetli (ama gümrük birliği içinde yer aldığı için artık maliyeti düşen) ülkeye kayması ile birlikte oluşmaktadır. Yani ticaret saptırıcı etkide; daha önce üçüncü bir ülkeden yapılan ithalatın, gümrük birliği sonrası birlik içindeki ülkelere biriyle yapılması ile ticari partnerin değişmesi söz

konusudur. Seyidoğlu (2007) ise ticaret saptırıcı etkiyi; entegrasyona dâhil olmayan en verimli üreticinin ortak gümrük tarifesi uygulaması sebebiyle birlik dışında kalmasından kaynaklanması şeklinde tanımlamıştır. Söz konusu durum; ekonomik entegrasyonların, tüm ülkeler için her zaman refah artışını garanti etmediğine ilişkin güzel bir örnek oluşturmaktadır. Bu noktada ekonomik entegrasyonların refaha ilişkin net etkisi, sebep oldukları ticaret yaratıcı ve ticaret sapmasına ilişkin göreceli büyüklükleriyle ilintilidir. Viner (1950)'i takip eden yazında söz konusu refah etkilerinin sonuçlarına ilişkin bazı genellemeler yapılmıştır. Başlangıçta uygulamada olan gümrük vergileri ne kadar yüksek ise refah artırıcı etkinin o denli yüksek olacağı ve birlik dışı ülkelere uygulanan ortak gümrük tarifesi ne kadar düşük ise ticaret saptırıcı etkinin o denli düşük olacağı yönündedir (Akkoyunlu, 1998).

2.4.1.2. Ticaret Yaratıcı Etki

Ekonomik entegrasyon sürecinin sağladığı avantajlar (gümrük vergilerinin düşürülmesi/sıfırlanması ve/veya kotaların kaldırılması/esnetilmesi) sayesinde söz konusu ülkelerin toplam dış ticaret hacimlerinin artmasını ticaret yaratıcı etki olarak ifade etmektedir (Aynagöz Çakmak ve Yılmaz, 2008). Genellikle gümrük birliği türü entegrasyonlarda daha sıklıkla görülen bu etki; gümrük birliğine üyelerinden herhangi birinin, üyelik ile gümrük birliğine üye diğer ülkeden ithalat yapmasıyla birlikte oluşmaktadır. Bunun altında yatan sebep, üyelik dışı ürünlerin gümrük vergileri sebebiyle gümrük içi ürünlere kıyasla yüksek maliyetli kalmasıdır. Burada önemli olan, birliğe üye olan ülkeler arasında birlik öncesi dönemden daha fazla ticaretin yapılmaya başlanmış olmasıdır.

2.4.2. Dinamik Etkiler

Ekonomik entegrasyon ile ekonomide sürekli olarak yaşanan ilerleme ve gelişmeler, ekonomik “entegrasyonların dinamik etkileri” olarak adlandırılmaktadır (Walz, 1997: 310-311). Ekonomik entegrasyon süreciyle birlikte yurt dışı rekabetiyle karşı karşıya kalan yerli firmalar, yurt içi pazar paylarını (en azından belirli bir bölümünü) koruyarak faaliyetlerine devam edebilmek ve yurt dışında yeni pazarlar edinebilmek için Ar&Ge ve inovasyona daha fazla kaynak ayırmak ve bu suretle ürünlerinin teknoloji içeriklerini yükseltmeye (yüksek teknolojili ürünler olmasını), ürün çeşitliliğini ve kalitesini artırmaya çalışacaklardır. Bu etki, ticaret saptırıcı veya ticaret yaratıcı etkiler gibi bir defaya mahsus olarak değil, ülkeye sürekli devam

edecek olan verimlilik ve katma değer artışları sağlayacağı için dinamik bir süreç olduğundan “gümrük birliğinin dinamik etkileri” adını almaktadır (Koç, 2013). Ekonomik entegrasyonların dinamik etkileri arasında aşağıda belirtilenler de sayılabilmektedir (Hobikoğlu, 2007: 67-70).

2.4.2.1. Yatırım Yaratıcı Etkiler

Ekonomik entegrasyon ile ülke dışarıdan daha fazla yabancı yatırım çekmeye başlamaktadır. Örneğin, Türkiye'nin AB ülkeleriyle Gümrük Birliği'ne gireceğinin belirlenmesiyle birlikte Japon otomotiv firması Toyota 1995'te fabrika kurmuştur. Hemen ardından Güney Kore otomotiv firması Hyundai Türkiye'de fabrika kurma çalışmalarını başlatmış ve 2002 yılında üretime başlamıştır. Yabancı yatırımlar, beraberinde tedarik zincirleri, lojistik firmaları ve diğer birçok sektörün de oluşmasına ve gelişmesine katkı sağlamaktadırlar (Kargi ve diğerleri, 2016).

Ayrıca yeni girilen ekonomik entegrasyonla birlikte yerli firmalar da yeni yatırımlara girişebilecekler, sahip oldukları yeni pazar fırsatlarını değerlendirmeye çalışabileceklerdir. Bu da ülkedeki yatırımların artmasına imkân sağlayacaktır (Güven, 2007).

2.4.2.2. Ölçek Ekonomisi Etkisi

Yeni girilen ekonomik entegrasyon ile yerli firmalar artık sadece yurt içindeki yerleşiklere yönelik üretim yapmak durumunda kalmayacaklar, artık çok daha büyük pazarlar için daha büyük ölçekte üretimler yapabileceklerdir. İlerleyen aşamada yerli sektör ek üretim üniteleri açabilmekte veya yeni fabrikalar kurabilmektedir. Bu durumda firmaların üretim ölçeği büyüyecek (üretim miktarı artacak), birim üretim başına düşen maliyetleri azalacaktır. Bu da firmaya ek bir rekabet gücü ve karlılık sağlayacaktır. Söz konusu etki iktisat literatüründe pozitif ölçek ekonomisi etkisi olarak da adlandırılmaktadır (Krugman, 1979).

2.4.2.3. Rekabet Etkisi

Ekonomik entegrasyona girilmesiyle birlikte yerli firmalar uluslararası pazarlarda yabancı firmalarla rekabet etmek durumunda kalmaktadır. Firmalar bu rekabete dayanabilmek ve yeni pazarlardan pay kapabilmek için ürün çeşitliliklerini ve kalitelerini artırmak zorunda kalmaktadır. Bu durumda Ar&Ge ve inovasyona

daha fazla finansal kaynak ve istihdam ayrılarak ülkede sürekli bir teknolojik ilerlemenin ve ekonomik büyümenin yolu açılmaktadır (Petrović, Antevski ve Vesić, 2008: 2).

2.4.2.4. Kutuplaşma Etkisi

Ekonomik entegrasyona dâhil olan ülkeler kendi aralarında kuracakları avantajlı ticari ilişkiler sayesinde hızla kalkınırken bu tür entegrasyonların dışında kalan ülkelerle aralarındaki ekonomik büyüme ve gelişme farkı zamanla artacaktır. Bu da dünyada zengin ülkelerin daha da zenginleşmesine (AB ülkeleri), fakir ülkelerin ise daha da fakirleşmesine (Afrika ülkeleri) neden olacaktır (Hobikoğlu, 2007: 69).

2.4.2.5. Dışsal Ekonomiler Etkisi

İktisatta dışsal ekonomiler etkisi ifadesi ile kastedilen; firmanın ek bir masrafa katlanmadan elde edeceği yararlar ve kârlılık artışlarıdır (Özbilgili, 2020: 74). Söz konusu etki kendi aralarında pozitif dışsal etkiler ve negatif dışsal etkiler şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Ekonomik entegrasyonların firmalara sağlayacağı pozitif dışsal ekonomiler; ekonomik entegrasyonun şart koştuğu fikri ve mülkiyet haklarının korunması, yatırımcılara uluslararası düzeyde hukuksal güvencelerin verilmesi, üretim faktörlerinin mobilitesinin artmasına bağlı olarak daha verimli ve ucuz iş gücüne erişim imkânları elde edilmesi gibi alanlardan oluşmaktadır. Gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerin kendi iradeleriyle yapmadıkları/yapamadıkları bir takım yapısal reformlar, girmek istedikleri entegrasyonun dayatmasıyla hayata geçirilebilmekte ve bu da firmalara ek bir maliyete katlanmadan bir kısım yararlar sağlamaktadır (Özpençe, 2013).

2.4.2.6. Döviz Rezervlerinin Artması Etkisi

Ekonomik entegrasyonlara dâhil olan ülkelere, entegrasyondaki diğer ülkelerle arasındaki gelişmişlik farklarını giderebilmesi için bir kısım hibe ve yardımlar sağlanabilmektedir. AB üyesi ve adayı ülkelere sağlanan fon destekleri konuya ilişkin güzel bir örnek teşkil etmektedir. Bu fonlar sayesinde ülkenin döviz varlıklarında bir artış söz konusu olacaktır. Öte yandan ekonomik entegrasyonla

birlikte ülkenin dış ticaretinin artması da ülkenin döviz kazancını ve rezervlerini olumlu yönde etkilemektedir (Hobikoğlu, 2007: 70).

2.4.2.7. Kaynak Hareketliliği Etkisi

Dahil olunan ekonomik entegrasyon türüne göre emek, sermaye ve doğal kaynakların tamamının veya belirli bir kısmının birlik üyeleri arasında serbest dolaşımına imkân tanınabilmektedir. Bu durum ekonomideki kıt kaynakların, en verimli olabilecekleri yerlerde değerlendirilmesine olanak sağlayacaktır. Firmalar doğal kaynaklara daha ucuza ulaşabilecekler, yatırımcılar en fazla kâr elde edebilecekleri ülkelerde yatırımlarını gerçekleştirebilecekler ve iş gücü en verimli olabileceği ülkede çalışmayı tercih edecektir. Tüm bunlar ülkelerin toplam faktör verimliliğine ve ekonomik gelişimlerine olumlu etkiler sağlayacaktır (Özkoç, 2019: 4).

2.4.2.8 Kalkınma, Büyüme ve Sanayileşme Etkisi

Ekonomik entegrasyonlarla birlikte ülkelerin üretim ölçeği büyüme eğilimine girecektir. Bunun için kamu ve özel sektör yeni sanayi tesisleri kuracak, bu da ülkelerin sanayileşme düzeyini artıracaktır. Diğer yandan ekonomik entegrasyonlarla birlikte yeni üye ülkeler de birlik üyesi diğer ülkeler gibi eğitim ve sağlık alanlarına daha fazla yatırım yapacaklar veya yeni birlik üyesi ülke vatandaşları birlik içindeki diğer ülkelerden eğitim ve sağlık hizmeti alabilme olanaklarına kavuşacak, bu da ülkelerin sahip oldukları beşeri sermayeyi artıracaktır. Romer (1986, 1990) ve Lucas (1988)'in temellerini attığı İçsel Büyüme Modeline göre; beşerî sermayenin artması, ülkelerin ekonomik büyümelerini sürekli ve yüksek oranda artıracaktır.

Ekonomik entegrasyonlar ile ülkenin üretim miktarında da değişimler görülecektir. Üretim etkisi, malların ithalat maliyetlerinde entegrasyon önce ve sonrasında meydana gelen değişikliklerin, ticaret sapması veya ticaret yaratması miktarına bağlı olarak olumlu ya da olumsuz değişmesiyle oluşmaktadır. Eğer ticaret sapması söz konusu ise girdilere daha pahalıya temin edileceğinden üretim azalmasına (eğer ticaret yaratılması söz konusu ise) girdiler daha ucuza tedarik edileceğinden üretim artışına neden olacaktır. Gelir ve tüketim etkisinin arkasında entegrasyonla birlikte ülkelerin üretiminin ve gelirinin artacağı, bunun da tüketimi tetikleyeceği beklentisi yatmaktadır (Hatipler, 2011).

2.5. Avrupa Birliği

Avrupa Birliği'nin kuruluş amacı ekonomik kalkınmayı ve dayanışmayı sağlamaktır. AB, üye devletlerin birbiriyle dayanışma içinde olmasına ve haklarının korunmasına önem vermiştir. Aynı zamanda AB; üye devletlerle ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel bir entegrasyon oluşturma amacı gütmektedir (Tepeli & Aydın, 2015: 30).

2.5.1. Avrupa Birliği'nin Tarihsel Süreci

Avrupa Birliği fikri, İkinci Dünya Savaşı'nın Avrupa'da yarattığı ekonomik, sosyal ve siyasal tahribatın etkileri sebebiyle ortaya çıkmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nda mağlup olan ve ağır zarar gören Almanya'nın Avrupa için tekrar tehdit oluşturmalarını önleme gerekliliği iş birliği sürecini hızlandırmıştır (Tatoğlu ve diğerleri, 2006).

Entegrasyonun ilk somut adımı 9 Mayıs 1950'de Schuman Planı ile atılmıştır. Schuman Planı, Fransız-Alman dostluğunun Avrupa'yı bütünleştirebileceği fikri ekseninde oluşturulmuştur. Paris Antlaşması (1951) ile altı üye ülke arasında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) kurulmuştur. AKÇT'i kuran altı devlet, ulusal egemenliklerinin bir bölümünü uluslar üstü bir kuruma devretmiştir. AKÇT üyesi altı ülke 25 Mart 1957 tarihinde Avrupa Ekonomik Topluluğunu (AET), daha sonra 1 Ocak 1958'de Avrupa Atom Enerjisi Topluluğunu (EURATOM) kurmuştur. 1965 yılında imzalanan "Birleşme Antlaşması" ile AKÇT, AET ve EURATOM için tek bir konsey, tek bir komisyon ve tek bir parlamento oluşturulmuş; bütçeleri birleştirilerek "Avrupa Toplulukları" ismi verilmiştir (Dura, Atik & Dumrul, 2015: 41-42 Gönen, 2009: 3-5).

Avrupa Toplulukları, ilk genişlemesini 1973 yılında İngiltere, Danimarka ve İrlanda'nın katılımıyla gerçekleştirmiştir. İkinci genişleme 1981 yılında Yunanistan'ın dâhil olması ile üçüncü genişleme ise 1986 yılında İspanya ve Portekiz'in Birlik'e katılımları ile tamamlanmıştır. Böylece üye sayısı 12'ye ulaşmıştır (Tatoğlu ve diğerleri, 2006).

Berlin Duvarı'nın 3 Kasım 1990 yılında yıkılması ile birlikte iki Almanya'nın birleşmesi ve üye devletlerin bağlarını güçlendirmek istemesi sebebiyle 9-10 Aralık 1991'de Avrupa Birliği Zirvesi, Maastricht kentinde toplanmış ve Maastricht Antlaşması imzalanmıştır. Maastricht Antlaşması ekonomik ve parasal birliğin

gerçekleştirilmesi yönünde önemli bir noktadır. Avrupa vatandaşlığının oluşturulması konusu da Maastricht Antlaşması'nda ele alınmıştır. İçişleri; adalet, iç ve dış güvenlik konularında iş birliği içinde olmak amacıyla söz konusu politikaların geliştirilmesine karar verilmiştir (Tepeli & Aydın, 2015: 35).

1993 yılında Avrupa Tek Pazarı yürürlüğe girmiştir. Tek Pazar, Avrupa Birliği'nin dönüm noktalarından biridir. Malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımını sağlamaktadır. Tek pazarın asıl amacı: Her türlü fiziki, teknik ve mali engelleri kaldırmaktır. Engellerin kaldırılması ile birlikte ekonomik büyümenin sağlanması, istihdam olanaklarının artması, ölçek ekonomileri, daha fazla verimlilik, güçlü rekabet ve tüketici isteklerinin karşılanması amaçlanmıştır (Samsun, 2003: 58- 59).

Entegrasyonun dördüncü genişlemesi 1995 yılında Avusturya, İsveç ve Finlandiya'nın katılımıyla gerçekleşmiştir. Bu genişleme Avrupa Birliği'nin en sorunsuz genişlemesidir. Entegrasyona yeni katılan üç ülkede refah seviyelerinin yüksek olması sebebiyle üyelik müzakereleri oldukça kısa sürmüştür (Tatoğlu ve diğerleri, 2006).

Avrupa Birliği, parasal birlik hedefini 1 Ocak 2002'de tamamlanmış ve Avrupa para birimi avro tedavüle girmiştir. Parasal birliğin temel amacı, para istikrarı ve düşük enflasyonu sağlamaktır. Parasal Birlik, Avrupa Merkez Bankası tarafından kontrol edilmekte ancak mali politikalar üye ülkelerin kontrolündedir (İKV, 2021).

Avrupa Birliği'nin en büyük genişleme dalgası beşinci genişlemedir. 2004 yılında Çekya, Estonya, Güney Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Slovak Cumhuriyeti ve Slovenya'nın katılımı; 2007 yılında ise Bulgaristan ve Romanya'nın katılımı ile tamamlanmış ve Avrupa Birliği'nin üye sayısı yirmi yediye yükselmiş, 2013'te Avrupa Birliği'ne Hırvatistan'ın katılımıyla üye sayısı yirmi sekiz olmuştur. İngiltere, Avrupa Birliği Antlaşması'nın 50.'nci maddesi ile tüm üye ülkelere tanınan Avrupa Birliği'nden ayrılmak hakkını kullanmaya, 23 Haziran 2016 tarihinde gerçekleştirilen referandum ile karar vermiştir. Brexit müzakereleri 29 Mart 2017 tarihinde resmî olarak başlamıştır. Avrupa Parlamentosu, İngiltere tarafından yapılan ayrılma niyeti bildirimini onaylamış ve 31 Ocak 2020'de İngiltere resmî olarak Avrupa Birliği'nden ayrılmıştır. İngiltere'nin AB'den ayrılması, AB'nin tarihindeki ilk küçülmedir (Gürsoy ve diğerleri, 2013).

2.5.2. Avrupa Birliği Kurumları

Avrupa Birliği, kendine özgü yapısı bulunan merkezi Brüksel olan uluslar üstü bir kurumdur. Birliğin yapısını Avrupa Birliği Zirvesi, Avrupa Birliği Konseyi, Avrupa Parlamentosu, Avrupa Birliği Adalet Divanı, Avrupa Komisyonu, Avrupa Sayıştayı'nın yanı sıra Ekonomik ve Sosyal Komite, Avrupa Yatırım Bankası ve Ombudsman gibi yardımcı kurumlar ve organlar oluşturmaktadır (Tezcan, 2005).

Avrupa Birliği ulusal bir devlet gibi birbirinden bağımsız yasama, yürütme ve yargı organlarına sahiptir. Söz konusu kurumlar ve bu kurumlara ilişkin temel bilgiler aşağıda yer almaktadır (Akdağ ve diğerleri, 2017).

Avrupa Komisyonu: Avrupa Birliği'nin politika oluşturma sürecinin merkezinde bulunmaktadır. Komisyon'un temel görevleri dört ana başlıkta verilmiştir (Arslan, 2017):

- Parlamento ve Konsey için yasa önerisi hazırlamak.
- AB politikalarını ve bütçeyi yönetmek.
- Avrupa mevzuatının uygulanmasını sağlamak.
- Uluslararası platformlarda Avrupa Birliği'ni temsil etmek.

Komisyonun, komiser adı verilen 20 üyesi vardı. Bu sayı 2004 yılında 25'e çıkarılmıştır. Komisyon'un bugünkü üye sayısı 27'dir. Bunun sebebi her üye devleti temsilen bir üyenin olmasıdır. Komisyon başkanı, Avrupa Parlamentosuna danışarak üye devletlerin uyuşması ile atanmaktadır. Komisyon başkanı beş yıl süreyle görev yapmaktadır. 1 Aralık 2019'da Avrupa Komisyon Başkanlığı'na Ursula von der Leyen seçilmiştir. Komisyonun merkezi Brüksel'de bulunmaktadır (Dışışleri Bakanlığı AB Başkanlığı, 2020).

Avrupa Konseyi: (Bakanlar Konseyi veya AB Bakanlar Konseyi) Avrupa Birliği'ne üye devletlerin mevcut hükümetlerinde görevli bakanlardan oluşmaktadır. Üye devletlerin ulusal çıkarları Avrupa Birliği içinde bu organda temsil edilmektedir. Konsey; Avrupa Birliği'nin yasalarını çıkarmakta, AB'nin politik hedeflerini belirlemekte ayrıca Konseyin yürütme yetkileri de bulunmaktadır. Konsey toplantıları üye devletlerin her birini temsilen ilgili bakanların katılımı ile gerçekleşmektedir. Avrupa Konseyine çalışmalarında çeşitli komiteler ve çalışma grupları yardımcı olmaktadır. (T.C Dışışleri Bakanlığı AB Başkanlığı, 2020).

Konsey'in merkezi Brüksel'de bulunmaktadır. Nisan, haziran ve ekim toplantıları ise Lüksemburg'da gerçekleşmektedir.

Avrupa Parlamentosu (AP): Komisyon ve Konseye verilmiş olan yasama ve yürütme yetkilerinin demokratik şekilde kullanılmasını denetlemek amacıyla kurulmuştur (Arslan, 2017: 31). AP, yarım milyar Avrupa vatandaşının temsilcilerinden oluşmaktadır. Beş yılda bir üye seçimi yapılmaktadır. Her ülkenin AP'deki sandalye sayısı, ülkelerin nüfusları oranında olmaktadır. Ayrıca AP milletvekilleri vatandaşı oldukları ülkelerinden bağımsız olarak da AP'de siyasi faaliyet gösterebilmektedir. AP Başkanı, milletvekilleri arasından oy çokluğu ile seçilmekte ve 2,5 yıl görev yapmaktadır (AB İlişkiler Müdürlüğü, 2020). AP'nin üç temel yetkisi vardır: yürütme üzerinde denetim yetkisi, bütçe yetkisi ve yasama yetkisi. Komisyon tarafından sunulan mevzuat önerilerini konseye de danışarak yasalaştırmaktadır. Bütçe kontrolünü sağlamakta, yürütme erkini denetlemektedir. Birlik dışı ülkelerle ilişkileri veya yeni üye kabulü gibi önemli antlaşmalara onay vermektedir. AP ayda bir kez toplanmaktadır. Genel oturumlar Strazburg'da, komite toplantıları ve ek oturumlar Brüksel'de yapılmaktadır (Dura, Atik & Dumrul, 2015: 247).

Üye ülkelerin devlet ve hükümet başkanları, AB Konsey ve Komisyon Başkanları ve AB Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi'nden oluşan Avrupa Birliği Zirvesi 1974 yılında kurulmuştur. Avrupa Tek Senedi ile kurumsallaşmıştır. Yılda en az iki, en fazla dört kez yapılan toplantılara AB Zirvesi Başkanı başkanlık etmektedir. Toplantılarda, gelecekte girilecek eylemler için gerekli ivmeyi sağlayacak faaliyetlerin ana hatları oluşturulmaktadır. Birliğin temel ve stratejik eğilimleri belirlenmektedir. Başlıca rolü, AB'nin politika önceliklerini belirlemek ve girişimlerde bulunmaktır. Her toplantı sonunda Başkanlık sonuç bildirgesi yayımlanmaktadır (Dura, Atik & Dumrul, 2015: 251; İKV, 2019).

Avrupa Birliği Adalet Divanı: Avrupa Birliği Antlaşması'nın 19(1) maddesine göre Avrupa Birliği Adalet Divanı; Adalet Divanı, Genel Mahkeme ve İhtisas Mahkemelerinden oluşmaktadır (ABIHA, 2011). Bu mahkemelerin iki temel görevi vardır. Bunlar topluluk kurallarının hukukiliğini incelemek ve AB hukukunun yalnızca bir şekilde yorumlanmasını sağlamaktır (Anayasa Mahkemesi, 2020). İhlal, iptal, hareketsizlik, ön karar, tazminat, personel davaları, Avrupa Yatırım Bankası ve Ulusal Merkez Bankalarının yükümlülüklerine ilişkin davalar, tüzüklerin cezai

hükümlerinin uygulanması konusunda açılan davalar, fikri mülkiyet haklarını konu alan davalar divanın görev alanındadır (Dış İlişkiler ve AB Genel Müdürlüğü, 2020). Adalet Divanı 27 hâkim ve 8 kanun sözcüsünden oluşur. Hâkimler ve kanun sözcüleri üye devletler tarafından 6 yıl süreyle atanmaktadır. AB hükümetleri denetimine tabi değildir. Kararları bağlayıcıdır ve ulusal mahkemelerden üstündür (HSK, 2021).

Avrupa Birliği Sayıştayı, AP'nin görüşü alındıktan sonra Konsey tarafından oy birliği ile seçilen 15 üyeden oluşmaktadır. Sayıştay başkanı, üyelerin kendi aralarındaki seçim sonucuyla belirlenmektedir. Sayıştay üyelerinin bağımsız ve tarafsız olması güvence altına alınmıştır. Avrupa Birliği Sayıştayı, tüm gelir ve giderlerin hukuka uygun biçimde yapılıp yapılmadığını ve maliye yönteminin tutarlılığını denetlemektedir (Sayın, 1998: 35). Sayıştay karar alma sürecinde etkili bir kurum değildir ancak fonların AB kurumları tarafından yönetimini denetleme ve bu konuda rapor hazırlayıp sunma yetkisine sahip olması, Sayıştayı karar alma sürecinin aktörleriyle etkileşimi çerçevesinde önemli bir kurum yapmaktadır (Say, 2019: 119-120).

Diğer kurumlara değinirsek Avrupa Birliği'nin en önemli kurumlarından biri de Avrupa Merkez Bankasıdır. Ekonomik ve parasal birlik için gerekli altyapısal çalışmaları ve hazırlıklarını yapan Avrupa Para Enstitüsü 1998 tarihinden sonra görevlerini Avrupa Merkez Bankasına bırakmıştır (TCMB, 2021). Avrupa Merkez Bankası avronun idaresinden, AB ülkelerindeki fiyat istikrarının korunmasından ve AB'nin ekonomi ve para politikasının oluşturulması ve uygulanmasından sorumludur. Avrupa Yatırım Bankası, AB'nin büyümesine katkı sağlayacak projeler için kredi sağlayan, özerk ve kâr amacı olmayan finans kuruluşudur. Ayrıca Trans-Avrupa ulaşım ve iletişim ağlarının geliştirilmesine, çevrenin korunması ve enerji kaynaklarının sürdürülebilirliğinin sağlanması konuları da Avrupa Yatırım Bankasının görevleri kapsamındadır (Avrupa Birliği Başkanlığı, 2021). Ekonomik ve Sosyal Komite ise sivil toplumun görüşlerini temsil eden ve çıkarlarını koruyan bir danışma organıdır. Komite, önemli gördüğü konularda görüş bildirebilmektedir. Ombudsman, AB vatandaşları, iş dünyası ve kurumları veya herhangi bir AB ülkesinde ikamet eden gerçek kişiler ile AB'de kayıtlı olan tüzel kişilerin AB kurumları (Avrupa Birliği Adalet Divanı ve Avrupa İlk Derece Mahkemesi hariç) hakkındaki şikâyetlerini soruşturmaktadır (İKV, 2019).

2.5.3. Avrupa Birliği Ortak Politikaları

Avrupa Birliği, ekonomik bütünlüşme sağlamak için birlik içinde bulunan ülkeler arasında mal, hizmet ve üretim faktörlerinin serbest dolaşımında bulunduğu ortak pazar oluşturduktan sonra bu ekonomik birleşmeye boyut kazandırmak için ortak politikalar geliştirmişlerdir (Yıldız, 2002: 31). Üye ülkeler, ortak politikaları kabul ederek uluslar üstü hukuk kurallarını da kabul etmektedir. Avrupa Birliği Antlaşması'nda üyelerin ortak politika izlemeleri öngörülen alanların bazıları şunlardır: Ortak Tarım Politikası, Ortak Rekabet Politikası, Ortak Sanayi Politikası, Ortak Enerji Politikası, Ortak Sosyal Politika, Ortak Teknoloji Politikası (European Commission, 2021).

Ortak Tarım Politikası (OTP): Avrupa Birliği'nin ilk ortak politikası olan tarım politikasının temelinde hem ekonomik hem de siyasi yönden ortak bir yönetim oluşturma fikri vardır. OTP'nin hedefleri; Birlik içerisinde tarıma dayalı üretimi ve verimliliği artırmak, Birlik üreticilerinin yaşam seviyesini yükseltmek, ürün pazarının dengesini korumak ve arzı tüketicilere makul fiyattan ulaştırmak olarak belirlenmiştir (Bayraç & Yenilmez, 2005: 24-25). Ortak Piyasa Düzenleri (OPD) olarak isimlendirilen bir sistem ile piyasa düzenlenmektedir. Bu sistem; piyasaların istikrarının bozulmaması, çiftçilerin yaşam kalitelerinin belirli bir standardın altına düşülmemesini ve tarımsal üretkenliğin daha yüksek verim yakalanması gibi OTP hedeflerine ulaşma konusunda yardımcı olmaktadır (Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2016). Birlik ayrıca kendi üreticilerini korumak için ithalat kısıtlaması ve referans fiyatları gibi politikalarda uygulamaktadır (Kutlu, 2016: 191).

Ortak Rekabet Politikası: Avrupa Birliği'nin rekabet politikasının temelinde, etkili ve eşit koşullarda rekabetin mümkün olacağı ortak bir iç pazar oluşturmak vardır (Kıraç & İlhan, 2010: 194). Avrupa pazarının düzgün bir şekilde işleme, tüketiciye hem kaliteli hem de ucuz mal ve hizmet sunmak amaçlanmaktadır. AB'nin rekabet politikası; firmaların fiyatları sabitleyip pazarı bölmelerini, piyasa hâkimiyetini kötüye kullanıp diğer şirketleri dışlamalarını, tekel yaratmalarını veya tüm pazarı ya da pazarın önemli bir bölümünü kontrol edebilecekleri şekilde diğer firmalarla birleşmelerini engellemeye çalışmaktadır. Üye ülkeler arasında ticareti etkileyecek bu tür davranışlar Avrupa Komisyonu tarafından araştırılmakta ve gerektiğinde cezalandırılmaktadır. Komisyon bu konuda, üye ülkelerin rekabet kurumları ile iş birliği içerisinde (İKV, 2010a).

Ortak Sanayi Politikası: Avrupa Birliği'nin sanayi politikası küreselleşen pazarda rekabetin güçlendirilmesini, iş ortamının iyileştirilmesini ve endüstriyel değişimin desteklenmesini sağlamaya çalışmaktadır (Güney & Akbay, 2008: 150). Ajans, başta küçük ve orta büyüklükteki işletmeler (KOBİ) olmak üzere sanayi şirketlerine yardım etmektedir (Tatoğlu, 2006: 53). KOBİ'lerin finansmana erişiminin kolaylaştırılması, ortaklıklar oluşturmalarının desteklenmesi, dış pazarlara girmelerinin sağlanması hem mevcut sanayi dallarının yapılanmasını sağlamak konusunda hem de yeni sanayi dallarının oluşturulması konusunda önem taşımaktadır.

Ortak Enerji Politikası: Enerji, jeostratejik dengelerin oluşturulmasında, ekonomik ve siyasi ilişkilerin geliştirilmesinde önemli bir rol almaktadır. Tüm dünyada enerjiye olan talebin artması, AB'nin fiyatlarda sabit ve sürdürülebilir enerji sağlamak istemesi, ortak bir enerji politikası geliştirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. (Durmaz, 2015: 3).

AB; enerji politikası ile enerjinin etkin kullanımını, petrol tüketiminin azaltılmasını, enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesini ve yenilenebilir enerji kaynaklarının daha çok tercih edilmesini sağlamak istemektedir (Kıraç ve diğerleri, 2010).

Ortak İstihdam ve Sosyal Politika: Avrupa Birliği'nin yürüttüğü bu politikanın iki temel amacı bulunmaktadır: Avrupa iş gücü piyasasını oluşturma ve sektör ve işletmelerin yeniden yapılanmalarının istihdam üzerindeki etkilerini yönetmektir. AB'nin istihdam ve sosyal politikası topluluk düzeyinde istihdam koşullarının iyileştirilmesini sağlamaya çalışmaktadır. İstihdam ile ilgili asıl sorumluluk üye devletlerin kendisindedir ancak bazı durumlarda müdahale yoluna gidilebilmektedir (Dura, Atik & Dumrul, 2015: 448-452).

Ortak Araştırma ve Teknoloji Politikası: Günümüzde ülkelerin ekonomik büyümeleri, araştırma ve teknolojik faaliyetleri ile paralel ilerlemektedir. Avrupa Birliği, enerji, çevre ve ham madde gibi alanlarda ortak politikalar geliştirerek büyümeyi hızlandırma stratejisi gütmektedir (İKV, 2010b). AB'nin araştırma ve teknoloji politikası yeni teknolojiler geliştirerek rakipleri karşısında rekabet gücünü kazanmasını, bunun neticesinde Avrupa Birliği dünyanın en büyük bilgiye dayalı ekonomisi haline getirmeyi amaçlamaktadır.

2.6. Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'ne girişi

1957 ve 1963 yılları arasında iktidarda olan Muhafazakâr Partisinden Başbakan Harold Macmillan, Avrupa Topluluğunun (AT) ekonomik başarısından istifade edebilmek amacıyla 1961 yılında üyelik başvurusunda bulunmuştur (Hasanoğlu ve diğerleri, 2006).

Macmillan'ın Büyük Kıta güçlerinin, Napolyon döneminden bu yana ilk kez pozitif bir ekonomik birliktelik oluşturdukları, Birleşik Krallık'a karşı bir oluşum olmasa da önemli siyasi yönleriyle, İngiltere'yi hem Avrupa pazarlarından hem de Avrupa politikasındaki karar verici istişarelerden dışlama etkisine sahip olabileceği inancında olduğu söylenebilmektedir (Sefer, 2014).

Macmillan, Avrupa Topluluğu'na katılmak için ilk başvuruyu yaptığı 1961 yılında, Fransa'da Cumhurbaşkanı olarak Nazileri yenen Fransız ulusal kahramanı ve muzaffer komutan Charles de Gaulle bulunmaktaydı. De Gaulle de Amerika Birleşik Devletleri'nin Büyük Britanya'yı bir truva atı olarak kullandığından ve İngilizler aracılığıyla Avrupa'nın işlerine müdahale edeceğinden korktuğundan bu başvuruyu veto etmiştir (Gebbes, 2013: 54).

De Gaulle vetosunun sebebini Birleşik Krallık'ın izole bir ada ülkesi olmasına; ticareti, pazarları ve farklı tarım kaynakları ile en çeşitli ve çoğu zaman en uzak ülkelerle bağlantılı olmasına bağlamaktadır. İngilizlerin ekonomik faaliyetlerinin tarımsal değil, endüstri ve hizmet sektörü olmasının; İngilizlerin kendilerine has, özel, çok özgün alışkanlıkları ve gelenekleri bulunmasının kendilerinin Avrupalı olmalarına engel teşkil ettiğine inanmaktadır (Sedelmeier, 2005).

Özetleyecek olursak De Gaulle, İngiltere'nin kendisine özgü doğası, yapı ve içinde bulunduğu koşulları ile kıta Avrupası'ndan çok farklı olduğu ve bu yüzden yaşama, üretme ve ticaret yapma şekliyle Ortak Pazar'a dâhil edilemeyeceğine inanmaktadır. Birleşik Krallık topluluğa katıldığı takdirde tüm üyelerinin uyumunu etkileneceğini ve kısa süre zarfında, Amerika'nın bağımlılığı ve yönetimi altındaki devasa bir Atlantik topluluğu haline bürüneceğine inanmaktadır. De Gaulle'e göre bu Fransa'nın yapmayı amaçladığı şeyin tam tersidir; çünkü ABD'ye alternatif, Amerika'dan ayrı ve bağımsız topluluk istenmektedir (Pedersen, 2008).

De Gaulle, Avrupa Topluluğu'nun ABD ve Rusya haricinde üçüncü bir alternatif güç teşkil etmesini umut etmektedir. ABD ile her iki savaşta da müttefik

olan, tarihsel olarak özel ilişkiye haiz Britanya'nın bu üçüncü güç planına engel olmasına izin vermeyecektir. Nitekim De Gaulle'nin bu görüşünü destekler nitelikte. ABD, 1962 yılında Avrupa'ya Birleşik Krallık'ın da içinde bulunduğu bir Atlantik ortaklığı çağrısında bulunmuştur (Gebbes, 2013: 55).

1963 ve 1964 yıllarında kısa sayılabilecek bir süre Başbakanlık yapan Sir Alec Douglas döneminde, ABD, Birleşik Krallık'ı Avrupa'yı bölmek için kullanmıştır. De Gaulle'nin Washington ile Paris arasındaki bozulan ilişkiler sebebiyle Birleşik Krallık'ın Ortak Pazara adaylık başvurusunu veto etmesiyle İngiliz dış politikasında Avrupa şüpheci bir dış politika izlendiği söylenebilmektedir (Sefer, 2014).

Avrupa yerine Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkilere ayrı bir önem verilirken İngilizlerin yönünü; denizaşırı eski sömürge devletlerine döndüğü ve İngiliz Milletler Topluluğu ülkelerine yoğunlaştığı görülmektedir (Wiener, 2019).

1964 yılında iktidara gelen İşçi Partisi iktidarında olan Başbakan Harold Wilson'un İngiliz dış politikasının yönünü, muhafazakârların Avrupa şüpheci politikasından Avrupa yanlısı bir yöne döndürmüş olduğunu söylemek mümkündür (Çelik, 2012).

Başbakan Wilson, Avrupa'daki ekonomik büyümeden istifade edebilmek amacıyla 1966 yılında tekrar Avrupa Topluluğu'na üyelik başvurusunda bulunmuştur. Maalesef bu başvuru da De Gaulle'ün engeline takılmış ve 1967 yılında reddedilmiştir (Hasanoğlu ve diğerleri, 2006).

Nitekim, ABD ve dolayısıyla onun uydusu niteliğindeki Birleşik Krallık karşıtı olan De Gaulle, Fransa'nın nükleer caydırıcılığını diğer Kuzey Atlantik güçleriyle entegre etmeyi veya Fransa'nın silahlı kuvvetleri üzerinde herhangi bir toplu kontrol biçimini kabul etmeyerek, Fransa'nın NATO üyeliğinin derecesini düşürmüş ve daha bağımsız savunma seçenekleri peşinde koşmak için Fransa'yı NATO Askeri Komuta yapısından çekmiştir (Cody, 2009).

1970-1974 yılları arasında Başbakanlık görevine Muhafazakâr Edward Heath gelmiştir. Başbakan Heath, Avrupa şüpheci olmayan muhafazakâr bir başbakan olarak Birleşik Krallık'ta, Fransa'da ise 1969 yılında De Gaulle artık görevinden ayrılmasıyla yerine gelen ılımlı ve Birleşik Krallık'ın üyeliğine sıcak bakan George Pompidou iktidarda bulunmaktaydı (Hasanoğlu ve diğerleri, 2006).

Birleşik Krallık'ta ise hem partiler kendi içlerinde hem de toplum boyutunda seçmenler Avrupa Topluluğu'na üyelik konusunda bölünmüşlerdir. Avam kamarasında çeşitli ve hararetle tartışmalar yaşanmıştır. Nihayetinde, 1971 yılının ekim ayında parlamento yapılan AT oturumunda 365'e 244 oyla üyelik konusunda karar çıkmıştır (Wiener, 2019).

Muhafazakâr Başbakan Edward Heath'in üyelik başvurusu en sonunda olumlu sonuçlanmıştır. 1972 yılında Brüksel'de imza altına alınan Katılım Antlaşması neticesinde, İngilizler 1973 yılının ilk sabahına resmî olarak Avrupalı uyanmışlardır (Çelik, 2012).

1974 yılındaki ekonomik krizden yara alarak çıkan muhafazakâr Başbakan Edward Heath yerine bu sefer iktidara yeniden İşçi Partili Harold Wilson gelmiştir (Hasanoğlu ve diğerleri, 2006).

Başbakan Wilson, kendisi de Avrupa yanlısı iktidarın başındayken AT (Avrupa Topluluğu / Ortak Pazar) üyelik başvurusunda bulunmuş ve De Gaulle tarafından reddedilmiş olmasına rağmen, Heath hükûmetini topluluğa üyelik koşulları yeterince pazarlık yapmadıkları ve Birleşik Krallık'ın çıkarlarını yeterince savunmadıkları hususunda eleştirmiştir (Sedelmeier, 2005).

İşçi Partisi yönetimi, hâlihazırda çoğunluk olarak AT yanlısı olmadıklarından parti içi muhalefeti susturmak ve bütünlüğü tekrar sağlayabilmek için, manifestosunda AT'den ayrılma veya kalma yönünde bir üyelik referandumu yapılacağını, bu referandum neticesinde AT ile tekrar görüşme ve pazarlık yapılacağını sözünü vermiştir (Börzel, 2002).

İşçi Partisinin bu manifestosunda; AT ile ortak para ve iktisadi birlik, tarımsal politikalar, KDV'nin birleştirilmesi, Avrupa Ekonomik Topluluğu bütçesine Birleşik Krallık'ın katkı payının azaltılması ve parlamentonun egemenliği hususlarında tekrar pazarlık yapılmasının uygun olacağı vurgulanmıştır (Burgess, 2002).

Referandumdan ayrılma kararı çıkması halinde ise her hâlükârda Birleşik Krallık'a muhtaç olan Avrupa devletlerinin İngilizlerin isteklerini kabul etmek zorunda kalacağına inanıldığı söylenebilmektedir (Pedersen, 2008).

Bu süreçteki Wilson yönetimindeki İşçi Partisinin yaklaşımını, Avrupa şüpheci olarak değerlendirmek yanlış olabilecektir. Çünkü İşçi Partisi Avrupa

şüphesiz olmaktan çok, partinin asıl amacı İngiliz çıkarlarına etmek ve Muhafazakâr Partinin sahte Avrupa yanlısı maskesini düşürmektir (Wiener, 2019).

İngiltere'nin Avrupa'daki geleceği hakkında yaşanan parti içi tartışmalar ve Muhafazakâr Partide görülmeye başlanan Avrupa'ya karşı daha modern yaklaşım Margaret Thatcher'ın Başbakan olarak saltanatının siyasi olarak sona ermesine neden olmuştur. Başbakanlığı sırasında Thatcher'ın şansölyesi olan John Major, Demir Leydi'yi İngiliz sterlinini Avrupa döviz kuru mekanizmasına bağlamaya ikna etmiştir. Nihayetinde Major önce Muhafazakâr Parti Liderliğini sonra da Başbakanlık görevini devralmıştır (Sedelmeier, 2005).

Doğu bloğunun çökmesiyle ortaya çıkan Avrupa ile bütünleşme çağrılarında kendi partisinden ve muhafazakâr Thatcherist Bruges Grubun itirazlarına rağmen olumlu bakmaktadır (Çelik, 2012).

Başbakan John Major, Bruges Grubu tarafından 1973'te elde edilemeyen ama şimdi tam da fırsat ele geçişken Major'ın Thatcher'dan ilham alıp Britanya'nın çıkarlarını yeterince savunmadığı hususunda eleştirilmiştir. Lakin Major, gerek tek para birimine gerekse de işçi hakları konusunda sosyal maddelere şerh koyarak Avrupa Birleşik Devletleri'ne karşı olduğunu göstermektedir. Böylece bir nevi Avrupa şüphesiz olduğunu gösterdiği söylenebilmektedir (Gebbes, 2013).

7 Şubat 1992 yılındaki Maastricht Zirvesi'nde, bugün bildiğimiz anlamda Avrupa Birliği'nin kuruluş temelleri atılmıştır. Avrupa vatandaşlığı tanımı ortaya konmuş, ortak dış politika ve tek bir para birimi kabul edilmiştir. Malların, işçilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımı gibi AB'nin Ortak Pazar gereklilikleri, Avrupa Birliği'nin dört temel özgürlüğü olarak yeniden teyit edilmiştir. İngiliz Başbakanı Major, Maastricht Antlaşması'na tek para birimi ve sosyal şartta şerh koyarak imza atmıştır (Paksoy ve diğerleri, 2018).

Başbakan John Major'ı 1992 yılının sonbaharında ise kötü bir sürpriz beklemektedir. George Soros'un ve diğer piyasa yapımcılarının spekülasyonlarla saatler içinde 1.1 milyar dolar kazandığı 1992'deki Kara Çarşamba günü (16 Eylül 1992), İngiliz poundu Alman markı karşısında aşırı değer kaybetmiştir (BBC, 2005).

Başbakan Major ve Hazine Bakanı Norman Lamont, "Kara Çarşamba" günü olarak adlandırılan mali krizi yönetebilmek ve İngiliz poundunun değerini koruyabilmek için faiz oranlarını, aynı gün içinde önce %10'a sonra %12'ye

ardından %15'e yükseltmeler de sterlini Avrupa Döviz Rejimi Mekanizmasının (EERM) izin verdiği aralıkta tutmak pahasına milyarlarca pound harcanmak zorunda kalmışlardır (Karahanoğulları, 2014).

Yeni sol anlayışıyla iktidara gelen İşçi Partili Tony Blair, Avrupa Birliği ile olan ilişkilerinde ise seleflerinden pek de farklı davranmamıştır. Avrupa ile tam entegrasyona, egemenliğin yitirilmesine neden olacak uygulamalara ve mali politikalara karşı çıkmıştır. Kendisine AB'de gelen baskılara rağmen avro para birimini reddetmiştir (Türkbay, 2015).

Avrupa ordusu kurulması yönündeki görüşlere ise temelden karşı çıkmıştır. Hâlihazırda var olan NATO'ya bir alternatif oluşturulmasına engel olmuştur. En yakın müttefiki ABD'nin çıkarları doğrultusunda hareket ederken yoğun eleştirilere maruz kalmıştır (Karahanoğulları, 2014).

Blair'in Maliye Bakanı olan Gordon Brown ise 2007'de Başbakanlığa gelince ekonomik konulara yoğunlaşmış ve AB ilişkilerini sadece mali boyutlara indirgemıştır. Avrupa şüphesiz olmamasına rağmen selefleri gibi kendisi de avro para birimini reddetmiştir (Paksoy ve diğerleri, 2018).

2.7. Birleşik Krallık'ın AB'den Ayrılma Süreci

Birleşik Krallık 24 Haziran 2016 yılındaki referandum ile halkın %51.6'sının AB'den çıkma yönünde oy kullanması ile yeni bir süreci başlatmıştır. Çalışma; Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılması sonucu her iki taraf için oluşacak savunma ve güvenlik boyutundaki etkilerin neler olacağını ortaya koyacaktır. Bu nedenle Birleşik Krallık'ın bu sürece nasıl geldiğini, halkın baskın bir çoğunluk olmasa da neden ayrılma kararı aldığını incelememiz gerekmektedir. Brexit'in altında yatan sebeplerin en belirgin olanı ekonomik olsa da durumu bu kadar basite indirgemek yanlış bir yol izlemeye sebep olacaktır. Bu sebeple çalışmanın bu bölümünde Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılma süreci değerlendirilecektir. Müteakibinde Birleşik Krallık'ın ayrılma sebepleri belirli parametrelere göre incelenecektir. İnceleme sonucunda güvenlik boyutunun ve kaygılarının bu kararı alma noktasındaki etkisi ortaya konulmaya çalışılacaktır (İlhan, 2018).

Birleşik Krallık vatandaşları içerisindeki tam bağımsızlık yanlısı olanlar, Birleşik Krallık'ın AB'ye katıldığı 1975'ten itibaren AB'deki konumu ile ilgili referandum yapılmasını talep etmekteydiler. 2008'deki Avrupa krizinin başlamasıyla

Avrupa ülkeleri içerisinde Avrupa şüpheciliğine yönelik nedenler artmış ve AB'de Birleşik Krallık üyeliğine verilen destek önemli ölçüde azalmıştır. 2008 öncesi Avrupa ulusal ekonomilerinin tek bir parasal birliğe entegrasyonu; sonuç olarak AB'nin dokunduğu neredeyse her ülke için önemli, istenmeyen ve olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Etkilenen ekonomiler arasında başı çeken ülkeler ise Birleşik Krallık, Almanya ve Fransa'dır (Konuralp ve diğerleri, 2018).

Avrupa krizi sonrasında büyük Avrupa ekonomilerinde uygulanan tasarruf tedbirlerine ve Avrupa kıtasındaki durgunluklara yanıt olarak, geniş bir üye devlet yelpazesine sahip olan AB'de Avrupa şüphecilik yanlısı parti platformlarına destek veren belirgin bir büyüme görülmüştür. Sağcı Avrupa şüphecisi partilere verilen desteğin artması, genel olarak AB üye ülkelerinde ve özellikle Birleşik Krallık'ta politikaları karmaşık hale getirmiştir. 1991 yılında Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi (UKIP) sadece Avrupa şüpheciliği üzerine kurulan bir parti olmuştur. Özünde Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi, Birleşik Krallık'ın AB'ye üyeliğine şiddetle karşı çıkan "Sert Avrupa Şüpheciliği" ideolojisini benimsemektedir. AB'deki diğer Avrupa şüphecisi (Eurosceptic) partilerde olduğu gibi, Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisine olan desteğin artması 2000'lerin sonlarındaki dünya çapındaki mali krize ve Avrupa borç krizine denk gelmiştir. Son zamanlarda, İslamcı aşırılık yanlıları tarafından gerçekleştirilen yüksek profilli saldırıların bir sonucu olarak Avrupa şüpheciliğinin yükselişine neden olan gerilimler, Batı Avrupa'daki halkın terör eylemleri kaynaklı korkusunun artması ile önüne geçilemez bir hal almıştır (Hekimoğlu ve diğerleri, 2022).

Birleşik Krallık, Bağımsızlık Partisinin desteğinin artmasının sayısız nedenine ek olarak Muhafazakâr-Liberal Demokrat koalisyon hükümetinin kemer sıkma politikalarının sıradan Birleşik Krallık vatandaşlarına zorluk getirirken sosyo-ekonomik seçkinlere fayda sağladığı algısı da gelmektedir. Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi, hükümeti AB vatandaşlarının göçü konusundaki artan bu eşitsizlik algısı için suçlamaktadır. O zamanlar Avrupa Parlamentosunda 2014 ve 2015'te yapılan yerel seçimlerde Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisine verilen daha fazla oy kaybına karşı Muhafazakâr Partiyi yöneten Başbakan David Cameron, Birleşik Krallık'ın AB üyeliğine devam edip etmemesi konusunda 2016 yılında referanduma gidileceği sözünü vermiştir. Bu vaadi sürdürürken 23 Haziran 2016'da Birleşik Krallık'ta bir AB referandumunun yapılması planlanmıştır (İlhan, 2018).

İcra edilen referandumda AB’nde çıkma yönünde bir karar çıkmıştır. Birleşik Krallık içerisinde bulunan dört ülke üzerinden ise İngiltere %46,6, Galler %47,5, Kuzey İrlanda %55,8 ve İskoçya %62 oranlarında kalma yönünde oy kullanılmıştır. Sonuçların birbirine yakın olduğu görülse de özellikle %55.8 ve %62 oy oranları ile kalma yönünde oy veren sırasıyla Kuzey İrlanda ve İskoçya gibi ülkelerin AB ile ilgili düşüncelerinin farklı olduğu gözlemlenmektedir. Zaten iki ülkede de bağımsızlık yanlısı olan tarafların baskın olması ve 2014’te yapılan bu iki ülkenin Birleşik Krallık’ta kalıp kalmamasına yönelik yapılan referandumun %55 gibi az bir farkla Birleşik Krallık’ta kalma yönünde sonuçlanması, Brexit sonrası ikinci bir referandumun yapılması durumunu ortaya çıkardığı söylenebilmektedir. Diğer taraftan olası bir Brexit senaryosunda Kuzey İrlanda ve hâlihazırda halen AB’ye üye konumunda olan İrlanda’nın arasına konacak olan fiziki sınırın Kuzey İrlanda ile arasındaki bağı büyük oranda keseceği ve bu durumun İrlanda’daki Katolik ve Protestan gruplar arasında çatışmaya sebep olacağı oldukça kuvvetli bir olasılık olarak gözükmektedir. Ayrıca referandum sonuçları kırsal ve merkez olarak ayrı incelendiğinde büyük şehirlerde AB tarafının çoğunlukta, kırsalda ise Brexit taraftarının çoğunlukta olduğu görülmektedir. Diğer taraftan kalma ve çıkma arasındaki farkların baskın nitelikte olmaması tıpkı İskoçya’da olduğu gibi Galler’de de bir istisna durumu ortaya çıkarabilmektedir. Bu durum, taşrada ve kırsalda yaşayan nüfusun düşüncelerinin farklılaşması Birleşik Krallık’ın farklı siyasi yapılara gebe olduğunu göstermektedir (Hekimoğlu ve diğerleri, 2022).

Referandum döneminde iktidardaki hükümette yer alan Muhafazakâr Partinin önde gelen vekillerinden olan son dönemde Theresa May’in istifası ile hükümetin başına geçen Boris Johnson “Avrupa’yı değil, AB’yi terk ediyoruz.” şeklinde söylemlerde bulunarak iki taraflı bir tutum takınmış olsa da Brexit kararı AB ülkelerini oldukça etkilemiştir. Birleşik Krallık AB’nin kurucu bir üyesi olmasa da gerek ekonomik, diplomatik güç gerekse güvenlik ve savunma alanlarındaki üstün nitelikleri, üye ülkelere AB’nin gücünü kaybettiği algısını yaratmaktadır. Popülist siyasi bir yapıya sahip olduğu düşünülen ve başından beri Brexit yanlısı olan eski Dışişleri Bakanı ve yeni Başbakan Boris Johnson, Dışişleri Bakanı iken 2 Aralık 2016 tarihinde Chatham House’da “Küresel Britanya: Brexit Çağında Birleşik Krallık Dış Politikası” adlı konuşmasında hükümetin bu süreçteki geleceğe yönelik politikalarını dile getirmiştir. Konuşmasında Brexit sonucunun Avrupa’nın birçok

ülkesinde yükselen popülist dalga ile bağlantısı olmadığını, alınan Brexit kararını ırkçı kaynaklı olmadığını ve ulus devletlerin olduğu bir uluslararası sistemin yanlış olmadığını ifade etmiştir. Brexit sonucunun Birleşik Krallık'ın daha çok dışa yönelik bağımsız politikalar üretmesini sağlayacağını ve küresel anlayışa sahip olacağını ortaya koymuştur. Özellikle son dönemde uluslararası sistemdeki değişik anlayışlar ve gittikçe karmaşıklaşan yapı, Birleşik Krallık'ın geleceğe yönelik üreteceği politikalarda daha küresel bir sorumluluk üstlenmesi ihtiyacını doğurmuştur. Theresa May'in Başbakan olduğu dönemde AB'den ayrılmaya yönelik anlaşmayı üç kez reddeden Parlamento için anlaşmadaki en önemli madde Kuzey İrlanda ile İrlanda arasındaki sınıra koyulan tedbir maddesidir. Zira bu madde ile Birleşik Krallık'ın süresiz şekilde AB'ye tabi olacağı düşünülmüştür. Son süreçte 29 Mart 2019 tarihinde gerçekleşmesi gereken anlaşmasız Brexit, milletvekilleri tarafından yasa çıkartılarak engellenmiş ve AB'nin de onayı alınarak 31 Ekim 2019'a ertelenmiştir. Son dönemde ABD Başkanı ile yakın ilişkisi olduğu iddia edilen Boris Johnson, Brexit'in anlaşmasız da olsa bu tarihte olacağını dile getirmiş ancak ülkedeki dış politika uzmanları tarafından anlaşmasız bir Brexit'in AB'nin güvenlik yapısının dışına çıkması ile ülke güvenliğinin tehlikeye düşeceğini öngörmüştür. Brexit sürecinin uzamasının, daha önce belirttiğimiz üzere Boris Johnson tarafından kamuoyuna yapılan açıklamanın aksine Birleşik Krallık içinde sağ popülizmin, yönetici sınıfına yönelik eleştiriler ve İngiliz milliyetçiliğinin artmasına sebep olduğu düşünülmektedir (Konuralp ve diğerleri, 2018).

2.8. Birleşik Krallık'ın AB'den Ayrılma Sebepleri

Birleşik Krallık, W.Churchill'den bu zamana Avrupa'da barış ve güvenliğin sağlanmasının önemi üzerinde sürekli durmaktadır ancak geçmiş sürece bakıldığında Birleşik Krallık'ın Avrupa'da barışı sağlamak adına Avrupa güvenliğine yönelik katılımcı bir rol üstlenmek istemediği görülmektedir. Birleşik Krallık'ın AB'ye katılmak istemesi o dönemdeki ekonomik koşullar gereği AB'nin ülkeye ekonomik ve siyasi anlamda katkı sağlayacağı düşüncesidir. Hâlihazırda AB'ye katılması ile Birleşik Krallık'ta karşıt görüşlü grupların tepkisini çekmiş ve bu grupların kaygıları bir süre sonra Birleşik Krallık vatandaşlarının karşılaştığı ekonomik sorunları önüne alarak AB'de kalıp kalmama konusunda soru işaretleri oluşmasına sebep olmuştur. Aslında Avrupa şüpheciliği olarak literatüre geçen durumu açıklayan kavram, tüm AB üye ülkelerinde olsa da Birleşik Krallık, bu düşüncenin en sert şekilde

hissedildiği yerdir. Bunun en genel sebepleri Birleşik Krallık'ın kendini Avrupa Kıtası'nın bir parçası olarak görmemesi; kıtada sürekli var olan kaos ortamı, bu ortamın ülkeye verebileceği zarar olarak düşünülebilmektedir ancak bu sebepler Brexit'i açıklamaya yetmemektedir. Bu sebeple çalışmanın bu bölümünde Brexit'in asıl sebepleri ayrıntılı olarak analiz edilmeye çalışılacaktır. Bu bölümde edinilen veriler ile Brexit ile Avrupa güvenliğine yönelik etkilerin ve Birleşik Krallık'ın isteği doğrultusunda gelişen bu durumun Avrupa güvenliğine ne gibi etkileri olacağı ortaya konulmaya çalışılacaktır (Koltuk, 2021).

2.8.1. Siyasi Sebepler

Referandum sürecindeki siyasi görünüme bakıldığında; Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılma yanlısı olan ve 2015 yılında yapılan seçimlerde neredeyse tek söylemi AB'den ayrılmak olan Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisinin (UKIP), David Cameron, Theresa May ve yeni Başbakan Boris Johnson'un bulunduğu Muhafazakâr Partinin yarısının, yine merkez sol İşçi Partisinin bazı milletvekillerinin ve Kuzey İrlanda'da Demokratik Birlik Partisinin (DUP) olduğu görülmektedir. Muhafazakâr Parti Lideri David Cameron, 7 Mayıs 2015 tarihinde Birleşik Krallık'ta yapılan seçim öncesi AB'den ayrılma taraftarı olan ve hızla kitlesi artan UKIP'ın etkisini azaltma ve AB ile ilgili bazı revizyonlar yapma gibi vaatlerde bulunmuş ve buna paralel olarak AB'de kalıp kalmama konusunda oylama yapılacağı sözünü vermiştir. Sonuç olarak referandum sonucunda Birleşik Krallık halkı AB'den ayrılma yönünde oy kullanmıştır (Nisan, 2012).

Birleşik Krallık, tarihine bakıldığında halen yönetiminde de görüldüğü üzere, etnik, kültürel ve geleneklerine bağlı bir kraliyet ülkesidir. Ülke, daha önce üzerinde durduğumuz üzere kraliçeye bağlı topraklar, deniz aşırı toprakları ile adalardan oluşan bir alana sahip olup bu durumun sonucu olarak daha çok ticaret ve ekonomi menfaatlerine yönelik siyasi bir yol izlemiştir. İmparatorluk sahip olduğu bu güç ile Dünya Savaşları'na kadar "Üzerinde Güneş Batmayan Ülke" olarak nitelenmiştir. Dünya savaşlarında diğer Avrupa ülkeleri ile birlikte yıkıma uğramış, sahip olduğu ekonomik ve siyasi gücü büyük oranda kaybetmiştir. Savaşlar ülkenin endüstrisine ve ekonomisine oldukça zarar vermiş ve savaş sonrası dönemde ABD'nin desteğiyle eski imparatorluk haline gelmese de oluşturduğu yeni iç ve dış politik hareketlerle ülkedeki refah seviyesi yükseltilmeye çalışılmıştır. Dünya savaşları sonrası dünyanın birçok noktasında olduğu üzere yıkılan krallıkların yerini demokratik yönetimler

almış Birleşik Krallık'ta da anayasal monarşi sistemi kurulmuştur. İmparatorluk topraklarının yönetimi, üzerinde bulunan halk tarafından belirlense de Kraliçe'nin sembolik liderliği, ekonomik ve siyasi bağımsızlığı kazanan ülkeleri ekonomik anlamda kaybetmemek adına "Milletler Topluluğu" adı altında ortak bir ticaret platformu oluşturmuştur (Göker ve diğerleri, 2010).

İngiliz Milletler Topluluğu ile ekonomik ve ticari ilişkileri oldukça iyi olan Birleşik Krallık başlangıçta AB'nin içinde olmak istememiştir. Lakin 1970'lerden itibaren Avrupa ülkelerindeki refahın artmasıyla birlik içerisinde dâhil olma talebinde bulunmuştur. Fransa'nın veto ettiği iki girme kararından sonra üçüncü denemesinde AB'ye girmiştir. Birliğe girdikten sonra zaten kendini Avrupa kültürüyle bağdaştırmayan Birleşik Krallık, Margerat Thatcher'ın menfaatleri gereği ülkede fazla tarım alanı olmaması sebebiyle ödediği tarım sübvansiyonlarını AB içerisinde yeniden düzenlemesi gerektiği konusundaki talebini olumlu karşılamıştır. Zira tam da bu dönemde Birleşik Krallık'ın talebinin olumsuz karşılanması durumunda birlikten ayrılabilceğinin işareti verilmiştir (Şeşen, 2017).

Birleşik Krallık kendi kimliğini kaybettirecek ve egemenliğini engelleyecek herhangi bir yapı içerisinde olmayı istememiştir. Özellikle Lizbon Antlaşması ile AB üye ülkelerinin bazı haklarını birliğe devretmeleri, ortak marş ve bayrak gibi argümanların ortaya çıkmasıyla federal bir yapıya evrilmeye başlayan birliğin egemenlik konusundan oldukça hassas olan Birleşik Krallık'a tehdit oluşturduğu algısı oluşmuştur. Zira entegrasyonun giderek arttığı AB'ye üyelik; ekonomi, güvenlik ve savunma gibi konuları ulusüstü bir yapıya devretmek anlamına gelmektedir. Bunun en yakın örneğini Yunanistan'da yaşanan krizin faturasının AB içerisindeki diğer ülkelerle birlikte Birleşik Krallık'a kesilmesi olarak düşünülebilmektedir. Esasen Birleşik Krallık AB'ye üye olduğundan bu zamana yapılan AB kapsamındaki yardım kampanyalarına katılmakta oldukça isteksiz bir tavır takınmıştır (Nisan, 2012).

AB ülkelerindeki vatandaşların serbest dolaşım hakkı ile sosyal ve siyasi imtiyazları elde etmesi, istediği ülkede çalışma ve ikamet etmesi sonucunun ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Ülkedeki serbest dolaşım bütçeye bir yük olarak geri dönmüş ve Birleşik Krallık hükümetinin zaman zaman kemer sıkma politikaları uygulaması vatandaşların yaşam standartlarını düşürmüştür. Bunun sonucu olarak ülkeye eğitim, çalışma amacıyla AB ülkelerinden gelen kişilerin sosyal haklarının

gözetmenin yerli halkın mağdur edilmesine sebep olduğu düşüncesini doğurmuş ve bu durum yabancı düşmanlığına sebep olmuştur. Bu durumda ülkedeki halkın siyasi anlamda birlikten ayrılma kararına etki etmiştir (Göker ve diğerleri, 2010).

2.8.2 Ekonomik Sebepler

Birleşik Krallık, AB içerisinde 2,91 trilyon dolarlık millî geliri ile ikinci en büyük ve dış ticarete 1,2 trilyon dolar dış ticaret hacmi ile dünya çapında oldukça önemli bir konuma sahiptir (Çımat ve diğerleri, 2003).

AB'nin çıkış noktasının ekonomik olduğu çalışmanın önceki bölümlerinde açıklanmıştır. Avrupa bütünleşmesinin en önemli adımlarından birisi de üye devletler arasındaki ortak ekonomi politikasının oluşturulmasıdır (Dilber, 2007).

AB üyeleri bütünleşmeyi bir ileri boyuta ulaşmasını sağlayan ortak para birimi "euro", Birleşik Krallık tarafından kabul edilmemiştir. Birleşik Krallık'ın Avro Bölgesi'ne dâhil olmamasının en önemli nedeni aslında tam bağımsız ve egemen devlet için en önemli unsur olan kendisine ait para biriminden vazgeçmenin oldukça kritik bir karar olmasıdır. Tarihinin neredeyse hiçbir noktasında boyunduruk altına girmemiş aksine dünya politikasını belirlemede lider bir rol üstlenmiş olan Birleşik Krallık için böyle bir karar, bağımsız bir ekonomi politikası izleyemeyeceği anlamına geldiğinden sterlini bırakmayı hiçbir zaman kabul etmemiştir. Etmesi de çok olası gözükmemektedir (Çımat ve diğerleri, 2003).

2000'lerde yaşanan euro krizinin enflasyon oranlarını yükselttiği üzere gelecek süreçte de Avro Bölgesi'nde yükselen enflasyon oranının seyrini devam ettirmesi Birleşik Krallık vatandaşlarının birlikten ayrılmasını doğrudan etkilediğini düşünmek yanlış olmayacaktır. Birleşik Krallık Avro Bölgesi'nde olmasa da AB üyesi devletlerin (Özellikle Frankfurt ve Brüksel'deki) zarar verici mali politikaları, ülkeyi doğrudan etkileyerek Birleşik Krallık'ta daha fazla insanın iş aramasına yol açmaktadır (Çakaş, 2019).

Uluslararası Ticaret Merkezinden gelen son istatistiklere göre, Birleşik Krallık 2018'de dünya genelinde 484 milyar ABD doları değerinde ürün ihraç etmiştir. Bu dolar miktarı, 2014'ten bu yana %-5,3 oranında bir düşüşe karşın 2017'den 2018'e kadar %9,5'lik bir artışı ifade etmektedir. Kıtasal bir perspektiften bakıldığında Birleşik Krallık ihracatının %54,2'sini Avrupalı ticaret ortaklarına (%46,6 ile AB üyelerine) yapmıştır. %23,1'lik miktarı Asya ithalatçılarına satılırken Birleşik Krallık

Kuzey Amerika'ya %15,2 oranında sevkiyat yapmıştır. Birleşik Krallık son yıllarda en fazla %28,5 artış ile Çin'e yaptığı ihracatta artış sağladığı görülmektedir. Ayrıca Birleşik Krallık'ın en fazla ihracat ve ithalat yaptığı ülkenin ABD olması, Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılması durumunda ABD ile yapacağı ikili serbest ticaret antlaşmalarını bağımsız olarak yapabilmesini ve daha fazla kazanç sağlamasını sağlayacaktır (Güngör, 2017).

Gümrük Birliği, AB içerisinde Türkiye'nin de dâhil olduğu ortak gümrük tarifeleri ile aralarındaki gümrükleri kaldırdıkları serbest ticaret alanıdır. Gümrük Birliği'nin amacı, üye ülkelerin birbirleriyle serbestçe ticaret yapmalarını kolaylaştırmaktır. Birlik, ticarete engel idari ve mali yükü azaltmakta ve ülkeler arasındaki ekonomik iş birliğini teşvik etmektedir. Gümrük Birliği'nin asıl amacı, ülkelerin serbest ticaret antlaşmasıyla üçüncü ülkeler ile kendi aralarında belirledikleri gümrük tarifelerini uygulayarak haksız karı önlemektir. AB'nin Gümrük Birliği'ni oluşturmasındaki asıl gaye euro-zone ve euro para birimi üzerinde belirli bir kontrolü ve denetimi sağlamaktır. Ekonomik entegrasyonun üçüncü aşamasıdır. Serbest ticaret antlaşmalarının aksine ticaret antlaşmasıyla üyesi olmayanlara ortak bir dış tarife uygulanmaktadır. Birlik dışındaki ülkeler, Gümrük Birliği'ndeki ülkeler ile ticaret yaparken sınırı geçen mallar için tek bir ödeme (gümrük ücreti) yapmaları gerekmektedir. Birliğin içine girdikten sonra herhangi bir ek tarife olmadan serbestçe işlem yapabilmektedirler ancak üye ülkeler kendi ticaret antlaşmalarını yapma özgürlüğünden yararlanamamaktadır. Gümrük Birliği'ndeki ülkeler genellikle Birlik üyeliğinden elde ettikleri kazancı en üst düzeye çıkarmak için iç ekonomilerini ve ekonomi politikalarını yeniden yapılandırmaktadır. AB üyelerinin ekonomik çıktısı bakımından dünyanın en büyük gümrük birliğidir. Gümrük Birliği, malların ve insanların serbest dolaşımını içermese de ekonomik entegrasyona yardımcı olan ticareti canlandırmakta ve çeşitlendirme sağlamaktadır (Çakaş, 2019).

Gümrük Birliği'nin avantajlarına bakılacak olursa; tüketicilerin istek ve ihtiyaçlarını karşılayan kıt kaynakların temin edilmesine yardımcı olmakta ve doğrudan yabancı yatırımları artırmaktadır. Bir gümrük birliğinin etkinliği, ticaretin yaratılması (trade creation) ve ticaretin yönlendirilmesi (trade diversion) ile ölçülmektedir. Ticaretin yaratılması ile Birliğin daha verimli üyeleri daha az verimli üyelere satış yaparak kaynakların daha iyi tahsis edilmesini sağlamaktadır. Ticari

sapmalar (trade diversion), üye olmayan ülkelerin etkin olması halinde dış ülkelere uygulanan gümrük vergileri nedeniyle üye ülkelere daha az mal satması durumunda ortaya çıkmaktadır (Çımat ve diğerleri, 2003).

Birlik'te daha az verimli ülkeye, pozisyonlarından yararlanma ve Birlik içinde daha fazla mal satma fırsatı verilmektedir. Bir gümrük birliğinin önceki aşama olan Serbest Ticaret Antlaşması yerine tercih edilmesinin temel nedenlerinden biri, önceki ticaretin saptırma sorununu çözmesidir. Bu durum üye olmayan bir ülke mallarını düşük tarifeli Serbest Ticaret Antlaşması ülkesine sattığında ve daha sonra ticaretin bozulmasına yol açan yüksek tarifeli Serbest Ticaret Antlaşması ülkesine satıldığında ortaya çıkmaktadır. Gümrük birliklerinde ortak bir dış tarifenin bulunması, tarife farklarından kaynaklanan sorunların önlenmesine yardımcı olmaktadır (Canan-Sokullu, 2017).

Gümrük Birliği'nin dezavantajlarına bakılacak olursa Gümrük Birliği üyelerinin üye olmayan ülkelerle ve Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) gibi kuruluşlarla pazarlık yapmaları bir ihtiyaçtır. Gümrük Birliği'nin sürekliliği esastır ancak üye ülkelerin bireysel olarak kendi anlaşmalarını müzakere etmekte özgür olmadıkları anlamına da gelmektedir. Bir ülke büyümekte olan küçük endüstrilerini pazarında korumak isterse liberal ticaret politikaları nedeniyle tarifeler veya başka koruyucu engeller koyarak bunu yapamamaktadır. Benzer şekilde, bir ülke Birlik dışında ticaretini serbestleştirmek istiyorsa ortak dış tarife nedeniyle bunu yapamamaktadır. Diğer bir durum tarife gelirlerinin dağılımı konusudur. Birlikteki bazı ülkeler tarife gelirlerinden adil bir pay alamamaktadır. Birlik dışındaki ülkelerle göreceli olarak daha fazla ticaret yapan Birleşik Krallık gibi ülkeler arasında bu durum söz konusudur. Tarife gelirin yaklaşık %20 ve %25 geliri toplayan üye tarafından tutulmaktadır. Bu geliri toplama maliyetinin toplanan gerçek geliri aştığı tahmin edilmektedir. Gümrük Birliği'nin karşılaştığı ortak bir sorun, geçerli tarife oranını belirlemedeki karmaşıklığıdır. İşlem çok maliyetli ve zaman alıcıdır. Üye ülkeler, belirli bir mal veya hizmet ticaretinden vazgeçmeyi zor bulmaktadır zira Birlik'teki başka ülke daha verimli üretmektedir. Sorun, genellikle gelişmekte olan ülkelerle karşı karşıya kalmaktadır ve Birleşik Krallık'ın, Brexit döneminde uğraştığı önemli bir konudur (Dilber, 2007).

Birleşik Krallık AB'ye katılması sonrası balıkçılık, tarım, ham madde, sanayi konularında oldukça fazla kazanımlar sağlamış ve gelişen teknolojiyle birlikte

eğitim, tıp ve finans merkezi haline gelmiştir. Ancak 2000 yılından sonra dđnyada ve dolayısıyla AB’de oluşan krizler (Yunanistan krizi ve yardımı, Euro krizi vs.) Birleşik Krallık’ta da kemer sıkma politikaları izlenmesine sebep olmuştur (Ulu, 2014).

Birleşik Krallık’ın Gđmrđk Birliği’ne üye olması ilk başlarda oldukça kazanç sağlasa da yakın zamanda Birlik içinde ve Birlik dışında yaptığı ihracat ve ithalatı olumsuz yđnde etkilemeye başlamıştır. Őlkenin AB’ye üye olması sebebiyle Serbest Ticaret Antlaşmaları vasıtasıyla uüncü Őlkelerle yaptığı ticarete Gđmrđk Birliği sebebiyle uygulanan ortak tarife ve kota Őlkenin en hassas olduğu egemenlik konusuna engel olduğu gerekçesiyle kamuoyu tarafından ve meclisteki AB karşıtları tarafından oldukça eleştirilmiştir (Karakuş, 2019).

Tüm bu sebeplerle Gđmrđk Birliği, Birleşik Krallık için ticari egemenliğini sınırlayan bir yapı olarak gözükmetedir. Kıta Ölkeleri ve uüncü Őlkelerle yaptığı ithalat ve ihracatta AB’nin istediği değil; kendisinin karar verdiği gđmrđk tarifeleri ve vergileri uygulamak isteyen Birleşik Krallık’ın, AB’den ayrılma sebeplerinden en önemlilerinden biri olarak değerlendirilmektedir (Ulu, 2014).

3. BİRLEŞİK KRALLIK'IN AVRUPA BİRLİĞİ'NDEN ÇIKIŞININ GELECEKTEKİ YANSIMALARI KUZZEY İRLANDA PROTOKOLÜ

3.1. Brexit Öncesi Genel Görünüm

3.1.1. 2008 Ekonomik Krizi

2004 yılından bu yana Atlantik'in öbür yakasında, faiz oranları Amerikan Merkez Bankası tarafınca görülmemiş seviyelere indirilmiştir. Gerek doksanların dotcom krizi ve gerekse de 11 Eylül saldırılarının ekonomiye olan etkilerinin azaltılması ve ekonominin canlandırılması amaçlanmıştır. Nitekim herkesin ve özellikle de düşük gelirli bireylerin düşük faizli mortgage kredisi ile uygun ve ucuz finansman ile ev sahibi olabilmesi mümkün olmuştur. Evlere karşı gelen yüksek talep neticesinde gayrimenkullerin fiyatları artarken bir gayrimenkul balonu oluşmuştur (Yıldırım, 2010).

Art arda görülen şirket ve banka zararları nihayetinde varlıklarının değerinin 639 milyar dolar olan en büyük mortgage şirketi olan Lehman Brothers'ın iflası ile bu gayrimenkul balonu patlamıştır. Amerikan Merkez Bankasının (FED), Lehman kardeşlerin iflasının ertesi günü bile enflasyonun mu yoksa ekonomik krizin mi önemli olduğundan emin olmadığı söylenebilmektedir (Kurtoğlu, 2020).

Başlangıcında banka ve yatırım şirketlerinin mali krizi olarak görülse de 1929 ekonomik buhranın ardından tarihin görülmüş en büyük ekonomik krizi ortaya çıkmıştır. Bu ekonomik kriz, Fransız BNB Paribas aracılığı ile Avrupa'ya da sıçramıştır. Rezerv para sahibi merkez bankalarının da FED'in ardından faiz artışlarına gitmesi neticesinde kriz küresel bir hale dönüşmüştür (Erdem, 2019).

2008 kriziyle birlikte, Yunanistan'ın dış borçlarının geri ödeyemeyip temerrüde düşebileceği seviyelere geldiği görülmüştür. Bütçe açığının ise belirtilenin iki katı olması, Yunanistan'ın 2008 krizinden inanılmaz bir seviyede etkilendiğini ortaya koymuştur. Yunanistan, borçların ödenebilmesi ve temerrüde düşmemek için 110 milyar euroya ihtiyaç duymaktaydı (Oral ve diğerleri, 2021).

Yunanistan için bir diğer çözüm yolu ise devalüasyona giderek para birimini ucuzlatarak ihracatını ve turizm gelirlerini artırması suretiyle cari açığını düşürebilmektir fakat kullanmakta olduğu para birimi avro olduğu için bu kararı kendisinin alabilmesi keza mümkün değildir. Bu karar, sadece Avrupa Merkez Bankası (ECB) yetkisinde dâhilindedir (Tokalak, 2016).

Elbette ki Frankfurt'ta bulunan ECB'nin bunu yapması demek, bütün Avro Bölgesi ülkelerini derin ve uzun bir krizin içine sokması anlamına gelmektedir. Yunanistan'ın bu krizden çıkabilmesi ve gerekli devalüasyonu gerçekleştirebilmesi için tek çözüm yolu ise avro para birimini geçici olarak bırakıp eski para birimi olan drahmiyi tekrar kullanmaya başlamasıdır (Grexit). Bu kararın da Avrupa ülkeleri tarafından benimsenmemiş olması üzerine ve Yunanistan'a yapılacak olan Avrupa mali desteği ile bu krizin atlatılması planlanmıştır (Erdem, 2019).

Birleşik Krallık kamuoyu ise, Avrupa şüpheciliğini destekler bir şekilde Yunanistan'ın vurdumduymazlığı ve kamu maliyesindeki verileri çarpıtması neticesinde girdiği krizden kurtulması amaçlı çıkarılacak mali destek paketine katkıda bulunmak istememiştir (Erdem, 2019).

David Cameron, 2005 yılında o zaman muhalefette olan Muhafazakâr Partinin başına gelirken, iktidara geldiğinde partisini ve ülkeyi Avrupa şüpheciliği ile yöneteceğine dair söz vermiştir. Eski Başbakan Major gibi kendisinin de AB ile yeniden müzakerelere oturacağını ve Birleşik Krallık için önemli kazanımlar elde edeceği konusunda iddialı görüşler beyan etmiştir. Avrupa şüphecisi bu görüşleri, taraftarlarının ve partisinin desteğini almıştır (Oral ve diğerleri, 2021).

Muhafazakâr Cameron, 2008 ekonomik krizini kendisi ve partisi için bir fırsata çevirmeye çalışmıştır. Krizin vurduğu Avrupa ülkeleri ve İngiltere ekonomisi zor günler geçirmekteydi. Yine de Cameron seçim kampanyalarını ekonomik sorunlara çözümlerden çok Avrupa şüphecisi görüşlerle süslemiştir. Ekonomik krizin ve artan işsizlik oranının sebebi olarak ise Avrupa Birliği'ne yeni katılan ülkelere gelen kontrolsüz ve niteliksiz iş gücü göçü olarak görülmektedir (Küçükbakırcı, 2019).

3.1.2. AB Ülkelerinden Gelen Göç

Her ne kadar AB mevzuatına göre Avrupa vatandaşları vize, çalışma ve oturma izni olmaksızın bütün üye ülkelere kontrolsüz seyahat, çalışma ve yaşama haklarına sahip olsalar da Birleşik Krallık, ülkesine gelen AB vatandaşlarına yasa dışı yollarla ülkeye giren mültecilere eş değerde göçmen gözü ile bakmıştır. Hâlbuki birer AB vatandaşı olarak kendilerine tanınmış haklarından istifade etmektedirler. Hâlbuki aynı haktan yüzbinlerce İngiliz vatandaşı Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde yaşayarak ve çalışarak faydalanmaktadır. Yine de İngilizler bu göçün Birleşik Krallık aleyhine

çalıştığını ve kendi göçmenlerinin gittikleri ülkeleri yaptıkları yatırımlarla (villa ve yazlık) kalkındırdıklarını ima etmektedir (Danış, 2004).

Avrupa Birliği'nin 2004 yılındaki genişlemesiyle Akdeniz'deki iki ada ülkesi Malta ve Güney Kıbrıs; Letonya, Litvanya, Slovenya, Estonya, Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Slovakya'nın dâhil olduğu doğu bloğu ülkelerinin de katılımıyla; Birleşik Krallık'a 2003 yılında AB ülkelerinden gelen kalıcı göçmen sayısı 66 bin iken bu rakam 2004 yılında neredeyse ikiye katlanmıştır (Koçak ve diğerleri, 2016).

İşçi haklarının, sosyal imkânların ve yardımların, maaş ve ücretlerin diğer AB ülkelerine göre daha yüksek olduğu Birleşik Krallık'a yönelik gerçekleşen tek yönlü göç artarak devam etmiş ve 2007 yılında üye olan Romanya'ya ve Bulgaristan'a uygulanan seyahat ve çalışma izni kısıtlamalarının 2014 yılında kaldırılması ile zirve yapmıştır (Güleç, 2015).

Sayıları artan Avrupalı göçmenler hayatın her alanında görülmeye başlanmıştır. Her ne kadar gelen doğu Avrupalı göçmenlerin beyaz ve Hristiyan oldukları için Müslüman mülteciler kadar hayat tarzlarını tehdit etmedikleri görüşü muhafazakârlar arasında yaygın olsa da yine de İngilizler kendi ülkelerinde azınlık kalmıştır, azınlıkların ise çoğunluk muamelesi gördüğüne dair UKIP görüşleri Avrupa şüphecileri arasında kendilerine taraftar bulmaya başlamıştır (Danış, 2004).

Avrupa şüphecileri; AB göçmenlerinin ülkeye gelir gelmez sırtlarında sadece birer döşek ile kendilerini belediye merdivenlerine attıklarını, buna istinaden kendilerine bedava 4-5 odalı müstakil evler sosyal konut olarak verildiğini vurgulamışlardır (Koçak ve diğerleri, 2016).

Yine Avrupa şüphecisi tabloid basın; ucuz iş gücü arzı ile piyasaya hâkim olan yabancı işçiler yüzünden İngiliz işçilerin işlerini kaybettikleri; çalışmaya gelen ebeveynlerin ülkelerindeki eşleri için işsizlik ve engelli maaşı ve kendilerine ait olsun ya da olmasın, sistemi kandırarak aynı soy isime sahip çocuklar için çocuk yardımları aldıkları konusunda söylemlerle haberler yapmışlardır (Deniz, 2014).

3.1.3. 2010 Genel Seçimleri

Artan göç ile doğru orantılı olduğunu söyleyebileceğimiz yabancı düşmanlığı, popülizm ve Avrupa şüpheciliğine paralel olarak göçün azaltılması ve sınır kontrolünün artırılması vaatleri, Muhafazakâr Partinin 2010 seçimlerindeki manifestosunun ve Cameron'ın ana gündemini oluşturmuştur (Akandere, 2010).

David Cameron, gerek kamuoyu baskıları gerekse de UKIP'in popülist ve Avrupa şüphesi söylemleri doğrultusunda gözlemlenen yükselişi nedenleriyle kendisini muhafazakâr-liberal çizgiden ayırarak göçmen karşıtlığı gibi konularda yaptığı yorumlar ve verdiği demeçlerle milliyetçi muhafazakâr bir konuma yerleştirmek zorunda kalmıştır (Arapovic, 2009).

2010 seçimleri neticesinde, 306 sandalye kazanmasına rağmen tek başına iktidara gelemeyen Muhafazakâr Parti, Nick Clegg önderliğindeki Liberal Demokrat Parti ile bir koalisyon hükümeti kurarak parlamentodaki çoğunluğu sağlamışlardır. Muhafazakâr Partide, gerek baskı gruplarının etkilerinden gerekse de partilerine gönül verenlerden UKIP'in aşırı sağ görüşlü oy tabanına kayma yaşanması üzerine Avrupa ile Birleşik Krallık ilişkilerinin gözden geçirilmesi ve AB'nin rekabetçi konumunun tekrar sağlanması için AB'nin yapısında bir reforma ihtiyaç olduğunu ikrar edilerek Avrupa şüphesi görüşleri tartışılmaya başlanmıştır (Mercan, 2013).

Koalisyon hükümetinin İçişleri Bakanı olan Theresa May, kendisine addedilen 2. Demir Leydi yakıştırmalarına yaraşır şekilde parlamentoda yaptığı konuşmada; göçü azaltmak için önlemler alacağını, hizmet süresinin bitimine kadar net göçmen sayısını 260 binden 10 binlere kadar indirmeyi amaçladığını açıklamıştır (Akandere, 2010).

Nitekim May, koalisyon hükümetinin hedefleri doğrultusunda, vize ve iltica koşullarını zorlaştırarak Avrupa harici göç miktarında azaltmayı sağlamıştır. Avrupalı göçmenlere engel olamasalar da göçü düşürme hedefleri ile paralel olarak öğrenci, çalışma ve aile birleşim vizesi şartları zorlaştırılmıştır (Sturge, 2019: 13).

Her ne kadar zorlaştırılan vize koşulları sebebiyle Avrupa dışı göç miktarında azalma görülse de artan Avrupalı göçmenler sayesinde net göç oranında artış görülmektedir (Cameron, 2013)

2008-2009 kriziyle baş edemeyen, mali disiplini sağlayamadığı için borç yükünün altında ezilen Yunanistan, Portekiz, İspanya ve Macaristan gibi Avro Bölgesi ülkelerine Avrupa Birliği'nin mali yardımlarına da karşı çıkan İngiliz Avrupa şüphesinin söylemlerine katkı olarak 2011 yılında çıkan Suriye iç savaşı sebebiyle milyonlar ülkelerini terk ederek kendilerine daha bir gelecek ümidiyle kendilerini AB kapılarına atmıştır (Ukip, 2011).

Türkiye ve diğer ülkeler üzerinden Avrupa topraklarına giren Suriyeli ve Suriyelilerin aralarına karışan Afgan ve Pakistanlı mülteciler, UKIP söylemleri ile ifade edecek olursak mülteciler ilk güvende oldukları ülkede kalmayarak sınır kontrolü olmadığı için ekonomik amaçlı yollarına devam etmiş ve Fransa'nın Calais şehrine kadar gelmekte oradan da nihai destinasyon olarak şişme botlarla İngiliz sahillerine çıkmışlardır. Sosyal yardımları sömürmek için denizleri daha mavi, çimenleri daha yeşil Britanya'ya gelmeye çalışmaktadırlar. Bu sessiz bir işgaldir (UKIP, 2011).

Başbakan David Cameron, ilk başlarda İngiltere'nin AB üyeliği için referandum baskılarına göğüs gerse de 2012 yılında, nitekim daha sonra da Birleşik Krallık'ın Avrupa ile olan ilişkisini tekrardan kabul edilmesi amaçlı bir referandum olasılığını kabul etmiştir. Cameron, İngiltere'nin AB'deki konumunun yeniden müzakere edildiği takdirde, İngiliz halkının tam desteğine haiz olması gerekliliğini ifade etmiştir ancak seçmenlerden ve İngiliz halkından kendisine müzakerelerde koz sağlayacak ve aynı zamanda taktik olarak kasıtlı bir desteğin gerekliliğinden bahsetmiştir (Arapovic ve diğerleri, 2009).

İngiltere Başbakanı David Cameron'ın Sunday Telegraph gazetesinde kaleme aldığı 30 Haziran 2012 tarihli makalesinde söz ettiği referanduma bundan böyle "Brexit Referandumu" adı verilmiştir (Gerger, 2012).

Demir Leydi Thatcher'in Avrupa şüpheci konuşması gibi Başbakan Cameron 23 Ocak 2013 tarihinde Bloomberg forumunda Avrupa şüpheci benzer görüşlerini aktarmıştır. Başbakan her ne kadar koalisyon hükümetine liderlik etse ve ortağı liberallerin Avrupa şüpheci olmamalarına rağmen kendi partisinden bu manifestosuna destek bulmuştur (Mercan, 2013).

Cameron, sağ görüşlü seçmen bağlamında oylarına talip olan Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisinin gerek yükselişine engel olmak gerekse Avrupa şüpheci Muhafazakâr tabanını kaybetmemek gerekse de muhafazakârlar arasındaki Avrupa şüpheciliğinin deyim yerindeyse gazını almak ve tartışmalarda ana faktör olmak için yeni düzenlemelerin gerekliliğinden ve referandum yapılmasından yana olduğunu beyan etmiştir (Cameron, 2013).

Savaşlarla kavrulan yaşlı kıtanın NATO ve AB sayesinde nihayet huzur ve sükûnete eriştiğini vurgulayan Cameron, artık AB'nin amacının refah ve ekonomik

zenginliğin sağlanması olması gerektiğini vurgulamıştır. Avrupa şüpheciliği görüşlerinin Birleşik Krallık'ın coğrafyasının psikolojilerini etkilemesinden kaynaklandığını ifade etmiştir. Bir ada ülkesi olmaları sebebiyle; bağımsızlıklarına ve egemenliklerine düşkün olduklarını, bunun değişmesinin Manş Denizi'nin sularının boşaltılması kadar zor olduğunu belirtmiştir. Sezar'dan Napolyon Savaşlarına, reform ve aydınlanma hareketlerinden endüstri devrimine ve Nazilerin yenilmesine kadar Avrupa tarihinin yazılmasına yardım ettiklerini ve bu sebeple İngilizlerin Avrupalı ve Avrupa tarihinin ayrılmaz bir parçası olduğunu söylemiştir (Gerger, 2012).

İngiliz Başbakan, Britanya izolasyonunu savunmadığını, sadece Birleşik Krallık'ın iyiliğini düşünmediğini, aynı zamanda Avrupa'nın da iyiliğini düşündüğünü belirtmiş; karşılarında birincisi eurozone, ikincisi rekabet eksikliği ve üçüncüsü de AB kurumlarının vatandaşlarından kopuk olmasının ana problemleri olduğunu söylemiştir. Bu sorunlara çözümlerin bulunmaması halinde kendilerine Birlik'ten ayrılmaktan başka bir çözüm kalmayacağını ifade etmiştir (Yıldırım, 2017).

Avro kullanmak hususundaki baskılara ise boyun eğmeyerek İngiliz sterlininden asla vazgeçmeyeceklerini, eurozone dışındaki ülkelere ise ortak pazara erişim yönünden garanti verilmesi gerektiğini belirten Cameron; AB ülkelerinden sadece birkaçı haricinde diğer ülkelerde rekabet yönünden işlerin yolunda gitmediğini, Avrupa'nın dünya üretimine olan katkısının önümüzdeki 20 sene içerisinde üçte bir oranında azalacağını, AB'nin karışık kurallarının ve aşırı düzenlemelerin iş gücü pazarını etkilediğini ifade etmiştir (Karacaova, 2010).

Gerek Avrupa yönünden gerekse de Birleşik Krallık için en iyi geleceğin esnek, adaptasyon kabiliyetine sahip ve açık bir Avrupa Birliği'nden geçtiğini ancak bu şekildeki bir AB'de kalmaktan memnun olacaklarını savunan Cameron; 40 yıldır süren üyelik sonucunda hala Avrupa şüphecisi görüşlerin yoğun derecede görüldüğünü, Britanya'da bu görüşlerin bundan sonra artık değişmeyeceğini ve Britanya'nın iyiliği, AB'nin geleceği ve müreffeh nesiller için bu AB hakkındaki haklı iddiaları kabul oluncaya kadar dinlenmeyeceğini ifade etmiştir (Karacaova, 2010).

3.1.4. İskoçya Bağımsızlık Referandumu

İskoçya, İngiltere'nin kuzeyinde yer alan 5 milyon nüfusuna rağmen İngilizler tarafından asimile edilememiş ve ulusal karakterlerini korumuşlardır. Bazı bölgelerinde hala yerel dil olan Kelt dili kullanılmaktadır (Cassalicchio ve diğerleri, 2021).

1603 yılından beri aynı akrabalıklar sebebiyle aynı monarşi tarafından yönetilen İskoçya ve İngiltere; 1706 İskoçya ve 1707 yılında da İngiltere parlamentolarının çıkardıkları kanunlarla tek bir krallık altında birleşmişlerdir. Londra parlamentosu artık Büyük Britanya parlamentosu olarak anılacaktır. İskoçya, yerel parlamentosu ve kilisesi varlığını korurken Londra'ya İskoç milletvekilleri gönderecektir. Kendi hukuk, eğitim ve bankacılık sistemlerinin bağımsızlığı konusunda İngiltere'den güvence almışlardır (Mackenzie, 2016: 578).

Zaman zaman İskoç ayrılıkçı hareketleri ve ayaklanmalar görülse de İngilizler tarafından bu ayaklanmalar bastırılmış hatta Birleşik Krallık'ın ulusal marşının artık kullanılmayan son dörtlüğünde “asi İskoçlar” dan bahsedilmiştir: “*Tanrım, Mareşal Wade'e, senin güçlü yardımınla, zafer ver. İsyanı durdursun, bir sel gibi asi İskoçları ezsin, Tanrı Kralı Korusun.*” (Cassalicchio ve diğerleri, 2021).

1979 ve 1997 özerklik referandumları neticesinde, özerk İskoç Parlamentosu 1 Temmuz 1999'da kurulmuştur. Bağımsızlık yanlısı İskoç Ulusal Partisi (SNP) 2007 İskoç seçimlerinde çoğunluğu, 2011 seçimlerinde de parlamentoda mutlak çoğunluğu ele geçirmiştir (Enterili, 2014).

SNP'den gelen çağrılara kulak asamayan Başbakan David Cameron ve iktidarı zamanında Londra parlamentosu, İskoçlara bağımsızlık referandumu yapma yetkisi vermiştir. 27 Haziran 2013 tarihinde İskoç parlamentosu Bağımsızlık Referandumu Kanunu'nu kabul etmiş ve Kraliçe'nin bu kanunu ağustos ayında onaylaması üzerine yürürlüğe girmiştir. İskoç Muhafazakâr Partisi ve İskoç İşçi Partisi haliyle İngiliz bağlantıları doğrultusunda birlikteliğin devamı yönünde “hayır” propagandaları yapmışlardır (Yiğit, 2019).

Referandum münazaralarında en fazla konuşulan konu bağımsız bir İskoçya'nın Avrupa Birliği üyeliğinin ne olacağıdır. İskoçya, Birleşik Krallık'tan ayrıldığı takdirde Birlik'ten de mi ayrılıyor manasına gelen tartışmalar kamuoyunda oldukça yankı bulmuştur (Bayraklı, 2014: 3).

3.1.5. 2015 Genel Seçimleri

Göçmen karşıtı söylemleri ve yabancı düşmanı görüşleri doğrultusunda Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi (UKIP) 2015 genel seçimleri manifestosunda kontrolsüz göçün sorumlusu olarak Blair Başbakanlığındaki İşçi Partisi iktidarını ve göç rakamlarını azaltma sözünü yerine getirmeyen Cameron, Başbakanlığındaki koalisyon hükümetini sorumlu tutmuştur (UKIP, 2015).

Nigel Farage önderliğindeki UKIP'in, seçim vaatleri kapsamında önceliği AB'den koşulsuz şartsız ayrılmak yer almaktadır. Ayrıca asgari ücretten vergi alınmaması ve yüksek gelirlilerden yüksek vergi alınması, veraset vergisinin kaldırılması, yabancı suçluların ülkeye girmeleri ve ikamet edebilmelerinin yasaklanması, göçün azaltılması konularına yoğunlaşmışlardır (Silsüpür, 2016).

Avrupa şüphescisi söylemleri ile kitlelerde talep görmelerine istinaden göçün zorlaştırılmasına yönelik olarak; beş yıl boyunca vasıfsız işçi göçünün yasaklanması, göçmenlerin sağlık sisteminden bedava yararlanabilmesi için beş yıl boyunca sosyal sigorta priminin ödenmesi şartının getirilmesi, yeni ve zor bir vize rejiminin hayata geçirilmesi yer almaktadır. Ayrıca yabancı işçi çalıştırmak yerine şirketlerin İngiliz işçi çalıştırmaya teşvik edilmesi, Avrupalı göçmenlerin Birleşik Krallık'ta bulunmayan çocukları için sosyal yardım alabilmelerinin yasaklanması planlanmaktadır (Öztürk, 2015).

Başbakan David Cameron, AB şüphescisi muhalefetin, muhafazakâr partidaşlarının ve UKIP'in artan baskısı, UKIP'in Avrupa şüphescisi ve yabancı düşmanı oylara talip olarak sağ ve muhafazakâr seçmenden oyları kendine devşirmesi sebebiyle önlenemez dip dalgası ile adeta köşeye sıkışmıştır. Yukarıda da anlatıldığı üzere 23 Ocak 2013'teki Bloomberg konuşmasında, Muhafazakâr Partisinin 2015 genel seçimlerinde tekrar iktidar olması durumunda vize serbestisi hakkında AB ile yeniden müzakere edeceğini ve bu müzakere paketini de 2017 sonundan önce AB'de kalma veya ayrılma yönünde yeniden referanduma götüreceğine dair söz vermiştir. Cameron, bu konuyu Mayıs 2015 genel seçimleri için hazırladıkları Muhafazakâr Parti manifestosuna dâhil etmiştir (Öztürk, 2015).

İşçi Partisinin lideri Ed Miliband ise AB referandumu yapmayacağını belirtmesine rağmen Avrupa Birliği'ne egemenlik yönünden taviz vermeyeceğini taahhüt etmiştir (Labour Party, 2015). Yine de pasif bir kampanya yürüttüğü

konusunda eleştirilen Miliband'ın, sadece kendi seçmenlerinin olduğu bölgelere yoğunlaştığı söylenebilmektedir.

Miliband'a göre Birleşik Krallık'ın istikbalini Avrupa'da gördüğünü beyan etmiş; altyapı sorunları ve çözümü, ülkenin güvenliği, iktisadi imkânlar, toplumsal haklar, çevresel konular gibi bağlamlarda AB ile birlikte daha çok imkân ve kabiliyete sahip olunacağını ifade etmiştir. Yine de Birleşik Krallık toplumunun endişelerini anladıklarını ve bu yüzden iktisadi münasebetler, kontrolsüz ve sınırsız göç hakkı ve egemenlik konularında AB ile olan ilişkilerini yeniden dizayn edeceklerini beyan etmiştir. İşçi Partisi iktidarında, milli pragmatizm esas alınarak ve İngiliz halkına danışmadan egemenlikten Brüksel lehine feragat edilmeyecektir (Prospect Team, 2014)

Miliband, Başbakan David Cameron'ı yürütmüş olduğu Avrupa şüpheci tavırlarından dolayı Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisinin (UKIP) anketlerde ve yerel seçimlerde oylarının arttığını belirtmiş ve Avrupa şüpheciliğini pohpohlamakla suçlamıştır (Küntay ve diğerleri, 2017).

7 Mayıs sabahı, Birleşik Krallık artan UKIP oyları ve arkasına 2014 İskoçya bağımsızlık referandumunu alan SNP rüzgârına rağmen koalisyon ortağı liberallerin 58 sandalyenin 51'ini kaybetmesi sebebiyle 650 sandalyeden 330'unu kazanan Muhafazakâr Partinin tek parti iktidarına uyanılmıştır (Silsüpür, 2016).

Seçimin galibi David Cameron'un seçim manifestosunda yer alan Avrupa şüphecilerine verdiği sözü tutmaktan başka bir çaresi kalmamıştır. Parti içi eleştirilere ve kamuoyu baskılarına daha fazla dayanması da pek mümkün gözükmemektedir (UK Parliament, 2015).

En nihayetinde Başbakan Cameron, Avrupa Birliği Referandum Yasası'nı parlamentoya getirme kararı almıştır. Kraliçe'nin her yıl yaptığı geleneksel konuşmasında, majestelerinin hükümetinin Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği üyeliğine ilişkin bir yasa tasarısı çıkarmak niyetinde olduğuna dair bir duyuru yapılmıştır (UK Parliament, 2015).

Yasa tasarısı, Mayıs 2015 sonlarında Dışişleri ve Milletler Topluluğu İşlerinden Sorumlu Bakanı olan Phillip Hammond tarafından tanıtılmıştır. Bu yasa tasarısına göre en geç Aralık 2017'nin sonunda gerçekleşecek olan Avrupa Birliği Referandumu için hükümler ve yönergeler belirlenmiştir. 17 Aralık 2015 yürürlük

tarıhli Referandum Yasası parlamentoda çoğunluğun oyunu alarak yasalaşmıştır. Avrupa Birliği Referandumu Kanunu'na göre, Aralık 2017 tarihine kadar Birleşik Krallık ve Cebelitarık'ın AB'de kalıp kalmaması üzerine referandum yapılacaktır (Anlar, 2019).

3.1.6. Avrupa Birliği ile Yürütölen Müzakereler

Başbakan Cameron, Referandum Yasası ile elinin güçlendiğine inanarak Avrupa Birliği ile müzakerelere başlamıştır. İlk olarak, Haziran 2015'te gerçekleşen AB zirvesinde Birleşik Krallık, AB üyeliğini referanduma götüreceği hususundaki niyetini AB nezdinde ilk kez resmi ağızdan deklare etmiştir. AB zirvesinde, Birleşik Krallık'ın referandum mevzusunu aralık ayındaki zirvede görüşmeye dair karar alınmıştır (Avrupa Konseyi, 2015).

10 Kasım 2015'te Başbakan Cameron; AB'ye yeni üye olmuş ölkelerden serbest dolaşımdan istifade ederek Birleşik Krallık'a gelecek mültecilerin önlenmesini, çalışma vizesi ihtiyaçları olmadan vize serbestisiyle Birleşik Krallık'a gelen AB vatandaşlarına uygulanacak sert muhaceret kurallarını, yeni serbest ticaret anlaşmalarının yapılarak kırtasiyeciliğin azaltılmasını, üye ölkelere verilen yetkilerin artırılarak ve AB kurumlarının yetkilerin minimize edilmesi gibi düzenlemeler içeren bir reform mektubunu, AB Komisyon Başkanı Donald Tusk'a teslim etmiştir (Alakbarov, 2018: 16).

Başbakan David Cameron'ın Avrupa Birliği Konseyi Başkanı Donal Tusk ile ile yürütmüş olduğu müzakerelerde Birleşik Krallık, özel bir üyelik statüsü kazanmak istemiş olup şu ana başlıklar altında görüşmeler gerçekleştirilmiştir (Demir, 2009).

3.1.6.1. Egemenlik

David Cameron, Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nin siyasi entegrasyonundan ve daha da birleşmesinden muaf tutulmasını istemiştir. Ayrıca AB mevzuatının iç hukuk aracılığıyla engellenebilmesini sağlayacak ulusal parlamentolara daha fazla yetki verilmesini istemiştir. Cameron, Birleşik Krallık'ın siyasi bütünleşmeden muaf tutulacağı taahhüdünü güvence altına almıştır (Sefer, 2014).

Avrupa Komisyonu'nun tek taraflı aldığı kararların veto edilebilmesini sağlayacak "Kırmızı Kart Mekanizması" da dikkate alınmıştır. AB'nin Sosyal ve İstihdam yasalarının iptal edilmesi ise kabul görmemiştir (BBC, 2016).

3.1.6.2. Göçmenler ve Sosyal Yardımlar

Muhafazakâr Parti seçim manifestosunda, göçmenlerin sosyal yardımlardan istifade edebilmesi için en az dört yıl vergi ve sosyal güvenlik primi ödemiş olma ve burada yaşama şartı getirileceği belirtilmiştir (Gündüz ve diğerleri, 2021).

Cameron, Polonya'nın muhalefeti nedeniyle anlaşmanın geneli yönünden özellikle de çocuk yardımlarıyla ilgili olarak taviz vermek zorunda kalmıştır (Kennedy ve diğerleri, 2022).

Üç asrı aşan İskoçya ve İngiltere birlikteliği, 18 Eylül 2014 tarihinde halk oylamasına sunulmuştur. Referandum neticesinde oy verenlerin %55,3'ü Birleşik Krallık'ta kalma yönünde oy vermişlerdir (Black, 2018: 7)

Bu referandum sonucundan memnun olmayan bağımsızlık sevdalıları, Alex Salmond'dan SNP parti liderliğini devralan genç Nicola Sturgeon önderliğinde, bağımsızlık ve yeniden referandum çağrılarını (oy verebilme yaşının 16'ya düşürülmesi, İskoçya'nın tek taraflı olarak AB'de kalması) tekrarlamışlardır (Gündüz ve diğerleri, 2021).

3.1.6.3. Ekonomi ve Para Politikası

Başbakan Cameron, avro bölgesi dışındaki ülkeleri korumak için avronun AB'nin tek para birimi olmadığını açıkça deklare edilmesini istemiştir. Avro bölgesi dışındaki üyelere finansal birliğin zorla dayatılmayacağına ve İngiltere'nin Avro bölgesi kurtarma paketlerine de katkıda bulunmak zorunda kalmayacağına dair güvenceler istemiştir (Düzgün, 2010).

Yanıt olarak, Birleşik Krallık'ın kurtarma paketlerine katılamayacağına dair garantiler almakla birlikte Fransa mali düzenlemeler konusunda İngilizlerin isteklerini kabul etmemiştir (BBC, 2016).

3.1.6.4. Rekabetin Temini

Cameron, bürokratik düzenlemelerin ve kırtasiyecilik yükünün azaltılması ve ortak pazarın genişletilmesini istemekteydi. Rekabetin artırılması ve teşvik edilmesi hususlarında görüş birliği sağlanmıştır. Bu, Başbakanın yürüttüğü müzakerelerinin

en az tartışmalı ve kolay maddelerinden biri olarak kabul edilmiştir. Konuyla ilgili çalışma sözü verilerek derhal kabul edilmiştir (Sara, 2021).

Şubat ayında gerçekleştirilen AB Zirvesi neticesinde Birleşik Krallık hakkında özel bir statüyü temin eden bir uzlaşmaya varılmıştır. AB zirvesi, yapılan anlaşmanın değiştirilemez ve tarafları bağlayıcı bir unsur olduğunun altını çizerek işbu antlaşmayla hayata girecek düzenlemelerin Birleşik Krallık'ın AB'de kalmak yönünde karar vermesi ile hayata geçeceği belirtilmiştir (Avrupa Konseyi, 2016).

Başbakan Cameron, AB ile yaptığı müzakereler sonucunda istediği gibi Birleşik Krallık için özel bir statü elde ettiğini iddia etse de yapılan anlaşmanın Avrupa şüphecilerini memnun etmekten epey uzak olduğu aşikardır (Yıldız, 2021: 78).

Cameron'un AB ile yapmış olduğu anlaşmasının Avrupa şüphecilerini memnun etmemesinin sebebi, Başbakanın Avrupalı göçmenleri azaltma hedefini tutturamaması olarak izah edilebilmektedir. Bu bağlamda, referandum sürecinde göçmen karşıtlığı adeta Avrupa şüpheciliği ile eş anlamlı olarak kullanılır olmuştur (Sara, 2021).

Avrupa şüphecisi partinin lideri Nigel Farage, David Cameron'ın Tusk ile yaptığı anlaşmanın yalnızca Avrupa Parlamentosunun onayı ve Avrupa Adalet Divanı kararı ile hayata geçirilebilecek olması nedeniyle anlaşmanın değersiz bir kağıt paçavrası olduğunu ve Cameron'ın sahtekar olduğunu ispat ettiğini ifade etmiştir (UKIP, 2016).

Başbakan Cameron ise AB Zirvesi ardından yaptığı konuşmada Birleşik Krallık'ın AB ile üyelik koşullarını yeniden müzakere edilmesi gerektiğini ve anlaşmaya vardıklarına dair uzlaşılan yenilikleri ve Birleşik Krallık'ın kazançlarını izah etmiştir. Antlaşmayı 20 Şubat'ta kabineye arz edeceğini, 22 Şubat'ta da Avam Kamarası'nda Birleşik Krallık'ın AB referandum sürecine "start" vereceğini ifade etmiştir (Cameron, 2016)

Bu anlaşmaya göre, eğer Birleşik Krallık üyeliği devamı yönünde karar verdiği takdirde sıkı Avrupa entegrasyonu haricinde tutulacak ve nitekim İngiliz parlamentosunun egemenlik yetkisi AB nezdinde artırılacak, avro yerine kendi sterlin para birimini kullanmaya ve Ortak Pazar'a erişimi devam edebilecek,

ekonomik rekabette adalet tesis edilecek ve AB vatandaşlarının vize serbestisi ile İngiliz sosyal yardımlarını haksız yere almalarının önüne geçilecektir (Damar, 2021).

Cameron, 20 Şubat'taki kabine toplantısı ardından muhafazakâr hükümetin varılan antlaşma hükümleri uyarınca yeniden düzenlenmiş AB üyeliğine devam etmek istediklerini deklare etmiştir (Cameron, 2016)

3.1.7. Brexit Referandumu

Brexit referandumunda, 382 oylama alanının ve on iki İngiltere seçim bölgesinin toplamlarını beyan etmesinin ardından Yüksek Seçim Kurulu Başkanı Watson, Manchester Town Hall'da 24 Haziran 2016 saat 07:20'de sonuçları açıklamıştır (Koçer, 2022).

23 Haziran 2016 tarihinde yapılan ve katılım oranının %72,2 (46.501.241) olarak yüksek bir katılımın cereyan ettiği Brexit referandumu neticesinde %51,9 oy oranıyla birlik üyeliğinden ayrılma, %48,1 oy oranıyla birlikte kalma kararı çıkmıştır.

Birleşik Krallık'ı oluşturan unsurlara değinecek olursak İngiltere'de %53,4, Galler'de ise %52,5 oy oranıyla ayrılma doğrultusunda oy kullanılmışken İskoçya'da %62 ve Kuzey İrlanda'da %55,8 oy oranıyla birlikte kalma yönünde oy kullanılmıştır. Cebelitarık ise %96 ile en fazla AB'de kalma yönünde oy çıkan bölge olmuştur (BBC, 2016).

Brexit Referandumu neticesini Birleşik Krallık ve İskoçya ilişkileri bağlamında değerlendirirsek yüzyıllara uzanan ortak geçmişlerine rağmen İskoçlar üst kimlik yönünden her zaman Britanyalı olmak yerine Avrupalı kimliğini tercih ettiklerini ve bu sebeptendir ki İskoçya'daki kalma yönündeki oy oranı, Galler'e ve İngiltere'ye nazaran farklılık göstermektedir (Koçer, 2022).

Farage'm Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi İskoçya'da hezimete uğramış, tüm İskoç partileri AB'de kalma doğrultusunda propagandalar düzenlemişlerdir. İskoçya'nın başkenti Edinburgh, Brexit'e %74 hayır demiş ve İskoçya'nın tamamı ise Avrupa Birliği'nden ayrılmaya %62 düzeyinde hayır oyu vermiştir (Mackenzie, 2016: 578).

Brexit referandumunda %72,2 ulusal katılım oranı, 1992 genel seçimlerinden bu yana herhangi bir genel seçim ve oylama için en yüksek katılım olarak tarihe

geçmiştir. Bu normalde apolitik olan kitlelerin özellikle UKIP ve Johnson'ın popülist ve Avrupa şüphecisi söylemleriyle mobilize olduğunu ve geleceklerine yön vermek için kendilerine verilen söz hakkını kullandıkları ya da kimilerine göre kandırıldıkları anlamına gelmektedir (İlhan, 2018).

Referandum sonrası Başbakan David Cameron, istifa etmek zorunda kalmış ve Muhafazakâr Parti lideri seçilen Theresa May, Temmuz 2016'da Kraliçe'nin onayını alarak Başbakan olarak atanmıştır (Mackenzie, 2016)

Böylelikle Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılma süreci AB Antlaşması'nın 50. maddesi gereğince 29 Mart 2017 tarihinde resmen başlamıştır.

Avrupa Birliği'ne üye olmak kimi ülkeler için yalnızca bir hayal veya bazı ülkeler için var oluş ülküsü olsa da aday ülkelerin üyeliklerinin gerçekleşme süreci ne kadar sıkıntılıysa AB'den ayrılma sürecinin de o kadar zorlu bir süreç olduğunu gözlemlemekteyiz (Ağır ve diğerleri, 2017).

Birleşik Krallık için her şey referandumun sonuçlanmasıyla bitmemiş bilakis Birleşik Krallık'ın AB'den anlaşarak mı yoksa anlaşılmadan mı ayrılacağı boyutunda (Hard Brexit – Soft Brexit), Avam Kamarasında müzakereler oldukça hararetli bir şekilde cereyan etmiştir (Menon ve diğerleri, 2016).

Ekonomik ve siyasi tartışmalara ek olarak, Birleşik Krallık'ta hâlihazırda yaşayan Avrupa vatandaşlarının Brexit sonrası yaşam ve çalışma durumları da birçok sosyal sorun olarak ortaya çıkmıştır (Begg, 2016).

3.2. BİRLEŞİK KRALLIK'IN AVRUPA BİRLİĞİ'NDEN ÇIKIŞININ GELECEKTEKİ YANSIMALARI KUZEY İRLANDA PROTOKOLÜ

Kuzey İrlanda'da, Avrupa yanlısı veya Avrupa şüphecisi şeklinde bölünme vardır. Sosyal Demokrat İşçi Partisi ve Sinn Fein İrlanda milliyetçisi olup Brexit Referandumu'nda AB'de kalmaktan yana propaganda yapmışlardır. Kuzey İrlanda İttifak ve Yeşiller Partileri de Avrupa'da kalma yönünde karar vermişlerdir. Birleşik Krallık yanlısı Geleneksel Birlik Partisi ve Demokratik Birlik Partisi (DUP) ise AB'den ayrılma yönünde kampanya yürütmüşlerdir (McCann, 2017: 328).

İrlanda milliyetçisi Sinn Fein partisi, 1975 yılında yapılan Avrupa referandumunda Avrupa şüpheciliğine istinaden ayrılma propagandası yapmıştır fakat 2016 yılına gelindiğinde Brexit Referandumu'nda AB'de kalma yönünde karar

kılmış ve bu doğrultuda kampanya sürdürmüştür. Sinn Fein 2015 yılının son ayında yayınlamış olduğu manifestosunda Brexit ile alakalı olarak üç ana madde deklare etmiştir. Bunlar: Brexti'e karşı çıkmak, Avrupa'da ve dünyada Kuzey İrlanda'nın çıkarlarının savunulması, İrlanda ve Kuzey İrlanda arasındaki bağın daha fazla iş birliği ve eş güdüm ile güçlendirilerek artırılmasıdır. Referandum neticesinde muhtemel bir Brexit kararı çıktığı halde İrlanda ve Kuzey İrlanda arasında hudut problemleri çıkacağına, iktisadi gelişmelere ve her iki ülke arasındaki iş birliğine ket vuracağı konularının altını çizmişlerdir (McCann, 2017: 328-329).

Eastwood önderliğindeki Sosyal Demokrat İşçi Partisi, AB'de kalma yönünde propaganda yapmıştır. En büyük Avrupa yanlısı partinin kendilerinin olduğunu söyleyerek Brexit'in Birleşik Krallık, Avrupa ve İrlanda için kötü ama Kuzey İrlanda için ise bir felaket olacağını propagandalarının ana teması olarak kullanmışlardır. Sosyal demokratlar ayrıca kampanyalarında Brexit'in toplumsal ve iktisadi etkilerine dikkat çekmiştir. Olası bir ayrılma kararı neticesinde, Kuzey İrlanda'ya Avrupa Birliği'nin vermekte olduğu fonlarının İngiliz hükümeti tarafından verilmeye devam edilip etmeyeceği hususunda Cameron, hükümetinin herhangi bir taahhütte bulunmadığını belirtmişlerdir (McCann, 2017: 329).

Bir diğer birlikçi parti olan Demokratik Birlik Partisi (DUP) ise Avrupa şüpheci bir tutum sergilemiştir. Arlene Foster önderliğinde Brexit kampanyasının Kuzey İrlanda'daki bayraktarlığını yürütmüşlerdir. Propagandalarında AB'yi egemenlik gaspı oluşturan uluslar üstü boyutu, demokratik oylarla seçilmeden bir araya gelen AB Komisyonu'nun yetkilerinin fazla oluşu ve AB'nin bütçesine ülkelerin yapmış olduğu mali katkıları konu edinmişlerdir (McCann, 2017: 330).

Birleşik Krallık'ı oluşturan dört ülke arasında en küçük ve en az nüfusa sahip olan ülke Kuzey İrlanda'dır. Ancak Kuzey İrlanda sınırı, Brexit müzakerelerinin merkezinde yer alan uzlaşmayı engelleyen son derece çekişmeli konulardan biridir çünkü müzakereler sonunda sınır rejimine dair alınacak karar Birleşik Krallık'ın AB ile olan sınırını da belirleyecektir. Brexit sonrası İngiltere, Galler ve İskoçya herhangi bir AB üyesi ile sınır komşusu olmadığından bu durumdan etkilenmeyecek, Kuzey İrlanda ise bir AB ülkesi olan İrlanda Cumhuriyeti ile sınır paylaştığından birtakım değişiklikler yaşayacaktır. Brexit sonrası sınır rejimi sadece Birleşik Krallık ile AB arasındaki müzakereler kapsamında değil Birleşik Krallık'ın iç politikası açısından da oldukça elzem bir meseledir (Başarmak, 2020).

Bu noktada devreye giren Kuzey İrlanda Protokolünden bahsetmek gerekir:

Madde 1

- Bu protokol, 1998 Antlaşması'nın Kuzey İrlanda'nın anayasal statüsüne ilişkin hükümlerine ve bu statüde herhangi bir değişikliğin ancak halkının çoğunluğunun rızasıyla yapılabileceğini öngören muvafakat ilkesini bozmamaktadır.
- Bu protokol, Birleşik Krallık'ın temel devlet işlevlerine ve toprak bütünlüğüne saygı duymaktadır.
- Bu protokol, İrlanda adasındaki benzersiz koşulları ele almak, kuzey-güney iş birliğinin devam etmesi için gerekli koşulları sürdürmek, sert bir sınırdan kaçınmak ve 1998 Antlaşması'nı tüm boyutlarıyla korumak için gerekli düzenlemeleri ortaya koymaktadır.

Madde 2

- Birleşik Krallık, 1998 Antlaşması'nın Haklar, Koruma Önlemleri ve Fırsat Eşitliği başlıklı bölümünde belirtildiği gibi Birlik'ten çekilmesinin, bu protokolün 1. ekinde listelenen Birlik Hukuku hükümlerinde yer aldığı şekilde ayrımcılığa karşı koruma sağlamakta ve bu paragrafı özel mekanizmalar aracılığıyla uygulamaktadır.
- Birleşik Krallık, Kuzey İrlanda İnsan Hakları Komisyonu, Kuzey İrlanda Eşitlik Komisyonu ve İnsan Hakları Komisyonları temsilcilerinden oluşan Ortak Komite dahil olmak üzere 1998 Antlaşması uyarınca kurulan kurum ve organların ilgili çalışmalarını kolaylaştırmaya devam edecektir. Kuzey İrlanda ve İrlanda'nın insan hakları ve eşitlik standartlarını desteklemektedir.

Madde 3

- Birleşik Krallık ve İrlanda, gerçek kişilerin Birlik yasasıyla tanınan haklarına tamamen saygı duyarak kendi aralarında kişilerin kendi bölgeleri arasındaki hareketlerine ilişkin (Ortak Seyahat Alanı) düzenlemeler yapmaya devam edebilmektedir.

- Bu düzenlemeler özellikle Birlik hukuku kapsamındaki yükümlülükleri içerir ve özellikle Birlik vatandaşlarının ve milliyetlerine bakılmaksızın aile üyelerinin haklarını korur. Kuzey İrlanda Protokolü, Birleşik Krallık ve Avrupa Birliği arasındaki Brexit anlaşması çerçevesinde şekillendirilmiş ve kabul edilmiştir."

Madde 4

Kuzey İrlanda, Birleşik Krallık'ın gümrük bölgesinin bir parçasıdır. Buna göre bu protokoldeki hiçbir şey, Birleşik Krallık'ın bu anlaşmaların bu protokolün uygulanmasına hanel getirmemesi koşuluyla üçüncü ülkelerle akdedebileceği herhangi bir anlaşmanın toprak kapsamına Kuzey İrlanda'yı dahil etmesine engel olmayacaktır.

- Bilhassa bu protokoldeki hiçbir şey; Birleşik Krallık'ı Kuzey İrlanda'da üretilen mallara, Birleşik Krallık'ın diğer bölgelerinde üretilen mallarla aynı koşullarda o ülkenin pazarına tercihli erişim sağlayan üçüncü bir ülke ile anlaşmalar akdetmekten alıkoymamaktadır.
- Bu protokoldeki hiçbir şey, Birleşik Krallık'ın Kuzey İrlanda'yı 1994 tarihli Tarifeler ve Ticaret Genel Antlaşması'na ekli İmtiyaz Cetvelleri'nin bölgesel kapsamına dahil etmesini engellemeyecektir.

Madde 5

- Kuzey İrlanda'ya Birleşik Krallık'ın başka bir yerinden doğrudan nakliye yoluyla getirilen bir mal için söz konusu malın kendi başına veya bir parçasını oluşturacak şekilde sonradan taşınma riski olmadıkça hiçbir gümrük vergisi ödenmeyecektir. Birleşik Krallık'ın başka bir yerinden Kuzey İrlanda'ya doğrudan nakliye yoluyla taşınan bir mala ilişkin gümrük vergileri, söz konusu malın risk altında olmadıkça 3.'üncü paragrafta bakılmaksızın Birleşik Krallık'ta uygulanan vergiler olacaktır. Daha sonra kendi başına veya işlenmeyi takiben başka bir malın parçasını oluşturacak şekilde taşınır.

- Birleşik Krallık'ta ikamet edenlere, Birleşik Krallık'ın başka bir yerinden Kuzey İrlanda'ya getirilen 1186/20091 sayılı Konsey Tüzüğü'nün 2(1) Maddesinin (c) bendinde tanımlandığı şekilde kişisel mülkiyet için muafiyet tanınacağından hiçbir vergi ödenmeyecektir.

Madde 6

- Bu protokoldeki hiçbir şey, Birleşik Krallık'ın Kuzey İrlanda'dan Birleşik Krallık iç pazarının diğer bölgelerine taşınan mallar için sınırsız pazar erişimini sağlamasına engel olmayacaktır. Malların ihracını yasaklayan veya kısıtlayan bu protokol tarafından uygulanan Birlik Hukuku'nun hükümleri, yalnızca Birliğin herhangi bir uluslararası yükümlülüğünün kesinlikle gerektirdiği ölçüde Kuzey İrlanda ile Birleşik Krallık'ın diğer bölgeleri arasındaki ticarete uygulanacaktır. Birleşik Krallık, Birlik Hukuku'nda belirtildiği şekilde, Birlik'ten üçüncü ülkelere mal ihracatına ilişkin yasaklar ve kısıtlamalarla ilgili uluslararası gereklilikler ve taahhütler kapsamında tam koruma sağlayacaktır.
- Kuzey İrlanda'nın Birleşik Krallık'ın iç pazarındaki bütünleyici yerini göz önünde bulundurarak, Birlik ve Birleşik Krallık, yürürlükteki mevzuata uygun olarak ve bunların ilgili düzenleyici rejimler ve bunların uygulanması. Ortak Komite, bu paragrafın uygulanmasını sürekli gözden geçirecek ve mümkün olduğu ölçüde Kuzey İrlanda liman ve havaalanlarındaki kontrollerden kaçınmak amacıyla uygun tavsiyelerde bulunacaktır.
- Bu protokoldeki hiçbir şey, Kuzey İrlanda menşeli bir ürünün Büyük Britanya'da piyasaya sürüldüğünde Birleşik Krallık menşeli olarak sunulmasını engellememektedir.
- Bu protokoldeki hiçbir şey, Kuzey İrlanda'dan gelen ve teknik düzenlemelere, değerlendirmelere, kayıtlara, sertifikalara, onaylara veya yetkilendirmelere uyan veya bunlardan yararlanan Kuzey İrlanda'dan gelen malların Birleşik Krallık'ın diğer bölgelerinde piyasaya arzını düzenleyen Birleşik Krallık yasasını etkilemeyecektir.

Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılma kararı; Kuzey İrlanda'da barış sürecini ciddi anlamda zora sokmuş, sürecin rayında gitmesini sağlayan dış aktörleri devre dışı bırakmıştır. Buna ek olarak Kuzey İrlanda'ya AB tarafından sağlanan finansmanı tehlikeye sokmuştur. Birleşik Krallık ve İrlanda Cumhuriyeti, adadaki barış sürecini sağlayan Belfast Antlaşması'nın iki garantör ülkesidir. Garantör ülkeler Kuzey İrlanda'daki kurumların çalışmalarını gözlemlemekte ve yerel siyasi aktörlerin çözemediği herhangi bir anlaşmazlık durumunda ara buluculuk yapmaktadırlar. AB üyeliği iki garantör ülkenin siyasi ve ekonomik farklılıklarını ortadan kaldırmaya da çoğu zaman ortak bir paydada buluşmalarını sağlamaktaydı. Brexit ile bu durum değişiklik gösterebilecektir. Brexit, anlaşmalı ya da anlaşmasız gerçekleşse de Kuzey İrlanda'daki barış korunmalı ve güçlendirilmelidir. En azından Belfast (Hayırlı Cuma) Antlaşması'nın amaçlarına ve işleyişine saygı duyulmalıdır. Bütün aktörler Kuzey İrlanda'nın özel durumunu ve Dublin'in bütün İrlanda adasını etkileyen konularda söz sahibi olabileceğini unutmamalıdır. Birleşik Krallık ve İrlanda Cumhuriyeti'nin bir AB üyesi olması sebebiyle Kuzey İrlanda'ya tanınan hakların güvence altına alınması gerekmektedir (Konuralp ve diğerleri, 2018).

Kuzey İrlanda ile İrlanda Cumhuriyeti arasındaki sınır Brexit müzakerelerinin en tartışmalı ve zor konularından biridir. Beş yüz kilometrelik sınırın ne olacağı Hard Brexit Soft Brexit senaryolarına göre şekillenecektir (Cengiz ve diğerleri, 2021).

Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılması Kuzey İrlanda'daki İrlanda'nın birleşmesi taraftarlarını harekete getirecek ve birleşme yönünde destek artacaktır. Bu durum, problem yaratır çünkü birleşik bir İrlanda çok farklı şekillerde yapılandırılabilir. Sınırlar oluşursa bu Birleşik Krallık ve İrlanda için sıkıntı yaratacaktır. Kuzeydeki ve güneydeki seçmenler, nihayetinde nelerin ortaya çıkacağını görmezden gelerek seçim yapacaklardır. İngiltere ve İrlanda hükümetlerinin birleşik bir İrlanda'yı kabul etmesi zorunlu olacak, ancak oylar birleşmenin anayasal yapısını nasıl tasarlayacaklarına dair hiçbir rehberlik sunmayacaktır (Cengiz ve diğerleri, 2021).

"Brexit, Kuzey İrlanda'nın ticaret, kişilerin serbest dolaşımı, doğrudan yabancı yatırım ve AB fonları gibi konularda etkilenecektir. Özellikle, serbest dolaşım hakkı İrlandalılar için büyük bir öneme sahiptir. Bu nedenle, Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılması durumunda Kuzey İrlanda sınırının nasıl düzenleneceği büyük bir merak konusudur. Kuzey İrlanda'nın AB'ye üye olan İrlanda ile sınır paylaşımı, Brexit

sürecinde özel bir öneme sahiptir. Bu bağlamda, Kuzey İrlanda Protokolü, İrlanda ile ticaretin ve seyahat özgürlüğünün korunması amacıyla geliştirilen bir düzenlemedir. Protokol, Kuzey İrlanda'nın hem AB içi pazar hem de Birleşik Krallık pazarı ile entegre olmasını sağlayarak, sınır konularını yönetmeye çalışmaktadır. Ancak, Protokol de dahil olmak üzere Brexit sonrası düzenlemelerin tam etkisi ve uygulanabilirliği hala izlenmektedir." M.Leann Brown Brexit'in bir sonucu olarak on yıl boyunca hem Kuzey İrlanda'nın hem de Birleşik Krallık'ın Gayri Safi Yurtiçi Hasılası'nda (GSYH) en az %3-4 oranında bir düşüş yaşanacağını savunmaktadır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Birleşik Krallık hükümeti ile AB arasında imzalanan Geri Çekilme Antlaşması, Kuzey İrlanda için özel düzenlemeler içermektedir. Kuzey İrlanda Protokolü, İrlanda adasında katı bir sınırdan kaçınmayı amaçlamaktadır (Hekimoğlu ve diğerleri, 2022).

Kuzey İrlanda, “endüstriyel mallar” ve “tarımsal gıda” gibi katı bir sınırdan kaçınılması gereken alanlarda AB düzenlemelerine uyumlu olmaya devam edecektir. Kuzey İrlanda, İngiltere'nin gümrük bölgesinde kalmasına rağmen AB, KDV ve gümrük kurallarını da uygulayacaktır. Sonuç olarak, Büyük Britanya ile Kuzey İrlanda arasında taşınan mallar için çekler ve evraklar gereklidir ve Kuzey İrlanda'da kaldığı belgelenemeyen mallar için tarifeler ödenecektir (Koçer, 2022).

Geri Çekilme Antlaşması'nın hükümleri uyarınca Kuzey İrlanda kurumlarından protokolün 5-10. maddelerindeki ticaret düzenlemelerine yürürlükte oldukları sürece periyodik olarak izin vermeleri istenecektir. Kurumlara, düzenlemelerde kalıp kalmama veya onlardan çıkma konusunda oy kullanma fırsatı verecektir. İlk onay oylaması Aralık 2024'te yapılacaktır (Koçer, 2022).

Protokolün hak ve eşitlik garantilerini, ortak seyahat alanı taahhüdünü ve kuzey-güney iş birliğini sürdürmeyi içeren diğer maddeleri, herhangi bir onay oylamasına bakılmaksızın yürürlükte kalacaktır (Türko ve diğerleri, 2020).

AB-BK geri çekilme müzakerelerinde Kuzey İrlanda için düzenlemelerin merkezi olması, büyük ölçüde İrlanda yumuşak gücünün başarılı bir şekilde uygulanmasından kaynaklanmaktaydı. Birleşik Krallık'ın AB referandumu ile 50. maddenin tetiklenmesi arasındaki sekiz aylık süreçte İrlanda'nın önemli bir diplomatik çabası, Birleşik Krallık-AB müzakerelerinin ilk aşamasındadır. Geri çekilme müzakereleri devam ederken İrlanda hükümeti, İrlanda adasındaki ilişkilerin kırılganlığını ve karmaşıklığını açıklamak için devam eden bir çabayla dokuz ülkeden AB dışişleri bakanları ve devlet başkanlarının kara sınırına ziyaretlerini kolaylaştırmıştır. Kuzey İrlanda sorununun Brexit'teki merkezi konumu, İrlanda'nın yumuşak gücünün birikimini ve üye devletlerin yumuşak güç diplomasisi geçerliliğini kullanarak AB aracılığıyla ulusal çıkarlarını sürdürme potansiyelini göstermektedir (Sara, 2021).

Katılım sırasında Kuzey İrlanda'nın periferik statüsünü ve Brexit sürecindeki merkezi konumunu karşılaştıran bu tartışma, Kuzey İrlanda'nın Brexit sonrası

dönemdeki statüsünün ne olduğu ve olacağı konusunda dolaylı olarak soru sormaktadır. Protokol kapsamında, Brexit sonrası Kuzey İrlanda için yapılan düzenlemelerin emsali yoktur. Yasal olarak Birleşik Krallık gümrük bölgesindedir (Madde 4) ancak fiilen AB gümrük koduna göredir (Madde 5). Mallarla ilgili olarak AB Tek Pazarı ile dinamik düzenleyici uyum içinde kalmaktadır (Madde 5; 13) ancak (teorik olarak) Birleşik Krallık iç pazarına “serbest erişimden” (Madde 6) faydalanabilmektedir. Kuzey İrlanda'da yaşayan İrlanda vatandaşları, AB toprakları dışında olmalarına rağmen AB vatandaşları olarak sahip oldukları haklardan (Madde 2) “azalmama” garantisini altındadır (Başarmak, 2020).

Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden ayrılmasının ardından nihai bir çözüm bulunması olağanüstü zorlukları içermektedir. Bu protokol, Kuzey İrlanda'nın iç pazarına erişimini korurken aynı zamanda İrlanda Cumhuriyeti ile Kuzey İrlanda arasındaki sınırdaki barışı ve istikrarı da sağlamayı amaçlamaktadır (Sara, 2021).

Protokol, Kuzey İrlanda'ya gelen mallar üzerindeki gümrük kontrollerinin sürmesine neden olmuş ve bu da ticaret akışını etkileyebilirken ekonomik anlamda da bazı sıkıntıları beraberinde getirmiştir. Brexit Antlaşması, Kuzey İrlanda'nın İrlanda Cumhuriyeti ile birleşme ihtimalinin yolunu tıkayarak tarihsel olarak hassas olan siyasi konuları ele almıştır ancak Birleşik Krallık'ta devam eden görüş ayrılıkları, Kuzey İrlanda'nın geleceği konusundaki belirsizliği artırmaktadır (Başarmak, 2020).

Kuzey İrlanda'nın istikrarı ve barışının korunması, Brexit sonrası dönemde en büyük önceliklerden biri olmalıdır. Birleşik Krallık ve Avrupa Birliği'nin iş birliği, anlayış ve diyalogla bu karmaşık meseleleri çözüme kavuşturması gerekmektedir. Kuzey İrlanda Protokolü'nün etkili bir şekilde uygulanması hem ticaret hem de toplumsal istikrar açısından önemlidir. Tarafların endişeleri ve görüşleri dikkate alınarak uzun vadeli bir çözümün bulunması ve tüm tarafların kabul edebileceği bir denge kurulması gerekmektedir (Hekimoğlu ve diğerleri, 2022).

Sonuç olarak, Brexit sonrası süreçte Kuzey İrlanda'nın geleceği konusundaki belirsizlikleri gidermek ve istikrarı sağlamak için Birleşik Krallık ve Avrupa Birliği'nin iş birliği içinde çalışması ve çözüm odaklı adımlar atması kaçınılmazdır. Bu, hem Kuzey İrlanda'nın Brexit sürecinin kurbanı olmasını engellemek hem de bölgede barış ve istikrarı sürdürmek için gereklidir.

Mevcut İngiltere Başbakanı Rishi Sunak ve AB Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen, Brexit sonrasında ortaya çıkan Kuzey İrlanda Protokolü konusunu görüşmek üzere Windsor'da bir araya gelmiştir. Sunak, sağlanan ilerleme doğrultusunda Kuzey İrlanda ile ticaret ve gümrük süreçlerine ilişkin belirsizlikleri gidermeye yönelik adımlar attıklarını belirtmiştir. Bu adımlardan ilki, Birleşik Krallık içindeki ticaretin sorunsuz şekilde devam etmesine odaklanmaktadır. Kuzey İrlanda'ya yönlendirilen ürünler "yeşil şerit" olarak ve AB'ye gitmesi muhtemel ürünler ise "kırmızı şerit" olarak belirlenecektir (BBC, 2023)

İkinci adım, Birleşik Krallık'ta üretilen ürünlerin Kuzey İrlanda'da da mevcut olacağı anlamına gelmektedir. Sunak, "Birleşik Krallık marketlerinde bulunan tüm ürünlerin Kuzey İrlanda'da da bulunacağını" açıklamıştır. Ayrıca, ilaçlar konusunda da önemli bir gelişme kaydedildiğini belirtmiş ve Birleşik Krallık otoriteleri tarafından onaylanan ilaçların Kuzey İrlanda'da da ulaşılabilir olacağını vurgulamıştır (AA, 2023).

Üçüncü önemli adım, Kuzey İrlanda halkının egemenliğini korumaya yönelik olarak atılmıştır. Sunak, "Kuzey İrlanda Meclisi'nin bu yasaların ve düzenlemelerin uygulanması üzerinde etkili olacağını ve Belfast Antlaşması'nın korunacağını" söylemiştir (AA, 2023).

Bunlarla birlikte birçok karmaşıklık ve çetrefilli sorunlara iyileştirmeler yapılmıştır. Hükümet, Kuzey İrlanda Protokol Yasa Tasarısını reddettiğini doğrulamıştır. Eski Başbakan Boris Johnson döneminde çıkarılan tartışmalı yasa, İngiltere'ye eski protokol anlaşmasını feshetme yetkisi verecekti (Türko ve diğerleri, 2020).

Kuzey İrlanda meselesi ve İngiltere'nin Brexit Antlaşması'ndaki protokol, ilgili tarafların dikkatle ele aldığı karmaşık ve hassas bir konudur. Her şeyden önce, Kuzey İrlanda'da ve İrlanda Cumhuriyeti sınırında barış ve istikrarın korunmasının önemi vurgulanmalıdır. Geçmişte bölgede yaşanan şiddet olayları bir daha asla geri dönmemelidir ve tüm taraflar gerilimi artıracak her türlü önlemden kaçınmanın önemini anlatılmalıdır. Protokol için çıkış anlaşmasının bu kısmı, Kuzey İrlanda ile İrlanda Cumhuriyeti arasında açık bir sınırın korunması için esastır. İki taraf arasında sağlam bir sınırın geri dönüşünün olmamasını sağlamak için Protokol uygun şekilde

uygulanmalıdır. Odak noktasının; İngiltere, AB, İrlanda hükümeti ve Kuzey İrlanda'daki taraflar da dahil olmak üzere ilgili tüm tarafların çıkarlarını karşılayan bir çözüm bulmaya odaklanması önemlidir. Bu çözüm, barış, istikrar ve herkesin haklarının korunmasına odaklanarak adil ve dengeli olmalıdır. Sorunu çözmek için atılacak potansiyel adımlar, Kuzey İrlanda, İrlanda Cumhuriyeti ve Birleşik Krallık arasındaki ekonomik ve siyasi iş birliğinin güçlendirilmesini içermektedir. Ortak girişim geliştirmeye odaklanmak ve malların ve insanların sınır ötesi dolaşımını kolaylaştırmak, olası çözümlerin bir parçası olabilir (Türko ve diğerleri, 2020).

Genel olarak bu soruna, hassasiyetle diyalog ve müzakereye açık bir yapıyla yaklaşılmalıdır. Nihai bir çözüme ulaşmak zaman alabilir ancak odak noktası her zaman halkın çıkarları ve bölgede barış ve istikrar arayışı olmalıdır (Menon ve diğerleri, 2016).

Bu çalışma Brexit sonrası dönemde Birleşik Krallık-Avrupa Birliği ilişkileri bağlamında Kuzey İrlanda Protokolü'nü ele almıştır. Tezin konusunu oluşturan Kuzey İrlanda Protokolü, özellikle Kuzey İrlanda'daki ticari düzenlemelerin nasıl etkilendiği ve ilerleyen süreçte nasıl uygulanacağını irdelenmiştir. Mezkur Protokolün maddelerine dayalı olarak ticari düzenlemelerin nasıl şekilleneceği ve kurumların bu düzenlemelere ilişkin nasıl kararlar alabileceği belirtilmiştir. Ayrıca, Kuzey İrlanda'nın gelecekte merkezi mi yoksa periferik bir konumda mı ele alınacağına dair belirsizlikler halen geçerliliğini korumaktadır.

KAYNAKÇA

- AA, (2023). İngiltere ve AB, Kuzey İrlanda Protokolü Kapsamında Yeni Bir Antlaşmaya Vardı.
- AĞIR, O., & AĞIR, Ö. (2017). Avrupa Birliği ve Avrasya Ekonomik Birliği Kuruluş Süreçlerinin Karşılaştırılması.
- Akandere, O. (2010). 1946 Genel Seçimleri ve Sonuçları Üzerinde İktidar ve Muhalefet Partileri Arasında Yapılan Tartışmalar. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 26(76), 1-26.
- Akdağ, Z., & Ekici, S. (2017). Avrupa Birliği'nin Uluslararası Politikada Etkili Olma Aracı: Yumuşak Güç. Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, 7(2), 33-64.
- Anderson, W. P. (2018). NAFTA and ASEAN: The promise and Perils of Cross-Border Supply Chains. K. Kobayashi, K. A. Rashid, M. Furuichi, & W. P. Anderson içinde, Economic Integration and Regional Development. New
- Arapovic, A., & Brljavac, B. (2009). Bosna-Hersek Genel Seçimleri, 2010: Seçim Öncesi Retorik Analizi. Khazar Journal of Humanities and Social Sciences, 12(3).
- Atamer, D. (2004). Ekonomik Entegrasyon Politikalarının Dinamik Etkileri: Türkiye'nin Entegrasyon Perspektifi. Düzeltilmiş Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ateş, D. (2019). Uluslararası Örgütler Devletlerin Örgütlenme Mantığı. Bursa: Dora Basım-Yayın Dağıtım LTD. ŞTİ.
- Ateş, D., (2014). Uluslararası örgütler. Dora Yayınları.
- Baccini, L., Dür, A. and Elsig, M. (2015). "The Politics of Trade Agreement Design: Revisiting the Depth-Flexibility Nexus", International Studies Quarterly, 59(4): 765 – 775

- Bakkalcı, A. C. (2008). Küreselleşme, Bölgesel Entegrasyonlar, Ülkelerüstü Kurumlar, Entegrasyon Teorisi ve Avrupa Birliği. Adana: Nobel Kitabevi.
- Balassa, B. (1961). The Theory of Economic Integration, Homewood, Illinois, Richard D. Irwin, Inc. London.
- Balassa, B. (1961). Towards a Theory of Economic Integration. *Kyklos*, 14(1), 1-17
- Balassa, B. (1969). The Theory of Economic Integration (Third Edition b.). London: George Allen & Unwin Ltd.
- Başarmak, H. I. B. (2020). Birleşik krallık'ta çocuklara yönelik yerel yönetim yapılanması. Çocuklara yönelik karşılaştırmalı yönetsel yapılar, 129.
- Batmaz, T.,(2019). "Küreselleşme–Bölgeselleşme Sürecinin Yerel Ekonomiler Üzerinde Oluşturduğu Etkiler: Denizli Örneği", Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı 37, Denizli, s.281-300.
- BBC, (2023) Northern Ireland Brexit Deal.
- Bora, A. (1996). Ekonomik Entegrasyon Sürecinde Gümrük Birliğinin Etkileri. Öneri Dergisi, 1(4), 211-218
- Börzel, T. A. (2002). Member State Responses To Europeanization. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 40(2), 193-214.
- Budak, M.M. (2019). Uluslararası Kuruluşlar Bağlamında Türkiye'nin Liderlik Tecrübesi: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü, *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 10 (1): 19-44
- Burgess, M. (2002). Federalism and the European Union: the building of Europe, 1950-2000. Routledge.
- Canan-Sokullu, E. (2017). İngiltere'nin Ab İle İmtihanı: Siyasal Söylemlerde Avrupa-Şüpheliğin Evrimi Ve Brexit. *Euro politika*, (2017 özel sayı), 11-34.
- Cassaliçchio, E., & Alasdair, L. A. N. E. (2021). İskoç Bağımsızlık Mücadelesinde Labirent Çıkmazı. *EURO Politika*, (8), 37-41.

- Cengiz, Ç., & Kutlu, E. (2021). İrlanda Sorunu'nun Tarihsel Kökleri Ve Brexit Sonrası İrlanda Sorunu: Birleşik Bir Krallık Mı, Birleşik Bir İrlanda Mı?. Sciences (IJOESS), 12(44), 365-383.
- Cody, E. (2009). "After 43 Years, France to Rejoin NATO as Full Member". The Washington Post. <https://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2009/03/11/AR2009031100547.html>
- ÇAKAŞ, C. Ö. (2019). Euro Krizinin Nedenleri Ve Sonuçları Üzerine Bir İnceleme. Alanya Akademik Bakış, 3(1), 73-84.
- Çelik, H. (2012). Küreselleşme Sürecinde Kimlik Tartışmaları Ve Medyanın Rolü: Kosova Örneği. Global Media Journal: Turkish Edition.
- Çımat, A., & Bahar, O. (2003). Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisi İçindeki Yeri Ve Önemi Üzerine Bir Değerlendirme.
- Çiğdem, N. A. S. (2021). Brexit ve Türkiye-Ab Ve Türkiye-Birleşik Krallık İlişkilerine Etkileri. Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 20, 325-350.
- Damar, A. S. (2021). 1. Brexit Süreci ve Birleşik Krallık-Avrupa Birliği-Türkiye İlişkilerine Olası Etkileri. Uluslararası Ticaret Üzerine Hibrit Perspektiflerle Değerlendirmeler.
- Danış, A. D. (2004). Yeni Göç Hareketleri Ve Türkiye. Birikim Dergisi, 184(1-2).
- Demir, F. (2009). Orta Ve Doğu Avrupa Ülkelerinin Avrupa Birliği Adaylık Sürecinde Karşılaştıkları Zorluklar. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2(2), 129-142.
- Demiroğlu, Ö. (2019). "Serbest Ticaret Antlaşmalarının Dış Ticarete Etkisi: Türkiye İçin Karşılaştırmalı Bir Analiz". İstanbul Ticaret Üniversitesi, Dış Ticaret Enstitüsü, Doktora Tezi
- Deniz, T. (2014). Uluslar Arası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 181(181), 175-204.

- Denk, E. (2015). Uluslararası Örgütler Hukuku Birleşmiş Milletler Sistemi. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Dilber, İ. (2007). Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkisinin Girdi-çıkıtı Tablosu Yardımıyla Değerlendirilmesi. *Yönetim ve Ekonomi*, 14(2), 205-220.
- Dura, C., Atik, H., & Dumrul, C. (2015). Avrupa Birliği Gümrük Birliği ve Türkiye (Vol. 41). Nobel.
- Düzgün, R. (2010). Türkiye Ekonomisi'nde Para ve Maliye Politikalarının Etkinliği. *Journal of International Social Research*, 3(11).
- Enterili, Y. (2014). İskoçya'nın 18 Eylül 2014 Bağımsızlık Referandumu'nun Tarihsel Süreci. *ANEMON Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 121-136.
- Erdem, M. S. (2019). Brexit Sürecindeki Bazı Olayların S&P500 Ve Bazı Ab Üyesi Ülke Borsa Endekslerine Ve Döviz Kurlarına Etkisi: olay çalışması. *Finans Ekonomi Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(3), 346-356.
- Erdoğan, E. (1985). Serbest Bölgeler ve Türkiye'de Bir Model Denemesi. Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erol, S. (2006). Eski ve yeni bölgeselleşme Sürecinde Türkiye. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul
- Ertuğral, Y. (2020). COVID-19 Ve Brexit'in Kuzey İrlanda Barışının Geleceğine (Hayırlı Cuma Anlaşmasına) Etkileri. *Euro politika*, 4(2), 249-270.
- Euronews, (2021) AB'den Brexit Nedeniyle Kuzey İrlanda'da Yaşanan Sorunlara Çözüm Teklifi.
- Geldi, H. K. (2010). Regional Economic Integration and Globalization. PhD Thesis. İstanbul: Yeditepe University, Graduate Institute of Social Sciences
- Gerger, H. (2012). ABD, Ortadoğu, Türkiye. Yordam Kitap.

- Göker, G., & Doğan, A. (2010). Referandumunda Türk Basınının Siyasal Gündemi: Hürriyet, Haber Türk, Zaman Ve Yeni Şafak Örneğiyle. İbrahim e. Bilici, 45.
- Gönen, E. (2009). “Avrupa Birliği’nin Kurumları”, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 23-38.
- Güleç, C. (2015). Avrupa Birliği’nin göç politikaları ve Türkiye’ye yansımaları. Journal of TESAM Academy.
- Gündüz, D. U., & Çifci, H. K. (2021). Yerel Yönetimlerin Göçmenlere Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamalarının Karşılaştırılması: G20 Ülkeleri ve Türkiye. Göç Araştırmaları Dergisi, 7(1), 10-58.
- Güneş, B. (2015). Uluslararası Örgütler Hukuku Birleşmiş Milletler Sistemi. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8(2), 771-776.
- Güngör, K. (2017). Avrupa Birliği Ülkelerinde Borç Krizi ve Türkiye. Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 5(4), 259-273.
- Gürsoy, Y., & Beşgöl, Ö. O. (2013). 1.2 Avrupa Birliği’nin Tarihsel Gelişimi. Avrupa Birliği Hakkında Merak Ettikleriniz, 21.
- Güven, Y. (2007). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, Gelişme Yolunda Ülke Ekonomileri Üzerine Etkileri: Türkiye İçin Ampirik Bulgular Ve Değerlendirilmesi (Doctoral dissertation, Sakarya Üniversitesi (Turkey)).
- Hasanoğlu, M., & Aliyev, Z. (2006). Avrupa Birliği İle Bütünleşme Sürecinde Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları. Sayıştay Dergisi, (60), 81-103.
- Hasgüler, M. ve Uludağ, M.B. (2012). Devletler arası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler. İstanbul: Alfa Basım Yayın Dağıtım.
- Hatıplı, M. (2011). “Türkiye - AB Gümrük Birliği Antlaşması ve Antlaşmanın Türkiye Ekonomisine Etkileri”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13(1): 14-32.

- Hekimoğlu, K. ., & Erkan, S. (2022). Avrupa Bütünleşmesinde Birleşik Krallık: Brexit Referandumunu ve Ayrılma S¼reci. MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 11(2), 870-883.
- Hepaktan, C. E. ve ınar, S. (2011). K¼reselleřmenin Ekonomik Entegrasyon Üzerine Etkileri. International Conference on Eurasian Economies, 68-76
- Hobikoğlu, E.H. (2007). “G¼mr¼k Birliklerinin Ekonomik Etkileri ve T¼rkiye Ekonomisi: G¼mr¼k Birliği Yansımaları”, Sosyal Bilimler Dergisi, (1): 65-82.
- İlhan, A. R. A. S., & G¼nar, A. (2018). Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden Ayrılma Referandumunu: Brexit S¼reci Ve Sonuçları. International Journal of Political Science and Urban Studies, 6(2).
- Karaaslan, H. (2023). Soğuk Savaş D¼neminde Birleşik Krallık'ın Avrupa Bütünleşmesine Y¼nelik Siyaseti: Avrupa Birliği İle Sorunlu İlişkilerin Tarihsel Analizi. Dicle Üniwersitesi Sosyal Bilimler Enstit¼s¼ Dergisi, (32 (Dicle Üniwersitesi'nin 50. Yılına Özel 50 Makale)), 632-666.
- Karacaova, T. (2010). İstanbul Basınında Kore Savaşı (Master's Thesis, Balıkesir Üniwersitesi Sosyal Bilimler Enstit¼s¼).
- Karahanooğulları, Y. (2014). Birleşik Krallık'ta Merkezi Y¼netim B¼te S¼reci.
- Karakuş, M. (2019). Brexit S¼reci'nin T¼rkiye'de B¼rokratik ve Siyasal D¼zlemde Algılanışı (Doctoral Dissertation).
- Kargi, V., & YAYĐIR, T. (2016). K¼reselleřme, Vergi Rekabeti ve T¼rkiye'de Vergi Y¼k¼. International Journal of Public Finance, 1(1), 1-22.
- Kaya, H. E. (2015). Uluslararası Örg¼tlerin İşlevleri: OPEC örneği. III. IBANESS Kongreler Serisi.
- Kaya, H. E. (2017). Uluslararası Örg¼tlerin İşlevleri: OPEC Örneği, III. IBANES Kongreler Serisi, 624-627.

- Kennedy, E. Y., Çelik, A., & Kayagil, M. E. (2022). Uluslararası Standartlar Işığında Göçmen İşçilerin Sosyal Güvenlik Hakkı ve Sosyal Koruma Politikaları. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 21(4), 2426-2445.
- Kıraç, S., & İlhan, B. (2010). Avrupa Birliği Oluşum Süreci Ve Ortak Politikalar. *Milli Eğitim Dergisi*, 40(188), 191-201.
- Koçak, O., & demet GÜNDÜZ, R. (2016). Avrupa Birliği Göç Politikaları Ve Göçmenlerin Sosyal Olarak İcerilmelerine Etkisi. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(12), 66-91.
- Koçer, B. K. (2022). Batı Avrupa'da Siyasetin Yeni Dinamikleri: İngiltere Ve Almanya'da Sağ Ve Sol Popülizm= New Dynamics Of Politics In Western Europe: Right-wing And Left-Wing Populism In The United Kingdom And Germany.
- Koltuk, D. A. (2021). Brexit Sürecinin Ab-Türkiye-Birleşik Krallık İlişkileri Ekseninde Değerlendirilmesi: Ab-Birleşik Krallık İlişki Modelinin Türkiye'ye Uygulanabilirliği. *Journal Of International Social Research*, 14(80).
- Konuralp, E., & Sündüs, A. D. A. Ş. (2018). Ya Brexit Sonrası? Birleşik Krallık'ın AB'den Kopuş Dönemeci ve Alternatifleri. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 518-540.
- Koyuncu, Ö. (2019). Uluslararası Örgütlerin Ulusal Kültür e Eğitimdeki Yeri Ve Önemi: Türkiye Unesco Örneği. Yüksek Lisans Tezi, T.C. İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kreinin, M.E. (1962). "On the Dynamic Effects of a Customs Union", *Journal of Political Economy*, 72(2): 193-195
- Krugman, P. (1995). "Growing World Trade: Causes and Consequences", *Brooking Papers on Economic Activity*, 1: 327-362
- Kurtoğlu, R. (2020). Küresel Ekonomik Kriz ve Yeni Dünya Düzeni (Vol. 785). Destek Publishing and Media Group.

- Küçükbakırcı, Ç. (2019). Brexit Sürecinde Ab ve İngiltere Bankacılık Sektörünün Karşılaştırmalı Analizi (Doctoral Dissertation, Marmara Üniversitesi (Turkey)).
- Küntay, B., & Ertuğral, Y. (2017). Birleşik krallık'ın ab'deki Geleceği Ve İskoçya Sorunu. Euro Politika, (2017 Özel Sayı), 77-162.
- Lipsey, R. (1957). The Theory of Customs Unions: Trade Diversion and Welfare. *Economica*, Vol. 24, Issue 93, February, 1957, pp. 40-46
- Mackenzie, J. (2016). "Brexit: The View From Scotland", The Round Table, Edinburgh Üniversitesi, C. 105, S. 5, s. 577-579
- McCarthy, D. M. (2006). International Economic Integration in Historical Perspective. New York: Taylor & Francis Group.
- Menon, A., & Fowler, B. (2016). Hard or soft? The politics of Brexit. *National Institute Economic Review*, 238(1), R4-R12.
- Mercan, B. (2013). 2011 İngiltere İsyamlarını Anlamak: İngiltere Hükümetinin Söylemi ve Karşı Olgular/Understanding the 2011 England Riots: The Discourse of the British Government versus the Counterfacts. *Mülkiye Dergisi*, 37(1), 105-142.
- Mıstaçoğlu, T. (2010). Ekonomik Entegrasyonun Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerindeki Etkisi: Seçilmiş Bölgesel Ekonomik Entegrasyon Örnekleri. Yüksek Lisans Tezi. Zonguldak: Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Moldosanov, J. (2005). Prospects for Regional Integration in Central Asia: The Case of EURASEC. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Avrupa Topluluğu Enstitüsü
- Nisan, F. (2012). Siyasal Söylemin Ve İdeolojilerin Gazete Karikatürlerinde Yeniden Üretimi (Örnek Olay 1982 ve 2010 Anayasa Referandum Süreci) (Doctoral Dissertation).

- O'Driscoll ve ark. (1970). Reflections on Ireland, Europe and the 'Northern Ireland Problem'. 2013: 373.
- Oğuz, A. (2009). Türkiye-Avrupa Birliği Ekonomik Bütünleşmesi: Seçilmiş Endüstrilerin Endüstri-İç Ticaret Açısından Karşılaştırılması. Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Onursal-Beşgöl, Ö. (2021). Brexit: Ab Kurumlarına, Politika Yapım Ve Karar Süreçlerine Etkisi. Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 20, 187-208.
- Oral, B. G., & FAZLILAR, T. A. (2021). AB Borç Krizi ve Makroekonomik Göstergelerle Türkiye-PIIGS (Portekiz, İrlanda, İtalya, Yunanistan, İspanya) Ülkeleri Değerlendirmesi. IBAD Sosyal Bilimler Dergisi, (10), 292-321.
- Örmeci, O. (2017). Brexit Referandumunu Sonrasında Birleşik Krallık'ın Geleceği. Euro Politika, (2017 Özel Sayı), 49-64.
- Özçelik, İ. (2006). Bölgesel Entegrasyonlar Teorisi, Uygulamadaki Önemli Entegrasyonlar ve Türkiye'nin Entegrasyon Hareketindeki Yeri. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özer, Y., Küçük Ahmetoğlu, O. (Ed.), Çeştepe, H. (Ed.), Tüysüzoğlu, Ş. (Ed.). (2013). Dünya Ekonomisinde Gelişme, Bölgeselleşme Hareketleri: Ekonomik Entegrasyon Küresel ve Bölgesel Yaklaşım. Bursa: Ekin Kitapev
- Özgöker, U. ve Batı, G. (2017). Uluslararası siyasi, askeri, ekonomik ve sosyo-kültürel örgütler. Der Yayınları
- Özpençe, A. İ. (2013). Kümelenmenin Pozitif Dışsallıklara Etkisi: Denizli Örneği.
- Öztürk, B. (2015). Siyasal İletişimde İdeolojik Söylem: 7 Haziran 2015 Genel Seçimi Üzerine Bir İnceleme. Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi, 2(1), 68-85.
- Öztürk, B. (2016). Uluslararası Ekonomik Entegrasyonlar ve Kuruluşlar.: Dünya Ticaret Örgütü, (s.75-78). Ekin Yayınevi.

- Paksoy, S., Bayrı, Y., & Selci, H. (2018). Maastricht Kriterlerine Göre Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Giriş Sürecinin Değerlendirilmesi. *Uluslararası Ticaret Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 109-117.
- Pedersen, R. B. (2008). A. Niemann, Explaining Decisions in the European Union: Cambridge University Press, New York, 2007, 382 pp, ISBN-13: 9780521864053.
- Robson, P. (1998). The Economics of International Integration (Fourth Edition b.). London: Taylor & Francis Roulledge.
- Sakane, K. (2018). ASEAN Integration: Opportunities And Challenges. K. Kobayashi, K. A. Rashid, M. Furuichi, & W. P. Anderson içinde, *Economic Integration and Regional Development*. New York: Taylor & Francis Group.
- Samsun, N. (2003). 10. Yılında Avrupa Tek Pazarı. *Maliye Dergisi*, 143, 58-70
- Sara, O. N. U. R. (2021). Kurumsal Ahlaki Çöküntü: Yozlaşma Ve Yolsuzluk Üzerine Teorik Bir İnceleme. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(1), 133-168.
- Sedelmeier, U. (2005). Constructing the path to Eastern Enlargement: The Uneven Policy İmpact Of EU İdentity. Manchester University Press.
- Sefer, Ö. (2014). Birleşik Krallık-Avrupa Birliği İlişkileri Üzerine Bir İnceleme. *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (5).
- Seyidoğlu, H. (1992). *Ekonomik Terimler Sözlüğü* (3. Baskı b.). Ankara: Güzem Yayınları.
- Silsüpür, Ö. (2016). Siyasal İletişim Aracı Olarak Twitter'ın kullanımı: 07 Haziran 2015 Genel Seçimi Üzerine Bir Çalışma. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 4(2).
- Şahin, H. (2021). Avrupa Birliği'ndeki Aşı Krizi Çözülemiyor. *EURO Politika*, (7), 33-38.

- Şahin, M. O. (2002). Avrupa Birliği, Ekonomik ve Parasal Birleşme ve Türkiye'nin Entegrasyonu (Doctoral Dissertation, Marmara Üniversitesi (Turkey)).
- Şanlı F. B., Küreselleşme ve Ekonomik Entegrasyonlar. Fırat Üniversitesi Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Dergisi. Sayı 3, Elâzığ, 2004, s. 160-166
- Şanlı, B. (2008). Ekonomik Entegrasyon Teorisi Çerçevesinde Avrasya Birliği'nin Olabilirliği. İstanbul Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 22(1), 13-30.
- Şener, B. (2014). Küreselleşme Sürecinde Ulus-Devlet Ve Egemenlik Olguları.
- ŞEŞEN, E. (2017). Anayasa Değişikliği Referandumu Örneğinde İletişim Fakültesi Öğrencilerinin Oy Verme Kararlarında Seçim Mecralarının Etkisi.
- Tahsin, E. (2007). Ekonomik Entegrasyon Teorisi Çerçevesinde AB ve Latin Amerika Entegrasyonlarının Karşılaştırılması. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tatoğlu, E. Y., & Taşkiran, C. T. D. (2006). Avrupa Birliğinin Tarihsel Gelişimi (1951-1995) (Doctoral Dissertation, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı).
- Tepeli, E. & A.H. Aydın. (2015). Avrupa Birliği ve Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Gelişme Trendi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 5(1), 29-44
- Tezcan, E. (2005). Avrupa Birliği Kurumlar Hukuku (Vol. 8). USAK Books.
- Tokalak, İ. (2016). Kapitalizmin Soygun Düzeni; Dünyayı Soyayanlar ve Metodları. Ataç Yayınları.
- Topaloğlu, G. (2018). Avrupa Birliği'nden Ayrılma Hakkı Ve Brexit Süreci. Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, (34), 341-365.
- Türel, O. (2013). Avrupa Birliği'nde Ekonomik Ve Parasal Birlik Süreci: Geçmiş Ve Gelecek.

- Türkbay, R. (2015). İngiliz İşçi Partisi'nin İdeolojik Dönüşümü. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4(1), 135156-156.
- Türko, E. S., & Gökçenoğlu, S. (2020). Avrupa Birliği tarihinde bir geri adım: Brexit. MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9(1), 573-589.
- Tüzüncan, M., Çıraklı, M., & Şafak, E. (2022). Abad Kararları Işığında Ve Brexit Sonrası Süreçte Birleşik Krallık-Kktc Ticari İlişkilerini Bekleyen Fırsatlar Ve Zorluklar. Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19(50), 1-17.
- Ulu, Ç. (2014). Avrupa Birliği üyeliğinin Polonya ve Macaristan Ekonomileri Üzerindeki Etkisi (Master's thesis, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Viner, J. (1950). "The Customs Union Issue, Stevens and Sons, London", VinerThe Customs Union Issue1950, pp. 43-48
- Viner, J. (2014). The Customs Union Issue. (P. Oslington, Dü.) New York: Oxford University Press
- Walz, U. (1997). "Dynamic Effects of Economic Integration: A Survey", Open Economies Review, 8: 309–326.
- Wiener, A. (2019). European integration theory. Oxford University Press. www.tbmm.gov.tr (Erişim Tarihi:19.04.2023)
- Yardımcı P. (2012). Küreselleşme ve Bölgeselleşme Ekseninde Uluslararası Ekonomik Entegrasyonlar Teori ve Uygulama. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yazgan, H. (2021). Brexit'in Avrupa Birliği'nin Genişleme Politikası Ve Avrupa Komşuluk Politikası'na Etkileri. Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 20, 267-289.
- Yıldırım, M. (2017). Türkiye'nin Demokratikleşme Sürecinde Çıkış Güvencelerinin Rolü Ve Etkisi.

Yıldırım, S. (2010). 2008 Yılı Küresel Ekonomi Krizinin Dünya Ve Türkiye Ekonomisine Etkileri.

Yılmaz, E. A. (2022). Brexit Sonrası Sürecin Avrupa Birliği Ve Birleşik Krallık'a Mevcut Ve Beklenen Etkileri. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (52), 179-195.

Yiğit, D. (2019). Brexit İskoç Bağımsızlık Hareketi İçin Nasıl Fırsata Dönüştü?. Euro Politika, 3(2), 22-25. York: Taylor & Francis Group.

Yüksel, A. S. (2011). Ortak Pazarda Emek Piyasası ve Çalışanlar Arası Hareket Serbestliği. Journal of Social Policy Conferences(21), 7-22

ÖZGEÇMİŞ

Kısel Bilgiler

Adı, Soyadı : Omar Manfi ADDAY

Eğitim Durumu

Lisans : AL-Musul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngilizce dili 2013

Yüksek Lisans : KAEÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı 2023

Yayınlar

Omar Manfi Adday, & Dr. Ogr Uyesi Oguz Guner. (2023). World Bulletin of Management and Law, 24, 24-41. Retrieved from <https://scholarexpress.net/index.php/wbml/article/view/2980>